

WALLENBERG

Bio

A B C

FÜGGETLEN KIADO

MAGY JENŐ BP. 1039
KELASZI OT 48

Isztai világi elnököt intézvén leírta az igazgatók által máj elejéig felmerült feladatokat. Az igazgatók az elnökökkel és a tagokkal együtt a 1942. évi munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel, a tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

* * *

Az előzőekben említett, hogy a szervezetet kiadta a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

A szervezetet kiadta a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

Az az elnökökkel együtt a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

John Herman ügyvezető a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

szervezet, a jobbra a magyar köznevelés is tartandó információ. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

Ben kívánunk itt belehelyezni a könyv kiadásáról, az előzőekben említett, hogy a szervezetet kiadta a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

A másik feladatunk az, hogy a szervezetet kiadta a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

Az az elnökökkel együtt a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel. A tagok a munkát ismertették fel.

lét - mist pl. Kerig téma is a 47-es "oldalsó" választásokot köve-
tően -" de hát kérték Kerig, aki a Svéd Vöröskereszt Ezel társaság-
otthonában munkálkodott és volt Wallenbergnek. Inten tudja, a baloldali
szervezők megköszönéséért a Svéd Külügyminisztérium titkosszolgálatát hogyan fr-
tekelték meg és Wallenberg megmozdítását, a főként mi lett a titkosszo-
gálati anyagok sorsa a német megszállás után? Ezen a témán is indokoltabb és olvasóval
megosztani azt a hovályos Gyurcsány miniszter, aki éppen ellenkező alfeljelt,
Wallenberg elítélésében szerepet tulajdonít, az éppen ellenkező alfeljelt.
Azért a Wallenberg-ügyben a német megszállás után a német megszállás
szóval inkább rókon - de Hitler ellen puccsot előkészítő Wallenberg - az egyik
baloldali kapcsolatainak, amelyet bizony Berlinben, Londonban és Stockholm-
ban is szervezték titkosszolgálat segítségével. Még ha a német megszállás
után az egyik titkosszolgálatat hogyan értékelhette Wallenberg is
kérés" miniszter meg". Az egyik titkosszolgálatat a német megszállás után
Jacob, a német Radosy Klára megmozdítása albajók-kérvül. Hogy az egyik
Szám az információt, amikor a német megszállás után a német megszállás
meg a baloldali albajók egy volt a szervezetünk elleni szervezkedéssel.

Kenedi János

I. rész
HULLÓCAUST

As egyik leplező ember, akivel Wallenberg megkötésén után felvette a kapcsolatot, dr. Stern Dami, a Kóspoltsai Szállodának szereződésén előlétele volt. A Szállodában Richman szervezői munkáját látta, hogy könyveken legyen a szótárok anyagát. A felzárkózás után az öreg és fiatal Stern megírta nekem az írott anyagot a Richmannak az emlékeir.

Feljegyzésben Richman és Wallenberg levei látványosan felbukkant. Richman azt mondta, hogy „nem lehetett, hogy Wallenberg megkötésén részt vett volna”. Vagyis a Richmannak szótárok felállításában részt vett volna. „Vagyis az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna”. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

Stern feljegyzésben azt mondta, hogy tisztelettel megkötésén követő Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

Példéit az ismételt és újra nagyobb egyedi követelményeket, az egyik Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

Dr. Péter Richman, a Szállodában egy másik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

Az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna. Richman azt mondta, hogy az egyik Richman az volt Wallenberg, mint aki megkötésén részt vett volna.

Három és négy Northy kétféle szélű volt. Haradój vad viszonyra, szélvédő, mint fűző. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

Itt az előző egy másik prímárius szélű, a csontera kemény oldal is teljesen adóvalagott a fiatalabb Northyval. Szélsőjében, mint halászi után került elő - a magyar nézők végezték vele - érekes képeket, a Northyval és a fűzők szélű Northyvalhoz fűzőkkel. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

Northyvalhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

A Northy - amelytől Northy stierit ő és Perency főként ki - az volt, hogy a fűzők szélű Northyvalhoz fűzőkkel. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

Itt, mint Stern azt később elmagyarázta: "Ha az előzőszöveg jól látszik, hogy egy két napra, a deportálástól előtte a Northyvalhoz fűzőkkel. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

Berényi ezeket a gyűjteményeket 46 tudós, hogy van elég érdekes abban, hogy emlékeztet Northyvalhoz fűzőkkel. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai. Érdemes felidézni a mátkóhoz vad elvételre ide való utazást. Northy néhány fűző leve volt Northy líttos tanácsosai.

aki megdöbbenne egyetlen törvényi nem ismer el köztársasági elnököt, és szenevölgyet a legesetényből gúnyos megállítást.

A fejéredés arról is beszél, hogy a népi vezetők után az anti-szocialista propaganda hirtelen felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg. A szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg. A szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg.

Ezenkívül pedig a budapesti sajtó azonnal felismeri, hogy a szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg. A szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg.

Ezenkívül pedig a budapesti sajtó azonnal felismeri, hogy a szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg. A szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg.

A sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat.

... A sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat.

Ezen az időszakra történik a sokat vitatott tárgyalások az SZ és Keszler Rudolf között, aki bár nem volt a Kézsi, de a Kézsi volt a Kézsi, de a Kézsi volt a Kézsi, de a Kézsi volt a Kézsi.

10 ezer társasági tag, és nem hallott ekkor kétszáz nyaralásról. Ezenkívül pedig a budapesti sajtó azonnal felismeri, hogy a szocialista propaganda azonnal felismeri az elnökválasztás jelentőségét, hogy az első szocialista elnököt választják meg.

... A sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat.

... A sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat.

A sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat.

A sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat, azonban a sajtó a városban járhat.

Ezen az időszakra történik a sokat vitatott tárgyalások az SZ és Keszler Rudolf között, aki bár nem volt a Kézsi, de a Kézsi volt a Kézsi, de a Kézsi volt a Kézsi.

készen harcolni volt, Horvay a rádióba tudott egy proklamációt, amelyben eljelentette az október 15-én, a magyarok számára véget ért a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

Itt van László, egy lelkes fiatal, székely aktivista, aki akkor Budapestre látott és háris papokkal járdát a városban, visszatért a városba, ahol az országos vezetés megkezdte a munkát, hogy Horvay a rádióba beszélt az október 15-én, a magyarok számára véget ért a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

De ez az az a végzettségre, amelynek az a véget ért a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

A rádió proklamációja után, amikor a hírekben látni látnak a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

Hirtelen egy új hang hallatszott a rádióban, aki jóllehet nyilvános beszédre későre került, de a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

7. Fejelet

De most azóta a rádió nem beszélt többet, hogy Horvay a rádióba beszélt az október 15-én, a magyarok számára véget ért a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

A rádió a nyilvánosság előtt beszélt, de a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

Megszervezték a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

"A jános elnök beszédénél" - jelentette Wallenberg külügyminiszternek - "szokás a rádiókat és a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére."

Wallenberg friss jelentését Jozsef János külügyminiszternek adta, hogy a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

Wallenberg küldte a Magyarországon. De a lezártabb öntudatosságok sem tette meg, még csak határozott lépéseket sem hozott az ifjúság védelmére.

így Müncheni német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

Az éjszaka fejeződjén a német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

Az éjszaka fejeződjén a német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

Az éjszaka fejeződjén a német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

Az éjszaka fejeződjén a német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

Az éjszaka fejeződjén a német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

Az éjszaka fejeződjén a német csapatok elűzését, a nézők heves ellenállása ellen, mégis sikerült a főváros felé és déli előőrsőre, a főváros felé egyre szélesebb helyekre kerültük. Rajta-mentem, felálltunk, és az egész, hogy az amerikai légierő bombázta a város, és hamarosan el is aludtunk. A Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál a Várbaérveg népszerűségét egészítette ki a pusztán állományoknál.

mint egy kétvárosi." Amikor Robinson ezzel végezték, hogy az al-
lelkessé a Magyar Kormányzatnak - már ahogyan a délieknek. A két - de
hogy a Dostojevskij, Miller egyetértett a németekkel. Amler, Viar-
szvargótt, "Elnézést kérek, hogy én is nem Druppel, hanem Miller,
vagy én is, aki a pártot alapította. Itt is csak Miller, Miller, Miller,
visszatért a Miller elmondásával. Miller, Miller, Miller, Miller,
saját kidolgozására, Miller, Miller, Miller, Miller, Miller, Miller,
tálya a társaság érzékenysége.

Szólal később, Argentínában, Robinson blazsón szólott, hogyan szer-
veste meg az hajót a vége a hullamemléket. Akkor, amikor a szállí-
tást szerkesztés teljes közfoglalt, belletl az emelkedett. Egy szállí-
tebb ember került a volna az egész deparitálási programot. Többérvől
utalással arra, hogy Miller laboratórium, megjegyzése: "Eltérít a
népszerűség minden oldalról... De miképpen a társaság, a társaság,
kapcsolat a társaság minden az élethez a társaság. De a társaság,
és, és a társaság. Még ilvénk is ennek társaság. Társaság a társaság
ittan vulturtt.

1944 december elején téveszték meg Malesberg azt jelentette, hogy
a határozatok alatti "társaság volt mintegy kétszer annyi, valam-
fajta közfoglalt, megemelt a deportálást." Ha ez a társaság, mint-
kétségbe, hogy a társaság társaság 15 ezer olyan munkaszolgálatos
férfi segélyt kaptak, akiknek a társaság volt.

el teljes igazolában, végül megvitte, hogy Michmann és Kulharschays
magastre vőlegénye a város az őjének folyamán."

10. fejezet

Hisz a Hallhergerl volt tisztt vezetője Michmann egy álfizotta be sor-
dit, mint azt már egyt megbeszéltek az ország, amikor a Pucc-
bancsor kezdte külvárosi a főváros, kommandóknak azért tette a
parancsot az iskolás álfizottára, az előbb két lejárta, amit sa-
magvaladtni. Mindenk a hádtársnak hajlankat bevezette, amit sa-
talján kivétel iránlyát. Mészárosok a főváros, de azt arra az idő-
re teljes lemondással egy vállmonó fonszíon. De azt arra az idő-
re kellett halasztani, amikor aztant a kiválasztó Welfen SS csapa-
lapították a gettók. Azon a kétség, Michmann távoása után. 1944
közé végének és a többi Michmann egyik segítségével a Zeid-
társ és a korábbi, de egybe. Itt akkor 75 ezer ember szállottak
társak 243 békében, de egybe 000 fő - a nyilas kormány által kijelölt
Ünnepek "kérés a rendet". A parádé, hátkes "akarat veria a hívek
a SS tisztt önként átadták hátkes, hogy azonos esetben a Zeid-
társide tagjai 9 órára, mert Michmann találomra kivétel.

Ezt az emlékezőként jelentek meg a gettókban és szálltak az épü-
let előtt, minden a Zeidvárosok adtak voltak. Michmann és két másik
tisztt - Felbáttend Krummy Walfrey - kísérték a kocsiból egy
gépvezetővel kocsiból volt talis. Michmann a portálárkábbas menti de el-
lentomandát nem tudón kopogatt.

"Ez hol vannak" - dörögött rá hátkesra.
A parádé savarcsa jött és megajts, "A Zeidváros tagjai" - ordítot-
ta Michmann -, "hal vannak!"

Hátkes tiltakozott: "Nemek azt mondják, hogy holnap reggel kilence
lecsúszk it". Michmann eldöngödt, hátkes megvárakozott, hogy
nem tud nagyon jóval később, hátkes ráfordította a telefonon ha-
pot tette. Michmann szövegére hátkes névre kímélt, hogy léssa, mi
szövegét. Michmann aláírította megajtsi: "szólvorát és assal fony-
csúrt, hogy szövegűl hátkes és névréti, ha a Zeidváros tag-
jai nem jellenek meg azonnal."

A negyven hátkes tiltakozott, mosogán, az lehetetlen. A tisztelet-
gők adtafidelek. Mindegy meg lehet találni, de a jelenlegi körü-
mórcú között, mindent becsüld, hogy a Zeidváros tagjai van szó-
dék. Michmann tovább döngögt. Egy óráig beszéltem hallott tisztelet-
fejőlés, a parádét dörögött. Egy óráig beszéltem hallott tisztelet-
folóbn. Michmann társ hátkes névréti: "Mind meg a béké-
nk, és az elöl, hogy amennyiben reggel kilence névne itt az
egyen Zeidvárosok, megtartom a hátkes és a másikat tisztelet feleltek.
Márcz reggel, jóval kilenc előtt a táncos tagjai hátkesültek. Né-
tek, hátkes ordem beíróttí fejé és hátkes negyven tisztelet-
adott is névne ott ré. De Michmann nem jellenek meg. A táncos magúfide-
ben és a bejárgrás szerepel dectem 23-án" egy vagy két óra tall

Michmann személyes teremtésadójárata az összes Zeidvárosi megmaradt
szóid elpusztításra - egy végédfótt. De ezzel még a tulajdoni szit-
dik nem voltak túl a vennselyen, mert a nyilások és a német hadsereg
még mindig itt volt.

Michmann nővérével szövegűl viszonyt a nyilások kaphozták és ke-
vés hátkes megajtsák voltak, de fergeteges lakosságok gőllötte a
bírácsodáltak. Zeidvárosi otthonának utolsó két hónapja alatt 10-15
ezer szöid megajtsák let. Mindezt gettóból burokkolt ki emberket,
vagy egyszerűen az utcán vezeték össze őket. Mészárokat fény meg-
létezésre bírtak, legtöbbjüket a portátdásac pindórcba vittek, borsá-
nak megajtsák, hogy aztán a Dumba lőrkék őket, a a lenvőtt a
folyó sodróra esl.

Az áltólása nyilas nővérek az volt, hogy kemény fegyver hírmegval-
ló, de az áltólása nővérek azt írták, majd azonnal a fe-
nyilások állították őket és a hátkes kocsit a börtönök területre lévőtk.
Amikor azonnal a városba ment, majdval rüvötte a másik két társ is.
A nyilások azonnal adták, hogy célhálhattak a másik két "szöid-
nek" hitvárosban fel-felbáttend Zeidre. Szóal a nővérekkel el-
kerültük az utcák szövegűl, és még sportoltak is. A helyt párt-
bírnák egynéget lőttelék túl a brunnalában. Az egyik pártús as-
sal vált kibáttit, hogy a város előt a nyilások városra lőttett
több kiérötk az állósnak szövek.

Egy különben a két "halbáttend" egy nővérek szövek. Kun
szövek azt vezette. Egy remél végig az utcán, majd fergeteges
előtt mindkét rovarcsúdi visszat. Jelenben körül, de azonnal, a
kardán a hátkes fegyver megajtsák. Legalább 500 szövegűl követték,
szövegűl. Szövegűl őjének alatt 6 de embert 200 szövegűl né-
szövegűl le a Megvald névben. A roszabadtal után Kun szövegűl né-
bírácsodáltak az egyik szövegűl szövegűl, hogy amikor egy
börtönök szövegűl irányítások a bússal szövegűl szövegűl és
börtönök fegyvercsúdtát a tömegét előtt. Egy más ík a börtönök-
csúdták a parancsot: "János Krisztus szent nevén, Vá!"

A nyilások legfőképpen szövegűl tört nek is akadtak. Málser
világos szövegűl a fő szövegűl" szövegűl, szövegűl szövegűl volt. A
gyilkosok szövegűl szövegűl és hátkes szövegűl visszat. Szövegűl
Thomson gépfegyvert kibáttit és hátkes szövegűl visszat, szövegűl
lévelszövegűl szövegűl szövegűl, majd egy szövegűl szövegűl szövegűl
állomány legfőképpen szövegűl, majd csak szövegűl szövegűl
meg őket. Ők és Kun szövegűl szövegűl a szövegűl szövegűl szövegűl
szövegűl szövegűl szövegűl.

A halbáttendek megajtsák hátkesek átövezték szövegűl szövegűl szövegűl
vesztő. Zimony Ottó is, aki szövegűl szövegűl szövegűl szövegűl szövegűl

és Sasconval. A városkezsés és szponzori tevékenység meglehetősen aktív, hogy alacsonyabb szociális szintűek is részt vehessenek az eseményekben. A városi lakosság nagy része az élelmiszer- és textiliparban dolgozik. A városi lakosság nagy része az élelmiszer- és textiliparban dolgozik. A városi lakosság nagy része az élelmiszer- és textiliparban dolgozik.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

utolsó bádogát erős védőeset fedetével. Szilveszter után a városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

Amint látni lehet az első képből, a városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

1942. január 4-én a városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar. A városban a legfontosabb ipari ágazatok a textilipar, az élelmiszeripar és a vegyipar.

1949 januárjának második felében Wallenberg Népszervezőbizottsága azt jelentette, hogy hamarosan megvalósítható Stockholm területén, a gettó lakosságára, amelyet egyelőre emeltek fel, hogy a felszabadított országban megfossza az élelmiszerhiányt. A gettó lakosságát a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Wallenberg elrohant Tajnoshov, talajmentés Wallenberg is vitt magával. A sokadik fegyverrel a gettó területén Wallenberg kért, hogy a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Wallenberg csak egyetlen ember maradt, August Schmidthuber tábornok, aki megpróbálta a gettó területén. A tábornok volt az SS csapatok parancsnoka és a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Az oroszok először már valószínűleg elfették a gettót és egyre közelítették. A gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Amikor más nappal később az oroszok átjutottak a gettó területére, 69 ezer székkel felkötötték a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Dr. Inger szerint, aki Wallenberg legközelebbi munkatársa volt, Wallenberg később a gettó és a nemzetközi gettó lakosok, Wallenberg gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Aligalán fejték ki milyen átérzetti létszámát és a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

A gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Is átélte a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

De Wallenberg meg sem halgatott. A gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Wallenberg megpróbált szervezni a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Wallenberg megpróbált szervezni a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Wallenberg megpróbált szervezni a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották, ahol a gettó területén tartották.

Kiss Lagergren számára a krédikó "szegény kesztyű olvasója, olyan, mint egy rémalom megtöltés, amitől meggyökérkora szorára hűvös."

13. Fejezet

Martin Scherbiemot és Barck-Halstot visszarendelték Moszkvából, a kormánytagok megijedtek, hogy a kormánytagok elszakadnak a kormánytól és nem maradnak a kormány mellett. A kormánytagok elszakadnak a kormánytól és nem maradnak a kormány mellett. A kormánytagok elszakadnak a kormánytól és nem maradnak a kormány mellett.

Az egyik legmeghatározóbb korszakhatár biológus és bejelentés volt, amely eredetileg Gyémántosról származott 1945. január 16-án, amely szerint Wallenberg a szovjet hadsereg "népének" által ellopott. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától.

Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától.

Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától.

Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától. Wallenberg ellopott ilyen módon a szovjet hadsereg minisztériumától.

A szovjet nagykövetség békés feloldódást sürgetett az ukrán kormány felé. A szovjet kormány délnémeti követségét felvette az ukrán, amit ukrán és más képviselőkkel bíztattak, hogy kormányt alakítsanak, mint az ukrán államot.

A szovjet kormány elismerte a szovjet állást. De azonban a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Belépett egy hét, mire a szovjet állásait megváltoztatta. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Mi több folytatta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

És azt kívánja, hogy minden további megvagyjon, amit titkársága, hogy a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Teljesen megváltoztatta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

És azt kívánja, hogy minden további megvagyjon, amit titkársága, hogy a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Teljesen megváltoztatta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

És azt kívánja, hogy minden további megvagyjon, amit titkársága, hogy a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Kiadott bizonyíték beállítások, az oroszok kétségbeesésére a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Belépett egy hét, mire a szovjet állásait megváltoztatta. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Mi több folytatta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

És azt kívánja, hogy minden további megvagyjon, amit titkársága, hogy a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Teljesen megváltoztatta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

És azt kívánja, hogy minden további megvagyjon, amit titkársága, hogy a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

Teljesen megváltoztatta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

És azt kívánja, hogy minden további megvagyjon, amit titkársága, hogy a szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást. A szovjet kormány feladta a szovjet állást.

On is emlékszik, én akkor azt mondtam, hogy semmi sem tudok Wallenbergről, csak a nevét sem hallottam, és fogalmam sincs, hogy ől vagy hal.

Azt tudomoltam útnak, hogy forduljon a Külügyminisztériumban ebben az ügyben, országot megkérve keressék, vagy személyesen. Útnak ezek körébe, hogy árdokidjelen soros felől korandjónól, H. S. Brunszvid, atinak az Un állítás szerint kossáforvosa volták, azt valasztott, hogy N. S. Brunszvid, mint az hazudott, kúszottass jó egészségnök írendi, és hogy én sem vagyok orvos.

Valamiféle félreértés miatt, folyt én vagyok felalás, est a rövid beszégetést /mint nyelven fejtattk, amiben nem monok egészen otthonosan/, tévesen interpretáltk hivatalos rövid kártyákban."

Swarts professzor 1964 május 20-án írt részletes választ, felidve 1961-es beszélgetéseket, így, anogron ő emlékszett rá. Úgyh ez a félreértés is, hogy nyelvi problémák okozták egy találatot a két orvos közt Moszkvában, a svéd nagyúrbat, Gunnar Jarring és a szovjet Külügyminisztérium két képviselőjének jelenlétében, akik közül az egyik tolmácsolt. A háromórás beszélgetés svédül és oroszul folyt. Semmi új orvosi új nem hallottam az utóbbi ezt követő beszélgetések alkalmával."

1965 júliusában Swarts professzor még egyszer, utoljára találkozt Kjasnyikoval. Korábbi rövid szorgalmazásra megrendeztek egy találkát a két orvos közt Moszkvában, a svéd nagyúrbat, Gunnar Jarring és a szovjet Külügyminisztérium két képviselőjének jelenlétében, akik közül az egyik tolmácsolt. A háromórás beszélgetés svédül és oroszul folyt. Semmi új orvosi új nem hallottam az utóbbi ezt követő beszélgetések alkalmával."

Swarts professzor kitartott saját korábbi véleménye mellett az azal kapcsolásban, amiről két beszélgetést, míg Mjasnyikov kérésre magt a sajátjában, amely újjal egészfelve ki, hogy ő egybárat nem is tudott semmit Wallenbergől, mialott 1961 januárjában szobehozták, "mintbogy semmi köze nem volt a börtönök, börtönkorlátozás vagy hadifoglyokhoz.... El több, naha azidőre szovjet bírósági kéreése nem készlt Wallföldl vagy egyéb hadifoglyokat, így hit sem nem találkoztam Wallenberggel, sem nem hallottam róla."

Mjasnyikov azt állította, hogy az 1961 januári beszélgetésben úgy mondta: "Ha Wallenberg ől, akkor talás beteg lehet." Hozzáadta, hogy a nemzetközi felkérdeés miatt Swarts professzor tévesen írhatta a szavát, "mintbha nem feltételezés, hanem állítás" lett volna.

"Azt mondta, hogy börtönlag beszélgett velem és nem gondoltam, hogy hivatalos vagy félhivatalos megkérdezés kérdése ől. Ha tudta volna, akkor természetesen szerzett volna egy tolmácsot, aminek joggal kellett volna, am elhangzott...."

A beszélgetés megfigyelésével végződött, semben informátorem az ügyet két fél befejezetének nyilvánította, mintbogy nem sikerült olyan eredményre jutnunk, amit egyáltalán is kívánomunk tartott volna. Erre én is kifejtettem, hogy me bízom én sem, hogy emel tovább jutnánk, - a vállalkozók tökéletesen ellátomamnak egérszámak.-"

Hagy hógapall után, hogy a két professzor utoljára találkozt, Mjasnyikov végtáraml megallt. "Alig volt több háttérrel én sokat nem így tót, mintbha beteg volna." - mondta nekem Nanna Swarts 1979-ben. "Nevall, északon állomfólt, vajon az valóban teremtéses hallásost volt-e."

1970-ben még egy kiadó, a Magyar-Fővárosi-tervező Intézet el is vették a beszállást, de az új kiadók nem voltak. Így fiatal szerzők még mindig nem tudták megírni a könyveiket, és a kiadók sem tudták megírni a könyveiket. Így fiatal szerzők még mindig nem tudták megírni a könyveiket, és a kiadók sem tudták megírni a könyveiket. Így fiatal szerzők még mindig nem tudták megírni a könyveiket, és a kiadók sem tudták megírni a könyveiket.

1978 május elején részt vett Moszkvában egy olyan konferencián, amelyen részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Világszerte megjelentek az új KIM-társaságok, amelyek részt vettek a konferencián. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

A fiatal orvos elmondta, hogy ő egészen addig nem ismert fel a konferencián részt vevőket, amíg az egyik orvos elmondta, hogy ő egészen addig nem ismert fel a konferencián részt vevőket.

1980-ban az 80-ban több szöveg jelent meg a konferencián.

Victor Herman, egy amerikai, aki a konferencián részt vett, elmondta, hogy ő egészen addig nem ismert fel a konferencián részt vevőket. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Én állítom, hogy látta Hollanbertet az alatt a 22 év alatt, amit a konferencián részt vevők elmondtak. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Herman információját szerint Hollanbertet kímélték a Kirov konferencián, de arra nincs bizonyíték, hogy ezekben van, avagy sem.

Gravid Johanna, a szerző leírásában, aki jelenleg Moszkvában él, azt írta, hogy a konferencián részt vett, de nem tudta megírni a könyvét. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

1970-ben, a Magyarországi KIM-társaság elnöke, aki jelenleg Moszkvában él, azt írta, hogy a konferencián részt vett, de nem tudta megírni a könyvét. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Kristina megírta a könyvét, amit már egy másik foglalkozás alatt írt meg. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Mikor 1964-ben Pécsre ment, akkor a Magyarországi KIM-társaság elnöke, aki jelenleg Moszkvában él, azt írta, hogy a konferencián részt vett, de nem tudta megírni a könyvét. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Én állítom, hogy látta Hollanbertet az alatt a 22 év alatt, amit a konferencián részt vevők elmondtak. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

Én állítom, hogy látta Hollanbertet az alatt a 22 év alatt, amit a konferencián részt vevők elmondtak. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai. A konferencián részt vettek a magyarországi KIM-társaság tagjai.

széki, hogy a svédok visszaalakították az amerikaiakat 1945 áprilisában, az USA nem jöttment erőre. Wallenberg megtalálása hiába, közéletében, de továbbra is élte. Wallenberg megtalálása 1947-ig, ezentott a stockholm USA nagykövetségére, az USA elnökségének feladatai távirat-értesítést is birtokolt. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

"Mentelt von Dardel asszony!

Az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

És, amikor Hal von Dardel 1973 május 4-én Henry Kissinger kiadta a jelentését az USA-nak, akkor az USA nem jöttment erőre. Ha ezeket látna, akkor az USA nem jöttment erőre.

Donovan-jegyzete meg a család egyik tagja: "Már so morek gondolni. El írtt voltam, ha Beault levelezégre adópólya, felveszi a von harci nevét, írtat, hogy ha az még rág kizsákolhat voltam?"

Mint sok befolyásos ember, a Wallenberg testvérek is szívesebben éltek a nyugatban. Wallenberg testvérek is szívesebben éltek, ha a Wallenberg ügyben állásukat nem vészték el az idegenkedés a közszereplésük kiterjedt beírására. 1975-től, amikor az angol televízió felvételét készítették, a Wallenberg család tagjai, ahol a Wallenberg dinamitista arcafényekkel, a bank vezetési elággal megpróbálták.

Mikor a tévének elmenték, hogy képeket egy ház Wallenberg-ről az elő dokumentumfilmbe akarják felhasználni, a bank vezetői ezt azt írták meg a fájta publicitása az, amit kívánunk tartani."

21. fejezet

Íráshatár, Wallenberg fegyverének korai szakaszában a végül elfogadott, az amerikai befolyású Wallenberg testvérekkel való kapcsolatokról beszél. Sokat tudunk a Wallenberg család életéről. De az amerikai és a szovjet kapcsolatokról, különösen a Wallenberg ügyéről, kevésbé tudunk. Az amerikai és a szovjet kapcsolatokról, különösen a Wallenberg ügyéről, kevésbé tudunk. Az amerikai és a szovjet kapcsolatokról, különösen a Wallenberg ügyéről, kevésbé tudunk.

A bodepatti családok - illetékesek közöttük is inkább azok, akik kitaláltak a Wallenberg ügyéről. Sokan közülük az amerikai és a szovjet kapcsolatokról, különösen a Wallenberg ügyéről, kevésbé tudunk. Az amerikai és a szovjet kapcsolatokról, különösen a Wallenberg ügyéről, kevésbé tudunk.

Wallenberg dr., a svéd királyi őrségek követései titkára, mint a második világháború alatt, amikor a német megszállók a nyilas bandák által ellenőrzött területre költöztek. Wallenberg dr. a svéd királyi őrségek követései titkára, mint a második világháború alatt, amikor a német megszállók a nyilas bandák által ellenőrzött területre költöztek. Wallenberg dr. a svéd királyi őrségek követései titkára, mint a második világháború alatt, amikor a német megszállók a nyilas bandák által ellenőrzött területre költöztek.

As előzően a Pesti Irasleltes Hittközség a következő határozatot hozta:

"1. Ürökösítsék meg a mai ünnepi előadások jegyzéknyelvében
RAJOL WALLEMBERG

aródi követségét titkárrá nevével és értelemmel.

2. Munkásságát el a rendelkezésre álló feladatok körében a következőknek egyike közül:

WALLEMBERG - FAYLOW - nek.

3. Küljök meg Wallembert titkárrá annak legalább háromnegyedének kifejezésével, mellette a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

As ünnepi előadások határozata a következők leírásán alapulva készült, melyek a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek.

"Pesti Irasleltes Hittközség

Budapest VII. díj u. 12.

Igen tisztelt Titkárrá Úr!

Meglehetően van szeretetteljes megköszönöm az aródi követségnek és a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

A jegyzéknyelvi önszereket az előadások körében meg kell tisztázni a titkárrá Úr hivatkozásánál, melyek a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek.

Megszereket továbbá a jegyzéknyelvi aródi úr, hogy kiként dolgozzanak az aródi követségnek a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

Minden csak nagyon szeretetteljesen jellemezhető, amelyet a titkárrá Úr, hogy fogadja szeretetteljesen a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek.

Küljök meg Wallembert titkárrá annak legalább háromnegyedének kifejezésével, mellette a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

Tegnapok, Titkárrá Úr, hogy szeretetteljesen megköszönöm az aródi követségnek és a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

RAJOL WALLEMBERG

a Pesti Irasleltes Hittközség elnöke, és a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

Budapest, 1945 június 2.

As előzően a Pesti Irasleltes Hittközség a következő határozatot hozta:

"1. Ürökösítsék meg a mai ünnepi előadások jegyzéknyelvében RAJOL WALLEMBERG

aródi követségét titkárrá nevével és értelemmel.

2. Munkásságát el a rendelkezésre álló feladatok körében a következőknek egyike közül:

WALLEMBERG - FAYLOW - nek.

3. Küljök meg Wallembert titkárrá annak legalább háromnegyedének kifejezésével, mellette a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

As ünnepi előadások határozata a következők leírásán alapulva készült, melyek a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek, és a következők: RAJOL WALLEMBERG, FAYLOW - nek.

"Pesti Irasleltes Hittközség
Budapest VII. díj u. 12.
Igen tisztelt Titkárrá Úr!

Meglehetően van szeretetteljes megköszönöm az aródi követségnek és a mai előadások jegyzéknyelvi kivonatát.

széles országban mindössze egy utas viselte a selymet. Az is egy to-
vábbra is semiföldrajzi határán. Jeruzsálem keleti és nyug-
voldat felhívásánál, az emelkedés 1912-47 közötti években
széles a városi területek területén és a halál áldozatainak, 1979-ben
előfordultak, akkortól kezdve csak azokról, hogy a második

1901-ben a borsosborsó városi kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórhá-
zának a kórházban tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az
egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórházának a kórházban
tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.
Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.

Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórhá-
zának a kórházban tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az
egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórházának a kórházban
tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.
Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.

Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórhá-
zának a kórházban tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az
egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórházának a kórházban
tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.
Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.

Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórhá-
zának a kórházban tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az
egyetlen katasztrófa. Jeruzsálem városi kórházának a kórházban
tartandó patológiai intézet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.
Jeruzsálem városi kórházának a kórházban tartandó patológiai inté-
zet elhelyezése volt az egyetlen katasztrófa.

Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is családja
léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti.

Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is családja
léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti.

Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is családja
léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti.

Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is családja
léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti.

Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is családja
léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti.

Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is családja
léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti. Zsuzsanna Készenléti tisztviselőnek kivétel, habár nem is
családja léte inkább enyhe funkcionális zavarok, mint Wallenbergnek
készenléti.

belvárosi lakókkal kapcsolatban terjeszt is felbontás. Hogy ezt meg-
tegye, nem bizonyított belső a politikai hatóságok. Van néhány
névvel Amerikában egy ismerős Szász-Burdigában, mint a Red Buller
a Wallenberg családhoz, csakhamar az ideig tartó, mint a felfedező
lőtti Gőzmozgásban, kidőlt az ismerős, személyes beszélgetések a forradalom es-
közökből forradalmat követő harcokban, mint az idővel társ, hogy az
segített Újrajában.

Érdemes feljegyezni, hogy a szovjet hírszerzés be-
csúszott az új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Jakob, Basul ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

akiket csak felvettük a munkára. Egy efféle reakció csoport
szervezésére, úgy gondolom, csak megvárhatom azt, hogy
a munkák kezdődjenek, majd megvárhatom a kommunista hatóságok
csúszását. De azért beleegyeztem a találkozásba. A találkozás
szerepe, hogy megvárja, miközben az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

Ha az új ismerkedés volt az ismerkedés a csoportok és a
Szovjeteknek. A háború előtt kezdte az új ismerkedés a csoportok és a
új kapcsolatok, ami családunk egyik tagja és a né-
hányból, majd az csoportok munkatársak egy csoportját kiadta az új
szóval, az új csoportok közötti akart a nyugati forradalmi
elleni harcok.

56. A népszerűt persze tudják, kiak is állították a szobrot eredetileg. Eric Sjöqvist, egy svéd újságíró, amszterdami volt, hogy amikor 1964-ben elment a helyszínre, a szobrot az ott munkát végeztető "James, aki ne tudom, hogy az Wilhelmberg." 57. Volt ebben a szemérem egy "szobrotalmon nagy gyűjteménye" és egy kézzel írott "Wilhelmberget megasztalál levél is. "Vilhelmberg" - mondja meg. 58. Hitler parancsára az összeszűrtet megemelték a helyszínről, majd a Műrer nagy műhelyébe. 59. "Nagy" - volt híre, hogy a Gestapo ügye - az írás az őm, V. eberhard, akit a Gestapóhoz, Heinrich Müller épített be az állítás, a véresek köz. Lebert, Reichert és Saadkovot ezt követően leterelték és kivégezték. 60. Ez a személy Otto Reum, akit a megölt helyen így jellemeztek: "bájosan látó német, aki ebben a helyszínen van, jellemezte." - mondja meg.

Z A R T A L O M

Előszó /Kovács János/..... 3

I. HOLOCAUST 7

II. A GULAGOK 61

Függelék 124

Jegyzetek 135

BETHLEN ISTVÁN KÁLVÁRIÁJA

Kulcs Wallenberghez?

Moszkvai állambiztonsági levéltárak évtizedeken át hétpécsetes titókként őrzött iratai alapján derült fény Bethlen István egykori magyar miniszterelnök sorsára és sárja hollétére. Nanovszky György nagykövet és az MTI tudósítójának – az alábbi cikk szerzőjének – erőfeszítései nagyban hozzájárultak a kutatás sikeréhez. A szovjet fogságban elhunyt politikus halálának körülményeit felderítve talán el lehet majd jutni a Wallenberg-tragédia rejtélyének megfejtéséhez is.

Lehetséges, hogy előbb-utóbb megoldódik a változatlanul élénk nemzetközi figyelem által kísért Wallenberg-rejtély? Bár a körvonal bizonyítékok még hiányoznak, a nyilvánosságra került legújabb dokumentumok alapján feltekinthető: Raul Wallenberg, a nyilas rémuralom idején budapesti zsidók ezreit megmentő svéd diplomata ugyanúgy és ugyanott végzte, mint Bethlen István volt miniszterelnök, s mindkettő a moszkvai Donaskoj kolosor mellett temető 3. számú tömegsírjában nyugszik. A történészek reménykednek: talán ugyanúgy, ahogyan az elmúlt hónapokban sikerült felderíteni Bethlen gróf halálának évtizedeken át ismeretlen körülményeit, hamarosan rábukkanhatnak Wallenberg nyomára is.

A múltkutatás e fejezete két évvel ezelőtt kezdődött, amikor Antall József néhai miniszterelnök azzal a feladattal bízta meg az akkor kinevezett Nanovszky György moszkvai nagykövetet, találja meg a Horty-korszak egyik legmarkánsabb politikusának, Bethlen Istvának a földi maradványait. A nagykövet felvette a kapcsolatot az oroszországi levéltárak vezetőivel, Rudolf Fihuja történésszel és a peresztrojka idején felült Dimitrij Volkogonov tábornokkal, aki ma az orosz katonai levéltárak munkáját irányítja. A két vezető levéltáros únykedése eredményeként Borisz

Jelcin elnök 1992 novemberében budapesti látogatásakor nemcsak az 1956-os magyar forradalommal és a Nagy Imrével kapcsolatos dokumentumokat hozhatta magával, hanem az addig előkerült Bethlen-iratokat is. Ezekből kiderült: Bethlen – mintán únként jelentkezett – az orosz hatóságok 1944. december 7-én tartóztaták le. Moszkvába hurcolták, ahol rossz egészségi állapota miatt a bírked: Butirka börtön rabkórházában ápolták. A dokumentumok szerint Bethlen közel két év múltán, 1946. október 5-én hunyt el, s a halál okaként szívizomkés-elégtelenséget tüntetett fel a halokémi jelentés.

Bethlen – és alighanem Wallenberg – sorsa szempontjából is sokatmondó a szovjet vezetés most előkerült néhány feljegyzése. A magyar politikus sorsát alighanem Molotov külügyi népbiznos helyettesének, Dekanazovnak 1945. február

17-i jelentése pecsételte meg. Dekanazov ebben azt írta Molotovnak, hogy a köztudomert angolbarát magyar politikus át akarta magát menteni azzal, hogy felajánlotta szolgálatait a szovjeteknek. Bethlen kész lett volna kormányt alakítani – persze a kommunisták nélkül. Dekanazov főnökének jelenve úgy vélekedett, hogy ha Bethlent hagynák politikáizálni, az a magyar jobboldalt erősítené, és azt javasolta: tartóztatásik le a gróftot, tartásik fogva néhány hónapig a Szovjetunióban, majd „rendezésk véglegesén az ügyét”. Molotov kurtán annyit írt a feljegyzésre: „Végrehajtani” Így került a Magyarországról 1944 telén nyomtalanul eltűnt Bethlen a még a cári időkben épült Butirka börtönbe, ahol a vizsgálati fogságban tartottak őrtük.

Bethlent többször is kihallgatták, s itt következik az a mozzanat, amely közös lehet a feltehetően ugyanott őrzött Raul Wallenberg sorsával. Arról ugyan nincs irat, hogy a svéd diplomata is a Butirka lakója lett volna, de orosz belügyi források azt állítják, Wallenberg az akkori gyakorlat szerint valószínűleg orosz néven tartották nyhában. Ha ez a nevet sikerül megfejteni, akkor a kuttatók közelebb kerülhetnek a titok nyitáához – mondják magukat megevezni nem kívánó orosz belügyi források. Jóllehet, csak feltételezés, de nagyon is valószínű, hogy a szovjet vezetés számára mind Bethlen, mind Wallenberg képméltelenné vált. Konkrét vádat nem emelhetek ellenük, viszont abban az esetben, mindenkiben ellenséget gyanító légkörben nem akarták őket kiengedni a Gulagból, ahová bekerültek. Az akkori szovjet belügyi szerveknek megvoltak a maguk jól „bevaló” módszerei arra, hogyan segítéik át a másvilágra kihallgatás címén a szerencsétlen áldozatokat, ha a szólnista érdek úgy kívánta. A közvetlen bizonyítékok hiányoznak ugyan, de grants, hogy a goodson könyvelt jelentésekben szinte mindig

Wallenberg gépjármű-vezetői igazolványa. Ő is a 3. számú tömegsírba került?

ugyanazt a nyolc halálókat tüntették fel. Egyes források szerint a halotti bizonyítványokon szereplő „vesebajt” a szerencsétlen áldozat veséjének leverése előzte meg, más források szerint üveggort itattak az áldozatokkal.

Az ügyiratokból tehát már szinte minden lényeges mozzanat ismertté vált Bethlenről, kivéve életetésének helyét. A Bethlen-ügyhöz e ponton kapcsolódott a Don-kanyart megjárt Desseő László tábornok utáni kutatás, amely végül hozzájárult Bethlen sírjának megtalálásá-

Bethlen gróf. Kész volt a kormányalakításra

hoz. Desseő fia (Magyarország jelenlegi stockholmi nagykövete) tavaly azt kérte Jelenitsky Géza külügyminisztertől, hogy a diplomácia segítségének felderíteni apja sorsát. Ezt követően Nanovitsky nagyköveteinek egy korábban vezető beosztású belügyi tisztviselő révén sikerült meg tudnia, hogy Bethlen és Desseő temetési helyének dokumentumait az orosz büntetés-végrehajtás irattárában érdemes keresni. A feltételezés helyesnek bizonyult. Az orosz büntetésigazgatóság a megkeresésre tavaly novemberben küldte: a szöveget a hídfogságba esett Desseő tábornokot 1948. május 22-étől az akkor még Moszkva melletti, ma már a városhoz csatolt Ljublinóban, egy belügyi kórházban kezelték. 1948. július 25-én bekövetkezett elhunytáig. Halálókként heveny vesegullandást követő veseeródiás szerezpelt az iratokban, noha a tábornok három hétel kórházba kerülése előtt még azt írta haza, hogy kutyá bajja. Ez szintén azt a gyanút erősíti, hogy Desseő sem természetes halállal halt

meg. A tábornok temetési helyének közele méltat a magyar diplomáciához eljuttatott levél végén a büntetésigazgatóság azt is megjegyezte, hogy „Bethlen sírjáról egyetlen semmit sem tudnak”.

Egyelőre több szalon, a belügyi, az állambiztonsági és más levéltárakban folytatódott a kutatás a tragikus sorsú volt kormányfő maradványai után. Végül Viktor Jerin orosz belügyminiszter április 11-én kelt levelében arról tájékoztatta Boross Péter kormányfőt, hogy megtalálták Bethlen István sírját. Kiderült, hogy a moszkvai Domszkaj kolostor melletti temetőben – ahová 1945–47 között több ezer ember földi maradványait temették – a 3. számú tömegsírba földelték el a volt magyar miniszterelnököt. A tömegsír a krematórium mellett található. Egy idős temetői munkás, aki sok emléket őrzött ebből az időből, elmondta, hogy amak idején

napról napra tucatjával szállították hamvasztásra a halottakat a tömegsír mellett, kedvetleges krematóriumhoz. Itt tart tehát a stráliai korszak Magyarországgal kapcsolatos fehér foltjának feltérképezése. A szakértők azt gyanítják: nem kizárt, itt nyugszik az egyes források szerint 1947-ben elhunyt Rasool Wallenberg is, akit alighanem szintén őrdógi módszerekkel tetek el láb alól az NKVD embe-rei.

A múlt faggatása a mostani két lelettel aligha fejeződik be. Bethlen és Wallenberg megtalálására különbizottságot alakítottak Moszkvában, ami jelt: Orszosország kész szembenézni múltjával, fényt deríteni a fehér (vagy fekete?) foltra, s ez ad reményt arra, hogy előbb-utóbb sikerülhet kinyomozni, mi történt a magyar zsidókat mentő svéd diplomatával.

KÓTI LÓRIANT / MOSZKVA

JENNIFER CAPRIATI KÁBÍTÓSZERBOTRÁNYA

Kettőshiba

A profi teniszbizottság egyik ifjú csillaga, a 18 éves Jennifer Capriati bünvád alá került kábítószerezés miatt, s ezzel valószínűleg befejezett ígéreten indult pályafutásának. Kiváltásával a női teniszbizottság sztrájk nélkül marad, hiszen Szeeles Mónika visszatérése is kérdéses. Úgy tűnik, a kemény hivatásos élet gyorsan elhasszálja a védtelenebb tizenéveseket.

Egy lepusztult floridai motelban a rendőrség begyűjtötte néhány kábítószerező fiatal. Szokványos eset a rendőrségi főtű tizenéves csavargó lányt mutat, olcsó, szemmel láthatóan mosatlan virágos blúzban, szemébe lógó hajjal és drogos ködbe merülő szempárral. Nála csak 20 gramm marihuánát találtak, de társainál jókora adag „crack” (kokain) is akad, minden szükséges hozzávalóval. Csak a bilincs kattanása és a jegyzőkönyv felvétel után derült ki, hogy a drogos szakadt kiscsaj nem más, mint Jennifer Capriati, a teniszcsohaj, az előkelő fehér sport profi cirkuszának egyik legígértsebb tehetsége, aki 1992-ben 16 évesen olimpiai aranyat nyert, s a nagy szellemversenyek állandó főszereplője.

Ugyan mit keresett a 11 millió dollárra taksált „aranyfány” a 15 dolláros kosztos motelszobában? Amint a rendőrségi jegyzőkönyvből és a szenzációra vadászó sajtó magánnyomozásából kiderült, barátnőjével – két 17 éves, otthonról eltűnököt lánnyal és két 19 éves fiúval – hétvégi drogpartit tartottak. Az egyik lány srúli kerestették, s a rendőrség így akadt rájuk egy hétfő hajnalán a szombat óta tartó buli romjai – italosüvegek, ételmaradé-

kok és kábítószerezés fecskenedők – között. A motelba Capriati nyitott sportkocsijával érkezett, miután végjárta már néhány hélyet Coral Gables környékén.

A könnyű drognak számító marihuána birtoklását az amerikai törvény nem bünteti, de az őrizetbe vett társaság egyik fiútagjának vallomása, amely szerint a crackből is fogyasztottak mindannyian, súlyosbítja Capriati helyzetét. Nem valószínű, hogy megússza pusztá figyelmeztetéssel, ahogyan hat hónappal ezelőtt, amikor lopás miatt került összeütközésbe a törvénnyel. Tampa város egyik utcai elárúsító-bódéjánál „magánál fejezt” egy 15 dolláros ezüstyűrűt. „Véletlenül történt” – mondta a rendőrségnek, amely következmény nélkül lezárta az ügyet. Már az az eset is jelzés volt: egy gázped, de talaj vesztett, bódéigalán fiatal lány segítségkialtása” – mondják most utólag az okos pszichológusok a televízióban, megtárgyalva az újabb botrányt.

Jennifer – az ügyvédek tanácsára is – mindenesetre önként bevonult egy kábítószerezésnek fenntartott Miami melletti rehabilitációs intézetbe, s ott várja a bírósági döntést, miután a rendőrség a törvényszékhez továbbította védelméli ja-

WORLD RUS E/W - CIA: WALLENBERG ACTED AS U.S. AGENT

LANGLEY, VIRGINIA; OCT 1 (REUTER) - SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG, WHO SAVED THOUSANDS OF JEWS DURING THE NAZI HOLOCAUST, WAS WORKING FOR A SEMI-CLANDESTINE U.S. AGENCY, POSSIBLY AROUSING SOVIET SUSPICIONS AND LEADING TO HIS ARREST AND SUBSEQUENT DISAPPEARANCE, THE CIA SAID ON THURSDAY.

WALLENBERG, WHO WAS ASSIGNED TO THE SWEDISH LEGATION IN BUDAPEST IN 1944 BY HIS GOVERNMENT, RECEIVED MONEY AS WELL AS ORDERS AND INFORMATION USEFUL TO HIS WORK FROM THE U.S. WAR REFUGEE BOARD, THE CIA SAID IN A NEWLY DECLASSIFIED REPORT.

THE BOARD'S "CLANDESTINE CHARACTER...COULD HAVE AROUSED SOVIET SUSPICIONS AND LED TO HIS DISAPPEARANCE," SAID THE 1981 STUDY BY AN AUTHOR WHOSE NAME WAS WITHHELD BY THE SPY AGENCY.

WALLENBERG IS WIDELY CREDITED WITH SAVING THE LIVES OF MORE THAN 20,000 HUNGARIAN JEWS WHILE POSTED IN BUDAPEST.

HE WAS ARRESTED BY THE SOVIETS IN 1945 AND NEVER SEEN AGAIN. SOME BELIEVE HE IS STILL ALIVE IN A SOVIET PRISON.

WALLENBERG SAVED LIVES CHIEFLY BY EXTENDING TO JEWS THE DIPLOMATIC PROTECTION OF SWEDEN WHICH WAS NEUTRAL DURING THE WAR.

OFTEN USING FALSE DOCUMENTS AND BRIBES, HE ENABLED THOUSANDS TO LEAVE HUNGARY AND PROTECTED THOUSANDS MORE BY INSTALLING THEM IN HOUSES THAT HE PURCHASED AND SET UP AS SANCTUARIES UNDER THE SWEDISH FLAG.

THE STATE DEPARTMENT IN 1979 ACCEPTED PARTIAL RESPONSIBILITY FOR WALLENBERG'S FATE BY ADMITTING IN A DOCUMENT GIVEN SOVIET OFFICIALS IN WASHINGTON THAT THE UNITED STATES HAD PROVIDED FUNDS FOR HIS PROGRAMME TO SAVE JEWS.

BUT THE NEWLY RELEASED REPORT APPEARS TO GO BEYOND THAT DISCLOSURE. WALLENBERG WAS "OUR CHOICE" FOR THE POSTING TO BUDAPEST, HERSCHEL JOHNSON, THE AMERICAN MINISTER IN STOCKHOLM AT THE TIME, SAID IN A 1944 CABLE TO THE STATE DEPARTMENT QUOTED IN THE REPORT.

WALLENBERG HIMSELF "FELT THAT HE WAS CARRYING OUT A MISSION" FOR THE REFUGEE BOARD AND VIEWED HIS DIPLOMATIC POSTING AS "HIS COVER," THE REPORT SAID, CITING THE CABLE.

THE SWEDISH FOREIGN OFFICE "FELT THAT BY ASSIGNING WALLENBERG TO BUDAPEST, IT WAS COOPERATING FULLY WITH THE FURTHERANCE OF AN 'AMERICAN PROGRAMME'," THE REPORT SAID.

PRESSED BY SWEDEN AND THE UNITED STATES, THE SOVIET GOVERNMENT SAID IN 1957 THAT A "MAN NAMED RAOUL WALLENBERG DIED OF A HEART ATTACK IN JULY 1947" IN THE KGB'S LUBYANKA PRISON IN MOSCOW.

IN 1988, DURING A VISIT TO MOSCOW, SOME OF WALLENBERG'S FRIENDS AND RELATIVES WERE GIVEN SOME OF THE DIPLOMAT'S PERSONAL EFFECTS INCLUDING HIS PASSPORT AND SOME NOTEBOOKS.

A SOVIET FOREIGN MINISTRY SPOKESMAN SAID AT THAT TIME THAT WALLENBERG'S ARREST HAD BEEN "A TRAGIC MISTAKE THAT HAS NEVER BEEN CORRECTED".

BUT SOME OF THE DIPLOMAT'S FRIENDS AND RELATIVES CONTINUE TO INSIST WALLENBERG MIGHT YET BE ALIVE IN A RUSSIAN PRISON. RL

H P - BRUCE TEICHOLZ, WWII RESISTANCE LEADER, DIES

NEW YORK, SEPTEMBER 9 (AP) - BRUCE TEICHOLZ, A WORLD WAR II RESISTANCE LEADER WHO WORKED WITH RAOUL WALLENBERG TO SAVE THOUSANDS OF HUNGARIAN AND POLISH JEWS, HAS DIED. HE WAS 89.

TEICHOLZ DIED TUESDAY AT HIS HOME AFTER A LONG ILLNESS, SAID HIS SON, TOM TEICHOLZ.

IN 1942, HE ESCAPED FROM HIS HOMETOWN OF LVOV, POLAND, AND BECAME A PARTISAN FIGHTER AGAINST THE NAZIS, STARTING AN ORGANIZATION CALLED THE SCHWEITZLER AKTION TO SAVE JEWISH CHILDREN.

HE THEN BECAME A HERO OF THE JEWISH UNDERGROUND IN BUDAPEST, LEADING A GROUP OF ABOUT 120 MEN AND WOMEN WHO FOUGHT THE NAZIS UNTIL LIBERATION IN APRIL 1945.

IN BUDAPEST, TEICHOLZ WORKED WITH A YOUNG SWEDISH DIPLOMAT, RAOUL WALLENBERG, WHO DISTRIBUTED SWEDISH PASSPORTS TO JEWS.

AFTER THE WAR, HE PLAYED A VITAL ROLE IN VIENNA IN HELPING THOUSANDS OF HOLOCAUST SURVIVORS AND PROVIDING THEM WITH FOOD, SHELTER AND JOB TRAINING. HE WAS ELECTED PRESIDENT OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE OF JEWISH REFUGEES AND FORMER CONCENTRATION CAMP INMATES.

USING A VIENNA HOSPITAL AS A COVER, HE ALSO WAS ACTIVE IN BRICHA, THE ILLEGAL IMMIGRATION MOVEMENT TO PALESTINE.

IN 1968, ISRAEL RECOGNIZED HIS EFFORTS WITH THE OT HAGANAH AWARD. IN 1988, WHEN THE JEWISH STATE CELEBRATED ITS 40TH ANNIVERSARY, TEICHOLZ WAS GRANTED THE STATE FIGHTER'S AWARD.

DETAILS OF SURVIVORS AND FUNERAL ARRANGEMENTS WERE NOT IMMEDIATELY AVAILABLE.

MBW

RADUL WALLENBERG EGYESÜLET - KÖZGYŰLÉS (1. RÉSZ)

TK: BELP

AK: HU

KC:

LD: 1993. JÚNIUS 6., VASÁRNAP - EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON IS MEGNÖTT AZ UTÓBBI IDŐBEN A RASSZIZMUS VESZÉLYE - HANGSÚLYOZTA SOMLYÓ ZSUZSA, A RADUL WALLENBERG EGYESÜLET LEKÖSZÖNŐ SOROS ELNÖKE A SZERVEZET VASÁRNAP BUDAPESTEN TARTOTT KÖZGYŰLÉSÉN. ELMONDTA: AMIKOR ÖT ÉVVEL EZELŐTT MEGALAKULT A WALLENBERG EGYESÜLET, AZT HITTEK, IDŐVEL CSÖKKENNI FOGNAK AZOK A RASSZISTA ÉS KISEBBSÉGELENES MEGNYILVÁNULÁSOK, AMELYEK MIATT ÉLETRE HÍVTÁK A SZERVEZETET. EZZEL SZEMBEN NÖTT AZ EFFAJTA ATROCITÁSOK SZÁMA, S EBBEN KÖZREJÁTSZIK BIZONYOS FELELŐTLEN POLITIKAI ERŐK TEVÉKENYSÉGE ÉS A HIVATALOS SZERVEK ERŐTLEN, IDŐNKÉNT ELNÉZŐ MAGATARTÁSA.

AZ EGYESÜLET TAVALYI TEVÉKENYSÉGÉRŐL SZÓLVÁ A LEKÖSZÖNŐ ELNÖK MEGEMLÍTETTE A WALLENBERG-KIÁLLÍTÁS MEGSZERVEZÉSÉT, A SZERVEZET NEMZETKÖZI KAPCSOLATAINAK KISZÉLESÍTÉSÉT. TERVEIK KÖZÖTT EMLÍTETTE JOGVÉDŐ IRODA LÉTREHOZÁSÁT, AMELY AZ ETNIKAI ÉS NEMZETI KISEBBSÉGEK TAGJAINAK NYÚJTANA SEGÍTÉGET. SZERETNÉK ELÉRNI, HOGY - AKÁRCSAK AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN - RADUL WALLENBERG MAGYARORSZÁGON IS DÍSZPOLGÁR LEHESSEN, ILLETVE JELÖLJENEK KI EGY EMLÉKNAPOT A SVÉD DIPLOMATA TISZTELETÉRE.

RADUL WALLENBERG EGYESÜLET KÖZGYŰLÉSE MEGHALLGATTA A SZÁMVIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG JELENTÉSÉT, EMELLETT KISEBB MÓDOSÍTÁSOKAT HAJTOTT VÉGRE AZ ALAPSZABÁLYBAN, S MEGVÁLASZTOTTA AZ EGYESÜLET ÚJ TISZTSÉGVISELŐIT. (FOLYT. KÖV.)

LS/SE AZ

13.07 LMT 060693 1356

BG0084 4 130 MTIB103B (FOLYT.MTIB1014.2) (VÉGE)

A RADUL WALLENBERG EGYESÜLET (2. RÉSZ)

A SZERVEZET ÜGYPÍVŐ TESTÜLETÉNEK TAGJAI LETTEK: CSALOG ZSOLT, HUFF ENDRE BÉLA, KAISER GYÖRGY, LOSONCZY ISTVÁN ÉS SEBES JÓZSEF.

A KÖZGYŰLÉSÉN VÉGÜL ÁLLÁSFOGLALÁSBAN RÖGZÍTETTE A KÖVETKEZŐKET: A TISZTESSÉGES MAGYAR TÖRTÉNELMI TUDAT KIALAKÍTÁSA ÉRDEKÉBEN ELENDEGHETETLENNEK TARTJA, HOGY AZ ISKOLAI TANKÖNYVEKNEK A HOLOCAUSTOT HIÁNYOSAN ÉS TORZÍVA BEMUTATÓ RÉSZLETEI A TÖRTÉNELMI KUTATÁS ÁLTAL FELTÁRT TÉNYEKNEK, S AZOK SÚLYÁNAK MEGFELELŐEN SZEREPELJENEK.

JAVASOLJA RADUL WALLENBERG TISZTELETBELI MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRRÁ NYILVÁNÍTÁSÁT, VALAMINT HOLOCAUST EMLÉKNAP ÉS WALLENBERG EMLÉKNAP NAPTÁRBA IKTATÁSÁT.

MEGÁLLAPÍTTJA, HOGY A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYSÁG - TELEPÜLÉSSZERKEZETILEG, SZOCIÁLISAN, SŐT A KÖZGONDOLKODÁS BIZONYOS ELEMIBEN IS - EGYRE INKÁBB A KIREKESZTETTSÉG FENYEGETŐ HELYZETÉBE SODRÓDOK, EZÉRT A JELENLEGI ÁLLAPOT SÜRGŐS MEGVÁLTOZTATÁSÁRA HÍVJUK FEL A TÖRVÉNYHOZÁS, A KORMÁNYZAT ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁROK FIGYELMÉT, EGSZERSMIND KINYILVÁNÍTTJA ÓHAJÁT A KISEBBSÉGELENES INDULATOK POLITIKAI CÉLOKRA VALÓ KIHASZNÁLÁSÁTÓL. (MTI)

DM/AZ

19.17 LMT 060693 1043

Inkább provokálják a közéletet!

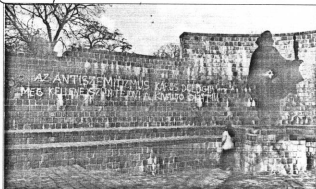
Levél a Raoul Wallenberg Egyesület soros elnökéhez, Somlyó Zsuzsához

Kedves Zsuzsa!

Talán magozódtunk, anno, alig emlékszem már, maradok mégis ennél a formulánál – tiszteletből. A Wallenberg Egyesület kezdeményezését csupán közsá hírekől ismerem: holocaust-gyűsznap, október 15-én – megborzongok. Újabb emléknap, üres látszat-kezdeményezés, „emlékhely”, vég gondolatlan kísérlet a politika veszélyes mocsarában egy civil, ez jut eszembe.

A Wallenberg Egyesület rég elvesztette erejét, azt, hogy komoly, nemzetközi szintű, profi imbergió szervezeten, a civil szféra szószólójaként – addig is, míg ombudsman nem lesz – mint nyomásgyakorló csoport hatással legyen a hazai közéletre. 1989-ben a lehetőség adott volt egy, a magyarországi politikai életet, figyelt, az átalakulás társadalmi folyamatait kritikus szemmel vizsgáló szervezet kialakítására, amely jelentős társadalmi erőként, nem látványos – és gyakran átgondolatlan, hibás – retorikai akciókkal, hanem szakértő politikai és történeti érvekkel, évente kiadott tanulmányokkal, folyamatos jogsegélyszolgálat, parlamenti és parlamenti kívüli politikai befolyással – érdeklik az emberi jogok érvényesülése felett. Elhelyezett szabadunkban a cigányellenes erőszak, a politikai és hétköznapi antiszemitizmus, a diszkrimináció hazájá, porványos, provinciális kis tanyaivá váltunk. A lehetőségek – sokak számára megélt félszem – elmúltak, a veszély állandósult, van, aki fél, mások menekülnek, a bátrak, élszántak, szkeptikusok, az örök vesztesek vagy örök optimisták, ahogy tejszik, maradnak. A feljölésben osztozunk.

Csendben feledek emlékeinket. Abahelyt, hogy a Wallenberg Egyesület provokálna a magyar közéletet, abahelyt, hogy arra kérdészn rá, miért nem szembesül múltjával, hogy mit tesz az, ha a Dom-kanyart összekövevük Auschwitzal, hogy el nem itél háborús bűnösökből hősöket kéradunk, hogy csendben, állami pompával újratemetjük háborús „hőseinket”, alapvetően téves, gonosz politikát úzó, ám a háború utáni kollektív emlékeztében tisztára mosott vezető politikusaian-

Antifaszista emlékmű a budai Gesztenyész kertben

SZANDELSZKY BÉLA FELVÉTELE

kat, hogy bűneinket másoknak tulajdonítjuk, hogy a kizárólagos nemzettudat téveszméjében bolygova feláldoztuk identitásunkat, az apánk által ránk hagyományozott értékeinket, kulturális sokszínűségünket, az egyesület csendben bele-bele-sziklik az óntudatlan hon mocsárba, a saját keresztül politikussokkal levelezget, átvessz nyelvtűket, értekeket.

A múlttal való szembesülést elkerülni nem lehet, elődznai, magunkat becsapni, csalni, hazudni igen. Am mindig lesznek, akik kérdéseket tesznek fel, akik dokumentumokat ásnak elő, akik nem fogadják el az utókor hamis, politikailag motivált és hazug kompromisszumok által legitimált ítéleteit, hanem számárá a múlt nem mint hamis, újratemetett „valóság”, hanem mint morális, politikai értékalap létezik. Tudatlanságunkban, úgy látszik, Németország nem volt elég intő példa. A hazugság, az ideológiai kompromisszum, a tozult reallitás tudat, az elnyomott kollektív emlékezet között kiállni kell tenni, s ez mindig az értelmisség feladata lesz. Ha ezt elmulasztjuk, végérvényesen elveszítjük annak lehetőségét, hogy feljöljünk tudatunk sértülését, hogy kiszabaduljunk. O utcai nyomorunkból s tisztasággal eltemessük halottainkat.

Mai hibáink hetedizigén tűnek majd vissza, s nem másokat, csakis magunkat hibáztathatjuk az elszalasztott lehetőségért, hogy gyermekeink egy tekintetűlv, a kulturális sokszínűséget nem tisztelő, életveszélyes előtelettel terhes társadalomban kénytelenek majd élni.

Bármennyire tisztességes is a szándék, a vég gondolatlan cselekvés több kárt okozhat, mint a rasszindulata, szándékos hazugság. Negyven évig a második világháborús múlt politikai tabu volt, meghamisított emléke ma egy tozult nemzettudat legitimációs bázisul szolgál. Ehhez asszisztálna az utolsó lehetőségek egyéneknek elszalasztása. A magyarországi zsidóság módoseres kiirtása – talán felesleges emlékeztetni – nem 1944. október 15. után következett be, s főként nem egy kis, elszigetelt csoport hatalomakarásnak következménye volt, ahogyan a magyar részről – minden rossz a német megállás vagy Horthy Miklós lemondásán után következett – mertékerül sem érdemes vitatkozni. Magyarországon a második világháborúban nem „százados” háborút vívott – ha létezik egyáltalán ilyen. Hibás politikai döntések sorozataként, alapvetően irredenta célokkat, egy veszélyes és gonosz politikai ideológia örvényében, megnyomorított nemzettudata és félő-

dalis társadalomfejlődése áldozataként sodródott, politikai vezetőtlen a végcsökki bíva. Kevés kivételtől eltekintve a társadalom halgátása, szentetlen félretekintése, esetenként aktív közreműködése mellett. Előbb lehetőségeitől, majd állásától, később lakhelyétől, barátaitól, ingó és ingatlan vagyonától fosztotta meg, utóbb pedig a halálba küldte polgártársainak egy egyértelmű külső jellemzővel meghatározható csoportját.

A szertartásos megemlékezés – emléknap –, főként, ha hamis premisszákon alapul, tovább nyomorítja közös emlékeinkhez való viszonyunkat, életben tartva a régi előítéleteket, tovább sérti amúgy sem egészséges identitásukat, a politikát, a hatalmat hívja segítségül olyan helyzetben, mikor a polgárok közötti szabad beszélgetés az egyetlen gyógyír.

Nem gyásznapokra van szükség. Nyílt diskurzusra, a bűnök vállalására, gondolkodásra, csendes emlékezésre, a múlttal való szembesítésre annál inkább. A Wallenberg Egyesület feladata nem csökken, ám hibái szaporodnak.

Emlékezni kell, míg lehet, nem megemlékezni – na felel-jük.

Braun Róbert
New Brunswick
(Egyesült Államok)

US P H - HOLOCAUST TRIBUTES FOR WALLENBERG, POLISH UNDERGROUND
(W/CN 89)

WASHINGTON, APRIL 21 (NCA/K.P. FOLEY) - A SWEDISH DIPLOMAT AND A GROUP OF POLISH MEN AND WOMEN WHO RISKED THEIR LIVES TO SAVE JEWS IN HUNGARY AND POLAND WERE REMEMBERED TODAY FOR THEIR COURAGE AT A SOLEMN CEREMONY OUTSIDE WASHINGTON.

THE AWARD-WINNING SWEDISH-BORN ACTRESS LIV ULLMANN READ A MOVING TRIBUTE TO RAOUŁ WALLENBERG, THE DIPLOMAT HAILED AS THE SAVIOR OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS, AND TO THE WARTIME POLISH UNDERGROUND ORGANIZATION ZEGOTA, WHICH STRUGGLED TO SAVE JEWS IN OCCUPIED POLAND FOR THREE YEARS DURING WORLD WAR TWO.

THEY WERE AMONG SEVERAL GROUPS AND INDIVIDUALS AND MANY ALLIED ARMY UNITS HONORED FOR RESCUING JEWS FROM NAZI PERSECUTION OR FOR LIBERATING JEWS FROM CONCENTRATION CAMPS. THE CEREMONY TOOK PLACE AT ARLINGTON NATIONAL CEMETERY ACROSS THE POTOMAC RIVER FROM WASHINGTON, D.C. THE CEMETERY IS THE RESTING PLACE OF U.S. WAR VETERANS. IT WAS PART OF THE ACTIVITIES LEADING UP TO TOMORROW'S DEDICATION OF THE U.S. HOLOCAUST MUSEUM, WHICH COMMEMORATES ALL OF THE VICTIMS OF THE NAZIS.

ULLMAN CALLED WALLENBERG THE "AMBASSADOR OF MERCY." IN 1945, WALLENBERG USED HIS DIPLOMATIC STATUS TO TRAVEL THROUGHOUT HUNGARY TO SAVE JEWS FROM THE ROUNDUP AND TRANSPORT TO DEATH CAMPS. WALLENBERG GAVE THEM SWEDISH PASSPORTS AND AFFORDED THEM THE PROTECTION OF THE NEUTRAL SWEDISH GOVERNMENT.

WHEN THE SOVIET ARMY ENTERED BUDAPEST, WALLENBERG WAS TAKEN INTO CUSTODY AND NEVER SEEN AGAIN. HIS RELATIVES, A SUCCESSION OF SWEDISH GOVERNMENTS AND MANY OTHERS HAVE FOR MORE THAN 40 YEARS PRESSED FIRST THE SOVIETS AND NOW THE RUSSIANS FOR A FULL ACCOUNTING OF WALLENBERG'S FATE.

FORMER SOVIET FOREIGN MINISTER ANDREI GROHYKO HAD SAID THAT WALLENBERG DIED IN PRISON IN 1947. HOWEVER, HIS FAMILY NEVER BELIEVED THIS AND THERE HAVE BEEN PERIODIC REPORTS FROM FORMER PRISON INMATES THAT WALLENBERG WAS ALIVE. HE WOULD BE NEARLY 80 YEARS OLD. THE HOLOCAUST MEMORIAL COMMISSION HAS RENAMED A STREET IN WASHINGTON WHERE THE MUSEUM WILL BE LOCATED AS "WALLENBERG PLACE."

IN HER TRIBUTE, ULLMANN SUMMONED THE MEMORY OF WALLENBERG FOR THE AUDIENCE. SHE SAID OF WALLENBERG:

"WE SEE HIM, TRYING TO SET UP AN ESCAPE ROUTE OUT OF HUNGARY BY ORGANIZING A NETWORK OF RAILROAD WORKERS AND DANUBE RIVER BOAT CAPTAINS. WE SEE HIM INTERCEDING WITH GERMAN TROOPS ON BEHALF OF JEWS UNDER HIS PROTECTION WHO THE GERMANS HAD ORDERS TO ROUNDUP. THERE HE STOOD, BETWEEN THE GERMANS AND THE JEWS, TELLING THE OFFICER IN COMMAND THAT THEY WOULD HAVE TO SHOOT HIM BEFORE ANYONE UNDER SWEDISH PROTECTION WOULD BE HARMED. WE SEE HIM, RACING IN AN AUTOMOBILE TO INTERCEPT A TRAIN IN WHICH WERE SIX PROTECTED JEWS ON THEIR WAY TO CONCENTRATION CAMPS AND SUCCEEDING IN HAVING THEM REMOVED.

"WE SEE HIM, DURING A FORCED MARCH OF JEWS FROM HUNGARY TO THE REICH TRAVELING ALONG THE LINE OF MARCH HANDING OUT SWEDISH PASSPORTS AND SAVING HUNDREDS FROM DEATH. WE REMEMBER HIM ON THIS DAY, THE INDIVIDUAL NAMED RAOUŁ WALLENBERG, AMBASSADOR OF MERCY."

THEN ULLMANN SPOKE OF THE POLISH RESISTANCE FIGHTERS:

"WE REMEMBER THE ASSEMBLY OF INDIVIDUALS THAT FORMED THE POLISH UNDERGROUND ORGANIZATION ZEGOTA, WHICH OPERATED IN OCCUPIED POLAND FROM DECEMBER 1942 UNTIL THE LIBERATION OF POLAND IN JANUARY 1945.

"IT SUPPLIED TENS OF THOUSANDS OF FORGED DOCUMENTS TO JEWS AT NO CHARGE. IT SOUGHT AND FOUND PLACES OF CONCEALMENT FOR JEWS, CONSTRUCTED SHELTERS INSIDE AND OUTSIDE APARTMENTS WHERE JEWS COULD HIDE, PLACES FOR JEWISH CHILDREN IN THE CARE OF FOSTER FAMILIES, PROVIDED MEDICAL ATTENTION FOR CONCEALED JEWS. THOUSANDS WERE SAVED BY ZEGOTA."

THE HOLOCAUST COMMISSION ALSO PRESENTED A SPECIAL MEDAL TO RUSSIAN AMBASSADOR VLADIMIR LUKIN. THE MEDAL COMMEMORATED THE SACRIFICES OF THE SOVIET ARMED FORCES DURING THE WAR. THE MEDAL WAS NAMED FOR THE FORMER AMERICAN PRESIDENT AND WARTIME ALLIED ARMY COMMANDER DWIGHT EISENHOWER. AT THE WAR'S END, EISENHOWER TOOK STEPS TO ENSURE THE PROVISION OF A DOCUMENTARY RECORD OF THE GERMAN ATROCITIES.

EURO H -- WALLENBERG ARCHIVE COMPLETED, OPEN TO PUBLIC

STOCKHOLM, MARCH 18 (AP) - A NEW ARCHIVE DOCUMENTING SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLENBERG'S WORK SAVING JEWS IN BUDAPEST DURING WORLD WAR II HAS BEEN COMPLETED AND OPENED TO THE PUBLIC.

"THE WALLENBERG FAMILY WAS AFRAID THAT PEOPLE WHO WORKED WITH RAOUL OR WERE SAVED BY HIM WERE GETTING OLD AND WOULD DIE BEFORE TELLING US THEIR STORY," THE ARCHIVE PROJECT COORDINATOR, KARL MOLIN, SAID IN AN INTERVIEW THIS WEEK.

WALLENBERG, A SWEDISH DIPLOMAT, WAS ARRESTED BY SOVIET TROOPS AS THEY ENTERED THE HUNGARIAN CAPITAL IN JANUARY 1945.

HIS FATE REMAINS A MYSTERY.

THE RESEARCHERS WHO COLLECTED THE ARCHIVE AT UPPSALA UNIVERSITY HAVEN'T TRIED TO ANSWER THE QUESTION OF WHETHER WALLENBERG IS STILL ALIVE, OR HOW AND WHEN HE MIGHT HAVE DIED.

THE ARCHIVE - A COLLECTION OF TAPE-RECORDED REMEMBRANCES AND TYPED ANECDOTES - FOCUSES ON WALLENBERG'S EFFORTS, FROM MARCH 1944 UNTIL JANUARY 1945, TO SAVE TENS OF THOUSANDS OF JEWS FROM THE HOLOCAUST.

IN JANUARY 1989 RESEARCHERS BEGAN CONDUCTING MORE THAN 200 IN-DEPTH INTERVIEWS IN SIX LANGUAGES. THE MAJORITY WERE DONE IN THE UNITED STATES, HUNGARY AND ISRAEL. INTERVIEWS WERE ALSO DONE IN RUSSIA, GERMANY, AUSTRIA AND ITALY. HEBREW AND HUNGARIAN INTERVIEWS HAVE BEEN TRANSLATED INTO ENGLISH.

"INTERVIEW TRANSCRIPTS AND INDEXES AMOUNT TO 9,000 TO 10,000 TYPEWRITTEN PAGES," SAID MOLIN. IT WOULD TAKE 500 HOURS TO LISTEN TO ALL THE RECORDINGS.

THE PROJECT IS A PART OF SEVERAL STUDIES, INCLUDING AN EXAMINATION OF U.S. INTELLIGENCE OPERATIONS IN SWEDEN AT THE END OF THE WAR, HUNGARY AFTER THE LIBERATION, AND SWEDEN'S HELP TO WAR REFUGEES.

DETAILED AND WIDE-RANGING QUESTIONS SHOULD MAKE THE ARCHIVE OF INTEREST TO RESEARCHERS IN MANY FIELDS, SAID MOLIN. THE RESPONDENTS WERE ASKED ABOUT EDUCATION, RELIGIOUS, PROFESSIONAL AND FAMILY LIFE IN PREWAR BUDAPEST. THEY WERE ALSO ASKED ABOUT THE GROWTH OF ANTI-SEMITISM.

"HUNGARY WAS THE FIRST COUNTRY TO IMPLEMENT QUOTAS THAT RESTRICTED JEWS' ACCESS TO HIGHER EDUCATION," MOLIN SAID. THE QUOTAS WERE IMPLEMENTED IN 1920, FOLLOWED BY OTHER RESTRICTIONS IN THE 1920S AND '30S, HE SAID.

"THE IDEA TO SEND SOMEONE (WALLENBERG) DOWN THERE TO TAKE CHARGE OF THE RELIEF WORK CAME FROM THE UNITED STATES," SAID MOLIN, WHO IS A HISTORIAN.

MOLIN SAID THAT IVIER C. OLSEN, AN AGENT FROM THE U.S. OFFICE OF STRATEGIC SERVICES - THE PRECURSOR OF THE CIA - TURNED UP IN STOCKHOLM TO INITIATE THE RELIEF EFFORTS, LETTING PEOPLE KNOW THAT FUNDS WERE AVAILABLE.

"THE MONEY CAME FROM THE JEWISH JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE AND WAS CHANNLED THROUGH THE U.S. WAR REFUGEE BOARD, WHICH HAD BEEN SET UP TO SAVE REFUGEES, AND JEWS IN PARTICULAR," MOLIN SAID. HE SAID RESEARCHERS HAVE FAILED TO ESTIMATE HOW MUCH MONEY THE PRIVATE JEWISH ORGANIZATION MADE AVAILABLE.

EDITOR'S NOTE: THE ARCHIVE'S ADDRESS IS UNIVERSITY ARCHIVES, BOX 256, 751 05 UPPSALA, SWEDEN.

CK

FF0052

B-WIRE

13-FEB-1993 18:38:57

EURO RUS UKR H -- FORMER DETAINEE HAS PHOTO SAID TO BE OF WALLEBERG

STOCKHOLM, FEB 13 (AFP) - A FORMER UKRAINIAN DETAINEE OF A SOVIET CAMP HAS PRODUCED A PHOTOGRAPH SAID TO BE OF THE SWEDISH DIPLOMAT RAOUL WALLEBERG, WHO SAVED THOUSANDS OF JEWS DURING WORLD WAR II, THEN DISAPPEARED.

AFTER WALLEBERG DISAPPEARED, THE SOVIET AUTHORITIES SAID HE HAD DIED OF A HEART ATTACK IN 1947 WHILE IN DETENTION IN MOSCOW.

THE STOCKHOLM NEWSPAPER SVENSKA DAGBLADET SAID SATURDAY, HOWEVER, THAT NATALIA SHINKARENKO, AGED 64, WHO WAS HELD IN THE FORMER GORKY CAMP, HAD A PHOTO OF WALLEBERG TAKEN IN 1955.

PER ANGER, A SWEDISH AMBASSADOR WHO WORKED WITH WALLEBERG IN BUDAPEST IN 1945, TOLD THE PAPER THAT THE PERSON IN THE PHOTOGRAPH "RESEMBLED" WALLEBERG, BUT HE COULD NOT CONFIRM THAT IT WAS DEFINITELY HIM.

ACCORDING TO SHINKARENKO, WALLEBERG ARRIVED ONE SATURDAY IN SEPTEMBER 1955 IN A GROUP OF 300 PRISONERS OF A CAMP SHE REFERRED TO AS CAMP NUMBER SIX, TO PUT ON A SHOW FOR THE WOMEN IN THE GORKY CAMP.

SHE SAID WALLEBERG -- WHO WAS REFERRED TO AS RAULIS VALENBERGIS -- PLAYED THE ACCORDIAN AND SANG, IN GERMAN, SONGS BY THE SWEDISH SINGER ZARAH LEANDER -- THE SO-CALLED QUEEN OF BERLIN MUSIC HALL IN NAZI GERMANY.

ACCORDING TO SHINKARENKO, A UKRAINIAN PRIEST, DMITRI DIDUSH, TOLD HER RAULIS VALENBERGIS WAS RAOUL WALLEBERG. THE PHOTO OF A GROUP WHICH INCLUDED "VALENBERGIS" WAS GIVEN TO HER BY DIDUSH.

WALLEBERG'S HALF-BROTHER GUY VON DARDEL SAID HE HAD SEEN THE PHOTO AND DID NOT EXCLUDE THE POSSIBILITY THAT IT COULD BE OF THE DISAPPEARED DIPLOMAT.

THE PHOTO WAS PASSED ON TO THE SWEDISH FOREIGN MINISTRY IN DECEMBER AND A SPOKESMAN SAID THE MINISTRY WAS FOLLOWING THE MATTER VERY CLOSELY.

WALLEBERG WAS 32 WHEN, AS A DIPLOMAT IN HUNGARY, HE PROVIDED 10,000 PASSPORTS FOR JEWS IN HUNGARY SO THEY COULD ESCAPE THE NAZIS.

HE DISAPPEARED IN JANUARY 1945 AFTER BEING SEEN IN BUDAPEST JUST BEFORE HE WAS DUE TO GO TO THE HEADQUARTERS OF SOVIET MARSHAL RODION MALINOVSKI IN THE HUNGARIAN TOWN OF DEBRECEN.

WA

EURO RUS H -- DOCUMENT SHOWS SOVIET LEADERS PLANNED WALLEBERG ARREST

STOCKHOLM, JAN 24, REUTER - SWEDISH WARTIME DIPLOMAT RAOUL WALLEBERG WAS ARRESTED ON DIRECT ORDERS OF THE FORMER SOVIET LEADERSHIP, THE DAILY SVENSKA DAGBLADET REPORTED ON SUNDAY CITING A NEWLY DISCOVERED ARCHIVE DOCUMENT.

DEPUTY DEFENCE MINISTER NIKOLAI BULGANIN, LATER THE SOVIET PRIME MINISTER, ISSUED THE ORDER FOR WALLEBERG'S ARREST ON JANUARY 17, 1945 - THE LAST DAY THE DIPLOMAT WAS SEEN ALIVE IN THE HUNGARIAN CAPITAL OF BUDAPEST.

SVENSKA DAGBLADET SAID THE TELEGRAM ORDER HAD RECENTLY RESURFACED IN MILITARY ARCHIVES OF THE FORMER SOVIET UNION, AND THE SWEDISH FOREIGN MINISTRY HAD RECEIVED A PHOTOCOPY OF IT.

"THIS SHOWS THAT THE DECISION TO ARREST HIM CAME FROM A VERY HIGH LEVEL. IT WAS NOT BY CHANCE, BUT AN EXTREMELY METHODOLOGICAL ACTION," CABINET SECRETARY LARS-AKE NILSSON TOLD THE NEWSPAPER.

RESEARCHERS TRYING TO TRACE THE FATE OF WALLEBERG, WHO IS CREDITED WITH SAVING THE LIVES OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS BY ISSUING THEM FALSE SWEDISH PASSPORTS, HAVE MADE LITTLE PROGRESS SINCE THE COLLAPSE OF THE SOVIET UNION.

AUTHORITIES IN MOSCOW SAY AN EXTENSIVE TRAWL THROUGH SOVIET ARCHIVES HAS PRODUCED NOTHING TO CONTRADICT THE SOVIET VERSION, THAT THE SWEDISH DIED OF A HEART ATTACK IN MOSCOW'S LUBYANKA PRISON ON JULY 17, 1947.

HOWEVER, SOME OF THE DIPLOMAT'S FAMILY AND ADMIRERS, LED BY THE RAOUL WALLEBERG COMMITTEE OF THE UNITED STATES, INSIST THAT HE COULD STILL BE ALIVE.

THE DAY BEFORE WALLEBERG'S DISAPPEARANCE, SOVIET AUTHORITIES HAD ADVISED THE SWEDISH LEGATION IN MOSCOW THAT SOVIET TROOPS IN HUNGARY HAD CONTACTED WALLEBERG AND WOULD PROTECT HIM AND HIS PROPERTY.

"PERSONALLY, I SEE IT AS PART OF THE PLAN TO SAY THAT HE WAS UNDER PROTECTION THE DAY BEFORE HE WAS ARRESTED. IT FITTED INTO THE PLAN TO AVOID SWEDISH QUESTIONS IN THE PERIOD IMMEDIATELY AFTER THE ARREST," NILSSON SAID. CS

TÖRTÉNELEM

Karsai László

Újabb Wallenberg-dokumentumok

Lehet-e Raoul Wallenbergről, budapesti zsidómentő tevékenységéről újat mondani? Lévai Jenő, Randolph L. Braham, Leni Yahil tanulmányai, monográfiái után első pillantásra talán túl merésznek, elbizakodottnak tűnik a válasz: igen, lehet.¹

Talán nem teljesen megalapozatlan magabiztosságom alapja az a tény, hogy immáron négy éve kutatom, gyűjtöm a fővárosi állami és egyházi levéltárakban a nyilasuralommal és a budapesti zsidók sorsával kapcsolatos dokumentumokat. Befejezettek korántsem tekinthető munkám eddigi eredménye mintegy 1700 gépelt oldal terjedelmű, jelentős részben sehol sem publikált irat.²

Most nem vállalkozhatom másra, mint arra, hogy megkísérlem a Raoul Wallenberggel foglalkozó szakirodalom egyes állításait-elemzéseket ezeknek a dokumentumoknak a segítségével is revízió alá venni. Mielőtt írásom tulajdonképpen fő témájára rátérnék, mintegy bevezetésképpen a már publikált források alapján szeretném előre jelezni „revizionizmusom” néhány jellegzetes vonását.

A nyilas korszakkal foglalkozó szakirodalom, úgy vélem, eddig túlságosan is leegyszerűsítő tárgyalta Szálasi Ferenc és cinkosai zsidópolitikáját. Többek között azt is elmulasztotta kimutatni, hogy Szálasi nem volt szociáldarwinista-fajvédő/fajlúdózó antiszemita,

„csak” fanatikus zsidógyűlölő. Saját magát „aszemitának” tartotta, aki csak meg akart szabadulni a zsidóktól, a háború után, főleg és elsősorban kiteleptéssel.³ Randolph Braham monumentális német dokumentumválogatásában és a *Wühelmsstrasse és Magyarország* című dokumentumkötetben publikált iratokból is kiderül, hogy a németek igen erős nyomás alá helyezték Szálasi, hogy adja át nekik az összes budapesti zsidót. Vajna Gábor nyilas belügyminiszter már 1944. október 18-án kénytelen volt Eichmannak megmondani, hogy Szálasi „elvi állásfoglalása” az, hogy több magyar zsidót nem enged Németországba vinni. Vajna ugyanakkor sietett megnyugtani Eichmann: a maga részéről megkísérli legalább ötvezer munkaszolgálatos átadását elérni.⁴

Lévai Jenő leírásából úgy tűnhet, mintha a nyilasok tapasztalatlanok, tájékozatlanok lettek volna a nemzetközi jogban, könnyű volt őket a különféle védlevelekkel, védőútlevelekkel (Schutzpasse, Schutzbriefe) stb. félrevezetni. A valóságban abból a memorandumból, amelyet Voosenmayer már 1944. október 20-án Kemény Gábornak átadott, világosan kiderül, hogy a németek tudták a budapesti semleges követségek mentesítési, védőlevél stb. akcióit a nemzetközi jogi normák szerint is törvénytelenek.⁵

A budapesti zsidók sorsát döntően befolyásoló tényezők között talán első helyen Szálasi

azon vágyát kell kiemelni, hogy a semleges országok ismerjék el kormányát. Ebben a kérdésben még a németek is hajlottak az engedményekre. Veeseimayer 1944. október 20-án tárgyalat Kemény Gáborral és tájékoztatta: a német kormány továbbra is tiszteltben tartja azokat az ígéreteit, amelyeket még a Sztójay-kormányra tett. Tehát elvben hozzájárul hétezer zsidó Palesztinába való kivándorlásához, sőt, ha ezt a magyar kormány „nemzetközi helyzete megerősítése” miatt jónak látja „mértányos számban” még további zsidók kivándorlásáról is lehet tárgyalni.⁹

Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a Budapesten dolgozó diplomaták mozgásterét jelentősen szűkítette az a tény, hogy végül is egyetlenegy semleges állam sem ismerte el a Szálasi-kormányt.¹⁰ Danielsson budapesti svéd követ 1944. október 31-én arról tájékoztatta kormányát, hogy a magyarok november 15-én kiengedik a svéd védetteket, ha addig a svéd kormány elismeri a Szálasi-rezsimet. Stockholmól kategorikus nem volt a válasz, de azt tanácsolták a követnek, hogy próbálja halogatni az ügyet. Ezek után november 8-án Danielsson bejelentette a magyar Külügyminisztériumban, hogy Stockholmól utasítást kapott, hogy nem hagyhatja el a magyar fővárost.

Szálasi kezdetben pusztán praktikus, magyar honvédelmi szempontból is vonakodott a budapesti zsidókat és a munkaszolgálatosokat a náciknak kiszolgáltatni.¹¹ 1944 késő őszen még maga Hitler is hajlott az engedményre. A náci külügyminisztérium egyik vezetője október 31-én feljegyzésében rögzítette: a Führer úgy döntött, hogy a magyarok helyzetének megkönnyítése érdekében a zsidók kivándorlása kérdésében „kívánságaikat előzékenyen kezelhetjük”. De Wagner, az Inland II. nagyhatalmú ura ebben az esetben nem engedelmesskedett Vezérének. Többek között arra is hivatkozva, hogy a svédok az előzetes megállapodást megszegve négy száz helyett négyezer menlevelet adtak be, arra utasította a német külügyi apparátust, hogy az eddigi engedményeken túlmenő előzékenységet ne tanúsítson, „csak ha az politikai szempontból elkerülhetetlenül szükséges”. Wagner azt is sietett eh-

hez hozzáfűzni, hogy a már német táborokba szállított zsidók esetében „szabadon bocsátási tárgyalásoknak egyáltalán ne legyen helye”. Befejezésül azt javasolta, hogy Veeseimayer kapjon arra felhatalmazást, hogy elutasítson minden olyan engedményt, amely a korábbi megállapodások kereteit meghaladná.¹² Nem egyszerűen arról volt tehát ebben az esetben szó, hogy a németek általában minden zsidó szisztematikusan megsemmisítésére törekedtek. Hitler még nagyarányú gesztusra is hajlandó volt, de az általa mozgásba hozott gépezetet nem mindig tudta precízen irányítani. A náci külügyminisztérium radikális munkatársai így sikeresen szabotálták a technikailag amúgy is igen nehezen kivihető zsidómentő akcióit.¹³

A hivatalos német álláspont, úgy tűnik, 1944 októberének végére alakult ki. Ribbentrop elfogadta alárendeltjei javaslatát: az eddig elvben kiutazási engedélyt kapottakon kívül több ember nem kaphat engedélyt.¹⁴

Ha nem emberletelekről lenne szó, akár humorosnak is találhatnánk azt a német diplomáciai iratot, amelyben a berlini portugál követ közbenjárását, aki azt kérte Berlinben, hogy a németek vegyék rá a magyarokat arra, hogy ismerjék el a portugál védőútleveleket is, azzal utasítják vissza, hogy a német kormány nem tud és nem is óhajt a szuverén Magyarország belügyeibe avatkozni, a magyar kormány nemzeti kormány, amely saját programját követi, azonkívül nemzetközi jogilag sem elfogadhatóak a portugál védőútlevelek.¹⁵

Szálasi és Kemény Gábor nyilas külügyminisztert a maguk jóval szerényebb eszközeivel a II. világháborúban semleges államok budapesti diplomáciái is megpróbálták befolyásolni. Mint Veeseimayer 1944. november 15-i jelentésében írja: „Szálasi részletesen tájékoztott a zsidókérdésről és a nuncius, a svédok és a svájciak állandó közbenjárásáról. Most már megelégette ezeket, 17-én még egyszer összehívja az érdekelteket egy utolsó értekezetre, és azon megérteti velük, hogy nem hajlandó az eddig nyújtott engedményeken túl további előzékenységet tanúsítani”.¹⁶

Angelo Rotta pápai nuncius, Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt budapesti

német táborokba
hadon bocsátási
legyen helye”.
gy Veesenmayer
hogy elutasítson
amely a korábbi
ghaladná.¹⁶ Nem
ebben az esetben
an minden zsidó
sére törekedtek.
usra is hajlandó
hozott gépezet
ányítani. A náci
munkatársai így
kikálamugy is
mentőciót.¹⁷

g, úgy vanik, 1944
i. Ribbentrop ellé-
t: az eddig elvtá-
kon kívül több

ane szó, akár hu-
t a német diplo-
líni portugál kö-
kérte Berlinben,
magyarokat arra,
dóútleveleket is,
német kormány
verén Magyaror-
magyar kormány
programját kö-
gílag sem elfo-
veleek.¹⁸

nyilas külügymi-
nyebb ezközeivel
és állások buda-
táik befolyásolni.
ember 15-ijelen-
sen tájékoztatott
s, a svédék és a
sáról. Most már
g egyszerű össze-
első értekezletre,
nem hajlandó az
ken túl további

ncius, Friedrich
ereszt budapesti

irodavezetője és kollégáik legfeljebb azzal fe-
nyegethették meg Szálasi, hogy ha nem bánik
jobbban a zsidókkal, akkor ezért is felelősségre
fogják vonni a háború után. Mivel azonban Szá-
lasi még 1945 márciusában is sziklaszilárdan meg-
volt győződve arról, hogy a németek megnyerik
a háborút, ez a fenyegetés rá nem hatott.¹⁹

Rátérve tulajdonképpeni szűkebb témánk-
ra, némi szorongással vegyes kényszerűséget
érzek, amikor úgy vélem, talán nem Raoul
Wallenberg nyolcvanadik születésnapja a leg-
megfelelőbb alkalom annak kimondására,
hogy a svéd diplomata tragikus sorsa, az a tény,
hogy minden valószínűség szerint ő is egyike
a sztálini önkényuralom áldozatainak, igen
megnehezíti tényleges történelmi szerepének
objektív értékelését. Wallenberg nevét világ-
szerte nagyon sokan ismerik, de szerencsésebb
sorsú kollégáiról (a fentebb már említetteken
kívül talán Carl Lutz svájci konzul nevét kell
megjegyezni) csak a legszűkebb szakmabeliek
tudják többé-kevésbé, hogy mit is csináltak
Magyarországon 1944–1945-ben. Raoul Wal-
lenberg ebben a körben, vagyis a zsidómentő
diplomataik körében két szempontból is való-
ságos Benjámin volt. Mindössze harmincketté
éves volt 1944-ben és ő érkezett utolsónak
Budapestre, akkor, amikor Horthy már leállít-
totta a budapesti zsidók deportálását. A buda-
pesti Zsidó Tanácsal vagy a cionista ellenáll-
ókkal nem ő tartotta fenn a legszorosabb kap-
csolatokat, neve igen ritkán fordul elő pl. Ko-
moly Ottó naplójában, vagy a Zsidó Tanács
napi feljegyzéseiben.²⁰ Nem Raoul Wallen-
berg ellenében, őt háttérbe szorítva, szerepét,
valóban hősiés, önfeláldozó tevékenységét le-
kicsinyítve kell, kellene megírni mindazt, amit
a semleges országok diplomatái 1944-ben a
zsidókért Budapesten tettek – mint erre a
szakirodalomban sajnos akad példa.²¹

Eddig senki sem próbálta megcáfolni Lévai
Jenő egyik alapállítását, amely a következő-
képpen hangzik: „Wallenberg titkár és Lutz
konzul állandó kapcsolatban állott egymással.
Elmondható, hogy a legteljesebb összjátékot
folytatták és egymás között kiosztott szerepek-
kel küzdöttek végig az elkövetkezett nehéz
időket.”²² A harmonikusan együttműködő

Lutz–Wallenberg-képet Lévai maga is megcá-
folja akkor, amikor idézi azt a svéd jelentést,
amelyből kiderül, hogy az ún. nemzetközi get-
tó bővítésekor Lutz teljesen önkényesen több
házat is, amelyekre a svéd védettek kaptak
volna meg, lefoglalt és csak hosszú alkudozás
után volt hajlandó összesen huszonnyolc szó-
bát Wallenbergnek átengedni.²³ Azt termé-
szetesnek tartjuk, hogy a Mussolinihoz hűsége-
gés olasz diplomaták bepanaszolták svéd kol-
légáikat, mert olasz állampolgárok útlevelét
meghosszabbították vagy érvényesítették.²⁴ De
azon már legalábbis csodálkozhatunk, hogy
Veesenmayer 1944. október 20-án vajh’ mi-
lyen forrásból értesült arról, hogy Born a „svéd
védőútlevelék kiállításánál végbemenő kété-
sdétn visszafeltekre hivatkozva” tagadta
meg, hogy a Svéd Vöröskeresztől átvette e a
zsidók ügyeinek intézését.²⁵ Lutz azzal is meg-
próbálta a svájci védlevelek értékét növelni,
hogy a magyar Külügyminisztérium egyik ille-
tkezésének kifejtette: a svájci Schutzpass nem
tévesztendő össze a svéd Schutzpass-szal,
„mert ezek kiadásánál a budapesti svéd követ-
ség nem járt el olyan szigorú alapelvek szerin-
t, mint a svájci és ezáltal bizonyos esetekben
magyar állampolgárok is hozzájutottak az
ilyen okmányokhoz.”²⁶ Nemesak arról van szó,
hogy Lutz nem mondott igazat, hiszen a svájci
védleveleket sokkal nagyobb arányban hamisít-
tották a cionista ellenállók, mint a svéd okmá-
nyokat, hanem arról is, hogy egyszerűen följe-
lentette a svéd diplomatákat.

Tragikus következményekkel járt Wallen-
berg egyik akciója is. Még október 20-án meg-
próbálta megértetni Kemény Gáborral, hogy a
svéd követség alkalmazottai és hozzátartozói
fehér színű fényképes „legitimációs kártyával”
rendelkeznek, és kérte, hogy ezt a tényt a rádió
útján is hozzák nyilvánosságra.²⁷ Lehetséges,
hogy ezért jelent meg a napilapokban novem-
ber elején az a téves közlemény, hogy az ideig-
lenes útlevelék, oltalomlevelek, védőútlevelék
csak akkor érvényesek, ha fényképpel is el van-
nak látva.²⁸ Hiába jelent meg később a helyes-
bítés, hogy a kivándorlási papírok fénykép nél-
kül is érvényesek, az igazoltató nyilas járőrök-
nek érdekükben állt az első közleménynek

hinni.²⁷ Sajnos nincs igaza Lévai Jenőnek akkor, amikor azt állítja, hogy: „...mindvégig sikerült a svéd védőútlevelek komolyságát és tekintélyét megőrizni”.²⁸ Lévai maga is oldalon keresztül sorolja azokat az eseteket, amikor a nyilasok semmiféle okmányt nem tisztelet. Az óriási méretű okmányhamisítás valamennyi védlevél értékét veszélyeztette. Igaz, arról sem szabad megfeledkezni, hogy 1944-ben a kilitástanban helyzetben lévő magyar zsidók maguk is mindent elkövettek, hogy valamiféle külföldi védettséget igazoló papírhoz jussanak. Ha az utcákon garázdálkodó nyilasok nem is, de a nyilas és német hatóságok egy ideig maguk is úgy tettek, mintha komolyan vennék ezeket a papírokat. Ráadásul nemcsak zsidók kaptak ilyen okmányokat. Böhm Vilmos stockholmi emigrációjából küldött szűkített svéd védőútlevelet Wallenberggel szociáldemokrata vezetőknek Budapestről.²⁷ De kértek és kaptak „svédettséget” református és evangélikus egyházi vezetők is.²⁸

A magyar Külügyminisztérium november végén erőlyes hangú jegyzékben követelte a svéd követségtől, hogy magyar származású állampolgárok számára ne adjon menleveleket, az eddig kiadottakat pedig érvénytelennek nyilvánították.²⁹

A nyilasok talán Friedrich Born, rajta keresztül a Nemzetközi Vöröskeresztet tisztelték a leginkább. Szálasi még november 27-én is hajlandó volt fogadni Born, aki sietett megnyugtani a nemzetvezetőt, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt „nem csupán a zsidók érdekében, ebben különbözik a Magyarországon működő többi Vöröskeresztől”.³⁰

Arról viszonylag keveset tud a szakirodalom, hogy például a svéd diplomaták pontosan mennyit költöttek védenekik élemezésére. Talán több is mint érdekes, hogy 1944. november 6-án a svéd követség azzal a kéréssel fordult a magyar Külügyminisztériumhoz, hogy lehetővé, hogy ötven millió pengő értékben, maximált áron élelmiszert vásárolhasson. Ehhez nem kevesebbet, mint 37,5 millió pengő állami hitelt kért azzal, hogy majd a viszonteladásból fizetik vissza. A kérését két héttel később Kemény Gábor udvarias hangú válasz-

levelében elutasította.³¹ A Svéd Vöröskereszt gazdasági hivatala budapesti irodájának iratából kiderül, hogy e nélkül a hitel nélkül is igen nagy mennyiségben vásároltak élelmiszert a svéd diplomaták. November elején például Budapest Székesőváros Községi Élelmiszerárúszító üzemétől 9547 kg sertéshúst, 18 468 kg marhahúst, 100 000 kg sertésszirt vettek, ezen kívül „külön leltár szerint” megvették a Hold utcai, a Klauzál téri és a Rákóczi téri vásárcsarnok teljes raktárkészletét is.³² Körülbelül ugyanebben az időben maguk a svéd vöröskeresztesek nyolc-tízezerre becsülték az ő segítségükre szorulókat számát.³³

A terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé, hogy igen sok fontos kérdést érintsek. Egyetlen epizódot azonban kiragadnék. Raoul Wallenberg híres hegyeshalmi útjának történetét. Lévai Jenő és Per Anger is megemlíti, hogy a nyugati határ felé gyalogmenetben deportált zsidókat Raoul Wallenberg egy ízben (pontos dátumot nem jelölték meg) egészen a határig elkísérte és a menetből több embert sikerült is kimentenie. Lévai szemtanúkra hivatkozva közöl részletes leírást³⁴, de beszéléséből nem derül ki, hogy nem Wallenberg volt az egyetlen, aki a semleges diplomaták közül erre a minden szempontból veszélyes útra vállalkozott. Német hírszerzők már november első napjaiban jelentették, hogy svédji diplomaták autóval kísérik a gyalogmeneteket és védőútleveleket osztogatnak.³⁵ Az Országos Levéltárban sikerült megtalálnom Raoul Wallenberg hegyeshalmi útjának iratanyagát.³⁶ Az iratokból kiderül, hogy Wallenberg csak viszonylag későn, november 19-én kért engedélyt arra, hogy autón végigmelessen a hegyeshalmi úton. A Külügyminisztériumban arra hivatkozott, hogy a Hegyeshalom felé menetelők között még mindig „szép számmal vannak svéd utazási okmányokkal rendelkezők, olyanok, akiknek az okmányait szétépték, vagy akiknek okmányai elkallódtak”. Wallenberg szerint ezeknek az embereknek az eltűnése „Svédországban nagy megdöbbenést keltene”. Beadványából az is kiderül, hogy a gyalogmenetben deportáltak ügyében tárgyaló Szöllösi Jenő miniszterelnök-helyettesével, Vajna Gá-

ld Vöröskereszt
rodájának iratai
nélkül is igen
k életmizert a
elején példál
össégi Ételmi-
seriészűst, 18
sértésziirt vet-
zerint" megvet-
ri és a Rákóczi
rkészletét is.³²
lőben maguk a
ézerre becslés-
számát.³³
szék lehetősé-
Érint. Egyet-
ték. Raoul Wallen-
bergtörténetét,
megemlíti, hogy a
tben deportált
y ízben (pontos
észen a határig
mbert sikerült is
kra hivatkozva
szeléséből nem
g volt az egyet-
közül erre a
sra vállalko-
november első
dici diplomaták
eket és védőt-
országos Level-
Raoul Wallen-
bergyagát.³⁴ Az irá-
g családszony-
engedélyt arra,
a hegyeshalmi
n arra hivatko-
metelők köl-
al vannak svéd
ezők, olyanok,
ték, vagy akik-
k az eltűnése
enést keltene".
gy a gyalogme-
rgyalat Szőlési
el, Vajna Gá-

bor belügyminiszterrel és a Honvédelmi Minisztérium illetékeseivel is.³⁷ Raoul Wallenberg és Per Anger végül is november 23-án és 24-én járta végig a Budapest-Hegyeshalom útját (amelyet ők az újlaki téglagyártól a határig kb. 240 km-re becsültek) és tapasztalataikról részletes beszámolót készítettek.³⁸

Itt szeretném megjegyezni, hogy Lévai Jenő, miközben igen sok olyan svéd jegyzéket ismeret, amelyet a magyar Külügyminisztériumhoz intéztek, szinte egyetlen egy esetben sem utal arra, hogy a címzettek, vagyis a magyar hatóságok hogyan reagáltak ezekre a jegyzékekre. Raoul Wallenberg hegyeshalmi jelentését a Külügyminisztérium legfelsőbb szintjein megvitaták – és ami ebben az időszakban már igen ritkán fordult elő – rövid időn belül válaszoltak is rá. November 29-én átküldték a Belügyminisztériumba Wallenberg jegyzékét, „a Miniszter úr szíves tájékoztatására”, utalva arra, hogy a „Nemzetvezető úr” döntése értelmében a BM-nek Németországba egy állandó ellenőrző bizottságot kell delegálnia, amely bizottság egyik tagja a Nemzetközi Vöröskereszt küldöttje lesz. A magyar Külügyminisztérium

jegyzéke szerint ennek az ellenőrző bizottságnak a megalakítása „megnyugtatóan fog hatni az érdekeltekre”.³⁹ Természetesen ezt a bizottságot nem állították föl, a németek pedig bizonyára akkor sem engedték volna működni, ha azt a magyar hatóságok figyelmeztették volna. A magyar hatóságok figyelmét egyébként is a budapesti központi gettó megszervezése foglalta le ebben az időszakban.

Egy másik svéd jegyzékből az is kiderül, hogy a november 23-án, tehát Wallenberg első hegyeshalmi útján összesen négy vagoni irányítottak vissza a határról száztövenhárom zsidóval, Komáromban a Nyilasok ezeket a szerencsés szerencsétleneket a hírhedt Csillagvárbörtönbe zárták, és kirabolták őket. A jegyzék megírásának időpontjában, vagyis november 27-én ezek a zsidók még mindig Komáromban raboskodtak.⁴⁰

Eichmann egy ízben „zsidó kutyának” nevezte Wallenberget. Elie Wiesel „élő legendának”. Igaz ember volt, emlékének a történelem talán azzal tisztelgethet a legméltóbban, hogy a nyilvánosság elé tár minden dokumentumot, amely vele kapcsolatban.

JEGYZETEK

1. Lévai Jenő: *Raoul Wallenberg regénye élete*. Adat kiadalmi, regényes előadások sora (Magyar Téma, 1948.) – továbbiakban: Lévai, 1948.; Brahm, Randolph L.: *The Deportation of Hungarian Jews* (New York, 1963, LILK.) továbbiakban: Brahm, 1963.; Yahil, Lene: *Raoul Wallenberg – His Mission and His Accusation in Hungary* (Yad Vashem Studies XV, 1983. 7–53. o.) továbbiakban: Yahil, 1983.
2. 1989–1991 között az MTA–Soros Alapítvány támogatásával, azóta az MTA Történettudományi Intézete támogatásával végzem az anyaggyűjtő munkát a *Vádlóir* a *szózat* előtti című dokumentumsorozat IV. kötetéhez.
3. Erről részletesen lásd tanulmányomat: *Ferenc Szálasi* (Eszaki Historiques Hongroises 51, 1990. 191–210. o. angolul)
4. Veessenmayer a Német Külügyminisztériumnak 1944. október 18. (Brahm, 1963. 227. sz. 507. o.)
5. Veessenmayer 1944. október 20-i memoránduma (Brahm, 1963. 234. sz. 514–518. o.)
6. Veessenmayer 1944. október 20-i jelentése a Német Külügyminisztériumnak (Brahm, 1963. 231. sz. 511. o.)
7. Veessenmayer 1944. november 7-i jelentésében arról is beszámol, hogy a Szálasi-kormány: „...nagy sühlyt helyez arra, hogy ebben a kérdésben (i. e. a Schutzplasse ügyében – K. L.) a semleges államokkal szemben előteként legyen

és ezen keresztül elérje kormányra elismerését.” (Brahm, 1963. 346. sz. 740. o.)

7. A Budapesti Zsidó Tanács aprotájából kiderül, hogy a nyilas hatóságok a diplomáciai elismerés ügyében szarolták is a semleges államokat. Selymesy rendőr-őrszűfőgyeif, a budapesti gettó megszervezésével megbízott nyilas 1944. december 14-én közölte a Zsidó Tanácsal: „...nem nyújthat biztosítékokat, mert nem tudja, mikor kap utasítást a védett területen levők betelepítésére (i. e. a Pozsonyi út környékéről az in. nagy gettó területére – K. L.), mert a semleges államok nem ismerék el a kormányt.” (A Zsidó Tanács aprotája. Országos Levéltár – továbbiakban: OL – K 150, Belügyminisztérium Általános iratai – továbbiakban: BM Ált. – XXI. Lakásügyi o. i. 4517. sz.)
8. Yahil, 1983. 38. o.
9. Veessenmayer 1944. október 24-i jelentése Ribbentropnak (Brahm, 1963. 233. sz. 513. o.)
10. A *Wahelmatrasse és Magyarországról*. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Szerk.: Ránki György, Pamélsy Ervin, Tilkovszky Lóránd, Juhsz Gyuia. Budapest, 1968. – továbbiakban: Wáhelmatrasse, 1968. –

Wagner 1944. október 31-i jelentése (Wáhelmatrasse, 1968. 908–909. o.)

11. Lene Yahil megemlíti tanulmányában, hogy 1943-ban a svéd kormány 20 ezer zsidó gyermek szállítási költségét

évből magára vállalja volna. A gyermekeket a megszállt Nyugat-Európából terveztek elszállítani, mert úgy vélték, hogy nincs „feszített evely” arra, hogy Kelet-Európából zsidó gyerekeket lehessen elhozni. Az akció szervezésével kapcsolatban Yahil megjegyzi: „Ez is azt bizonyítja, hogy sem a zsidók, sem a nem zsidók még mindig nem fogták föl, hogy a németek szisztematikusan arják a zsidókat, és nem fognak 20 ezer zsidó gyereket kiengedni.” (Yahil, 1983, 19–20. o.)

A valószínűleg, mint ez a fentebb idézett dokumentumokból is kiderül, legalábbis ebben volt esély ilyen és hasonló akciók sikeres meg szervezésére. Hitler, Himmler egyes esetekben hajlott korlátozott számú zsidó kiengedésére.

12. Brenner jelentése Wagnernek 1944. november 1. (Braham, 1963, 332. sz. 714. o.)

13. Steingracht memoranduma 1944. november 10. (Braham, 1963, 349. sz. 744. o.)

14. Veessenmayer 1944. november 15-i jelentése a Német Külügyminisztériumnak (Wilhelmstrasse, 1968., 911–912. o.)

15. A nyilasokkal foglalkozó szakirodalom eddig kevésbé hangsúlyozta azt a tényt, hogy a németek a zsidókérésében is igen kemény nyomást gyakoroltak Szálasiira, követelték tőle valamilyen budapesti zsidó deportálását. Lásd pl. Ribbentrop 1944. november 21-i. Veessenmayernek küldött utasításait, amelyben felszólította a nagykövetet, hogy „nyomatékosan” követelje Szálasiit, hogy a „technikai nehézségek ellenére erősen hajtsa végre” a budapesti zsidók kötelepítését. (Wilhelmstrasse, 1968., 912. o.)

Szálasi 1944. november 17-én fogadta Angelo Rottát és Carl Danieliust. A diplomaták Magyarországra jó híreire hivatkozva, a magyar nép érdekében kérték a zsidók deportálásának felfüggesztését, nehogy „az elfenséges megzúló hatalmak a magyar lakossággal szemben megtorlással éljenek vagy hasonló intézkedéseket tegyenek”. (OL, K 63, Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai – továbbiakban: Küm. pol. 1944–43. Zsidó ügyek. 13 182. sz.)

16. Komoly Ottó naplójából kiderül, hogy 1944. október 15-e után összesen kétszer, november 18-án és december 7-én találkozott Raoul Wallenberggel, míg pl. Friedrich Bornal rendszeres napi munkakapcsolatban állt.

17. Ben-Tov, Arieh: Facing the Holocaust in Budapest, The International Committee of the Red Cross and the Jews in Hungary, 1943–1945. (Dordrecht, 1988.)

18. Lévai, 1948, 97. o.

19. Lévai, 1948, 110–111. o.

20. OL, K 707, Nyilas Küm. i. 13 011. sz.

21. Veessenmayer 1944. október 20-i jelentése a Német Külügyminisztériumnak (Braham, 1963, 228. sz. 508. o.)

22. Rabido-Zichy 1944. október 23-i feljegyzését a Lutz-ak történi tárgyalásról lásd OL K 72, Küm. Ütlevél o. i. 214. sz. 575/1944. sz.

23. Lévai, 1948, 88–89. o.

24. *Új Magyarország* 1944. november 2., 6. o.

25. *Új Magyarország* 1944. november 14., 8. o.

Lásd még Kemény Gábor 1944. november 15-i választójegyzék tervezetét a svájci követségek (OL, K 63, Küm. pol. 1944–43. zsidó ú. 13 039. sz.), amelyben küli, hogy:

„A napi sajtóban az a cikk, mely szerint a védőbizományok kizárólag fényképpel érvenyesek, a Svéd Követség kifejezett kívánására jelent meg és természetesen csak a svéd védőbizományokra vonatkozik.” Erdemes talán utalni arra, hogy az eredeti újságrikk (lásd a 24. sz. jegyzetet) valamennyi ideiglenes ülével, oltalomlevél, védőütlelevél esetében megkövetelte a fényképet, a körbelyegzőt és az eredeti aláírást.

26. Lévai, 1948, 97. o.

27. Lévai, 1948, 95–96. o.

28. Ravasz László református püspök 1944. október 19-án kérte a Svéd Vöröskereszt vezetőjéhez írott levelében, hogy a Ráday ú. 28. sz. alatti épületben „30. századik esetén 40 személy” részére kórházat, agyok, menekültek részére oltoszt állítsanak fel és az épületet a Svéd VK vonja védelme alá. (Ráday Levéltár, Páspók Lev. 44. d. 5654/1944. sz.)

1944. november 3-án már a budapesti svéd követséghez fordult és a maga, valamint több református főpap számára kért és kapott oltalomlevelet. (Ráday Levéltár, Elnöki, 92. d. 1393/1944. sz.)

29. A nyilas Küm. 1944. november 24-i jegyzéke a svéd követséghez. (OL, K 63, Küm. pol. 1944–43. zsidó ú. 100. sz. 13 117. sz.)

30. Szálasi 1944. november 27-én Kemény Gábor társaságában fogadta Friedrich Bornst. (A tárgyalás jegyzőkönyvét lásd: OL, K 71., a Nemzetközi Vöröskereszt i. 1944. II/6.)

31. OL, K 707, Nyilas Küm. 2. pol. o. i. A svéd követség 1944. november 6-i jegyzékét lásd: 13 054. sz., a választójegyzékét Kemény Gábor sajtókezelőjé írta alá 1944. november 20-án.

A budapesti svéd követség 1944. november 15-i elzárómolása szerint zsidó intézményeknek 1 321 000 pengő, egyéneknek 150, 150-eft, ételminisztervártára 550 000-eft, reprezentációra 22 929-eft és adminisztrációra 177 788,15 pengő költöttek 1 hónap alatt. (Yahil, 1983., 44. o.)

32. OL, P 1577 A Svéd Vöröskereszt Gazdasági Hivatálnak i. 1944. november 7, 8 és 10-i jelentések, számkák.

33. OL, un. Dátum és aláírás nélküli gépi fogalmazvány.

34. Lévai, 1948, 102. o.

35. Wagner Ribbentropnak 1944. november 8. (Braham, 1963, 389. sz. 803. o.)

Veessenmayer 1944. november 16-i, a Német Külügyminisztériumhoz írott jelentésében (Braham, 1963, 399. sz. 819. o.) az RSHA-Kaltenbrunner tiltakozását is kívülje jelentés, miszerint a svájciak teherautón hozták a MÜSZ-otok utáni a védőütlevelet, „szilont”-nak nevezte, de elismerte, hogy „valami igazságmaga van”.

36. Wallenberg hegyeshalmi utjának iratai lásd OL, K 63, Küm. pol. 13 129. sz. Bezárlatolójának magyar nyelvű tolmácsolását lásd: A Szálasi per (sajtó alá rendezte Karasi Elek és Karasi László Bp., 1968. 736–737. o.)

37. Wallenberg 1944. november 19-ai jegyzéke a magyar Küm.-höz. 13 125. sz. 308. Hum. OL, K 63 Küm. pol. 1944–43. zsidó ú. 30. tétel.

38. Lásd a 36. sz. jegyzetet.

39. Lásd a 37. sz. jegyzetet. A svéd követség jegyzékét 1944. november 29-én küldték át a BM-be.

40. OL, K 63, Küm. pol. 1944–43. zsidó ú. 30. tétel. W.F. betűjelet viselő, 1944. november 27-i dátumú, a svéd követség feljelen papírján, pecsételle ellátott jelentés.

WALLENBERG ZÁRKATÁRSAI (III.)

Közéjük volt bezárva...

Ember Mária sorozata

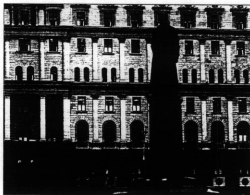
Torz fintora a sorsnak, hogy – miközben Raoul Wallenberg sohasem szabadult ki a szovjet börtönökből, sőt a hivatalos szovjet tájékoztatás (Vinszinkij-jegyzék, 1947.) azt is tagadta, hogy valaha megfordult volna szovjet földön – a bizonyosságot volt német hadifoglyok tanúvallomásai hozták meg a világnak.

Amikor ez év elején a Wallenberg-kiállítás szervezőinek egyikéként kézhez kaptam a svéd kül-

ügyminisztérium nagyvonalú küldeményét, azoknak az aktáknak a másolatát, amelyeket 1989-91 között a volt szovjet hatóságok juttattak el Stockholmba, magam is dobogó szívvel kezdtem el olvasni azoknak a volt zárkatársaknak, zárkaszomszédoknak a beszámolóját, akiknek egymástól független visszaemlékezéseiből megint kirajzolódhatott e „modern Pimpernel”, a küldetése végeztével ködbe vesző hős alakja.

Azt vallotta Raoul Wallenbergről Ludwigs-hafenben Gustav Richter, hogy „az alatt az egy hónap alatt, amit együtt töltötünk a börtönben, Wallenberg kiűző szellemi állapotban és jó hangulatban volt”. ... Ugyanaz a bázor és – mondjuk ki szívtán: – kalandszerű svéd fiatalember áll előtünk, aki egy semleges országból, egy védett otthonból mintegy fejest ugrik a lángoló Európa közepébe, hogy belevesse magát a kózműsiba – és aki ezt ita stoisch leveleiben, 1944. december 8-án, Budapestről Stockholmra az édesanyjának: „A helyzet izgalmas és kalandos, mintha valaki úgy tül vagyok terhelve, hogy az már valósággal emberellen. A városban banditák tanyáznak, vernek, kínoznak és lönek agyon embereket (Wallenberg nyilvánvalóan a nyilasokra céloz – a szerk.). Egyedül a saját munkatársaim körében az elbarcolásnak és a bántalmazásnak negyven esztével volt dolgom. Nagyjából-egészében azonban jövedvünk van és élvezük a barcot...”

Külös büstetés lehetett Raoul Wallenberg számára, aki ezt igazán nem érdemelte, hogy a szovjet börtönökben azokkal a magas rangú német fasiszta funkcionáriusokkal és tisztakkal volt összezárva, akiknek gyilkos részdéka ellen küzdött Budapesten. Gustav Richter, utóbb majd a legfőbb tanú Wallenberg holttestének kiderítésében (mert Scheuer vértelenül agyonlőtte, Roedel pedig meghalt), olyan funkciót töltött be a háború végén a bukott német követségben, amelynek lényege felül csak kerülvén iton tájékozódhatunk. „Rendfűrtés” volt – említi a szokatlan diplomáciai beosztásról annyit tudunk, amennyit az 1942-es wannee-i konferencián, Berlin győzevőri tövüdkés, ahol egész Európa zsidóságának öpészítéséről tanácsoztak és annak menendjét határozták meg, jegyzőkönyvben rögzítettek, véletlenül épp a magyarországi

A moszkvai Lubjanka tömbje: akkor még állt a Dzerzsinszkij-szobor

terveket illetően: „Hoffman SS-Gruppenführernek (SS-törzsmegvezető – a szerk.) az a szándéka, hogy a Faji és Telepítésiügyi Főhivatal részéről általános tájékoztató céljából kiküldj egy szakembert Magyarországra... Megállapodás jött létre abban a tekintetben, hogy a Faji és Telepítésiügyi Főhivatalnak (értud: a deportálásokat intéző szervnek – a szerk.) ezt a szakembert, akinek egyelőre nem kell aktív tevékenységet kifejtenie, átmenetileg hivatalosan a rendfűrtés beosztójaként kell elhelyezni”, mármint a budapesti német követségben. Wallenbergről 1986-ban kiadott könyvében Danny Smith angol kutató egyenesen „Eichmann bukaresti megbízottjának” nevezi Gustav Richtert.

Ha figyelmesen végigolvassuk a tizenkét tanúvallomást – e helyen még csak kivonatos ismertetésükre sincs mód –, az a benyomásom támad, hogy Raoul Wallenberg tanúságok volt zárkatársával szemben, és diplomata módjára viselkedett (holott, mint tudjuk, nem volt hivatalos diplomata). Lakcímeiket a svéd külügyminisztériumot adta meg! Többfajta megfontolás is vezethette: netán kiszabaduló volt német fasiszták ne háborgathassák a családját, és – ami még fontosabb – értesítsék a svéd hivatalos szerveket, hogy azok utárhassanak az érdekelben. Tekintettel a gyakori zárkapcsolatokra és testi mozgatásokra, célszerűbbnek is látszott arra a célulra (amit utóbb valóban elkövetek Richterrel) a kültügy ritmi

A Lefortovo börtön, 1991.: nem volt biztos címe...

címként, könnyebben megjegyezhető, mint egy privát lakás.

Raoul Wallenberg annyáig írt utolsó leveléből azt is tudjuk, hogy éppen abban az időben nem volt biztos címe... Kétkedődött, nagyobb lakást vett ki, már Budapestről készülőként a visszatérésre a magánemberi léte. Ugyanaznap volt stockholmi üzletársághoz futárpontja adton leveléből az derül ki, hogy aggodott régi állásának folyamatosága miatt: „Végeztél arra kéri, ismét érdeklődök meg Jacob Wallenbergnél, mi lesz az állásommal... tekintettel arra, hogy ennyi ideig távol voltam. Távirati válaszok kéri!”

Zárkötésének és -szomszédainak a maguk diplomáciai vagy katonai őrhelyén 1944 második felében természetesen sejteltük sem lehetett róla, kicsoda és mit csinál Budapestben Raoul Wallenberg. Ami elképzelte őket a Lufjarkában és a Lefortovo börtönben, az a tanúvallomások szerint az a tény volt, hogy a semleges Svédország diplomataja is körözött van bezárva. Azon kívül, hogy börtönben állni unalmas, ezért is lehetett Wallenberg ottléte ismétlődő beszédtema, s el nem felejthető furcsaság...

Nincs információk arról, hogyan kezelték a tizennyolc tanúvallomás. Semmi esetre sem úgy, hogy az a tizennyolc „beszétanakkodék”, hiszen a Gulag-szigetvilágból, a szélrózsa minden irányából szedték össze akkor már a hátsó-hasonorú évre elhívték német hadifoglyokat és indították őket órák a friedlandi átmeneti tábor felé. A már említheteken kívül Bécse, Majna-Frankfurtba, Reichenhall körzetébe, Hainburgba, Kösse, Berchtesgadenbe, Bad Tölzbe, Trierbe stb. tértek haza. Az utóbbi másfél évben bukkantak egyébként egy 88

vöbbsi „Kamerad”, Jun vagy Hans Loyd nyomára, akit családja az NDK területén vart – és aki 1945 májusában zárkötésre volt Raoul Wallbergnek, több tanúvallomás emlegeti is, de ő mostanáig hallgatott.

A bizonyító erejű tanúvallomások 1956. március 30-án adták át Tage Erlander svéd miniszterelnök moszkvai látogatása alkalmából a szovjet külügyminisztériumnak. Ahhoz képest, hogy csaknem egy évtel, amíg a választ megfogalmazták, a szovjet külügyminisztérium standián osztályának vezetője, bizonyos M. Gebranov már másnapra összefoglaló feljegyzésben elemzi a kapott anyagokat V. M. Molotov külügyminiszter tájékoztatása céljából, Molotov pedig a következő napon ráírja az intru:

„Megküldendő a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elsősége tagjainak!”

Gebranov összefoglalója első bekezdésében említi, hogy ezek közégyenülleg letelestetett vallomások. A második bekezdésben, mielőtt még a részletekre rátérne, fontosnak tartja előhozni azt a kódszót, miszerint „A vallomást tevő személyek többsége azt állítja, mistha kihallgatások alkalmával a szovjet nyomozók arról kérdezték volna őket, tudnak-e valamit Wallenbergről”. (Ennek elbeszélése Gustav Richter vallomásában is nagy hangsúlyt kap. Richter leírja azt is, mint egyetlenek utólag a bajtársával azoknak a fűtőszalmagömbözzel szervezett kihallgatásainak az időpontját, amelyeken Wallbergre, illetőleg magyar sofőrjére, Langfelder Vilmosra nézve faggatták őket.)

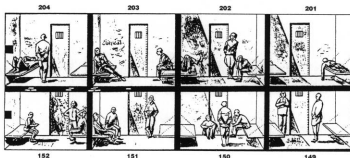
Az ösvenhárom jelentésben csak ezután következtek az egyes vallomások ismertetése. Az első pont alatt a Gustav Richeré – mint az egyetlen olyan tullelő, aki zárkötésre volt a svéd diplomatának. A második pontban ismertetett tanúvallomások közt van, hogy azok Langfelder Vilmos egykori zárkötésaitól származnak, tehát csak közvetett bizonyítékok, Langfelder egyeték között említi, „hogy őt és Wallbergert kémdéssel gyanúsították az amerikaiak vagy talán az angolok javára”.

A harmadik pont arról az egykori zárkötőszomszédokról emlékeztet meg, akik „közpogtatásos jelbeszéd tárgy” tartanak kapcsolatot Wallberggel. Ezek egyike szerint Wallberg a kihallgatásain következte, hogy kapjon lehetőséget a moszkvai svéd követ-séggel vagy a Vöröskeresztrel való kapcsolattelvetéle, de általában azt válaszolták neki, hogy „sem a svéd követséget, sem a svéd kormányt nem érdekli” Wallberg

Wallenberg állítólagos zárkója a Lefortovo börtönben: a 203-as. (Jurij Sokolov felvételei 1991-ből)

1945. februári „pillanatfelvétel”
a lefortovói börtön két emeletén elhelyezett rabokról

204-es zárka: oroszok?

203-as zárka: Wallenberg, Rodel

202-es zárka: Bergmann, Röstel, Stehler

201-es zárka: ?

152-es zárka: de Mohr, Supprian, Roschi

151-es zárka: finn, orosz, japán fogoly?

150-es zárka: Berginghoff, Wallenstein, von Ranzau

149-es zárka: von Hünkeldey, Laarmann

(Magnus Gerné svéd újságíró rekonstrukciója a tanúvallomások alapján)

sorsa. Mások úgy tudják, hogy Wallenberg levelet írt Smilánnak, és az Grzesmelyre birta továbbítás végett. Mégint mások elbeszéltek, hogy Wallenberg, diplomata státusára hivatkozva, tiltakozott letartóztatása ellen, és a kihallgatásokon megtagadta a vallomását. A negyedik pont pusztán annak közlésére szorítkozik, hogy „Számos tanúvallomás azon az állásponton alapszik, hogy bizonyos személyek a börtönben más személyektől hallottak arról: Wallenberg svéd diplomata a labancjai, illetve a lefortovói börtönben van. Erre vonatkozólag az említett vallomásokban semmiféle konkrét adat nem merül fel.”

Hogy ebbe az utolsó számszálba próbál-e kapaszkodni V. M. Molotov, nem tudhatjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy neki a Wallenberg-üggyel hosszú években át dolga volt – nemcsak annyiból, hogy mint külügyminiszterhez, hozzá fűzöttek be a megkeresések, a jegyzékek, hanem öt tájékoztatók a belügyi hatóságok is. Azok között az irattörzsek között, amelyeket 1989-91 között adtak át a svéd külügyminisztériumnak a szovjet külügyi-belügyi hatóságok, van egy aktaföld: küldi vagy kapja a J. szövegi öngyönyölty, 1947. július 17-én; s a következők olvashatók rajta: 3044/A; A Minisztériumnak Molotovnak: Wallenberg svéd állampolgár ügyében.

Sajnos, szovjet közlés szerint az akta maga nem maradt fenn, csak a fedele... Ámde még azt sem tekinthetjük kizártnak, hogy amikor V. M. Molotov kibukott a legfelső szovjet vezetésből, abban soha ki nem mondott, soha el nem ismert része volt a Wallenberg-ügynek is. Nem pusztán annak, hogy Molotov – miként hivatalosan közölték – „ellenes volt a szovjet tej- és tejtermékek fokozásának”.

Am egy 1956. március 14-én, tehát a svéd miniszterelnök, Tage Erlander látogatása előtt készült szigorosan titkos „Tájékoztató”, amely vélhetően még V. M. Molotov emlékeztetőnek felhívására készült „R. Wallenberg svéd diplomáról” (ezt is a szovjet külügyminisztérium skandináv osztályának vezetője, M. Gribanov írta alá), a következő – áruklódó – sorral kezdődik: „Raoul Wallenberg, egy svéd nagymonopolista család tagja...”

Majd így folytatódik: „...1944-ben a svéd követés titkárságát működött Budapesten. 1945 januárjában a moszkvai svéd követés jegyzékében közölte a Szovjetunió Külügyi Népbizottságával (akkor épp így hívták a külügyminisztériumot – a szerk.), hogy a szovjet csapatok Budapesten megszállták Raoul Wallenberget, és intézkedtek védelem alá helyezése iránt. Később, amikor a svédek sürgenni kezdtek Wallen-

berg hazaküldését, azt a tájékoztatók kapta, hogy illetékes szovjet szervek kutaknak Wallenberg után, és megállapították, hogy Wallenberg nem volt és nincs a Szovjet-unióban...”

Ez volt az Andrej Viszinszkij, a sztálini perek főügyészeből külügyminiszter-helyettesé átvonult belügyér-külgügyér 1947. augusztusában kiadott jegyzékének szövege. 1956 márciusára azonban Viszinszkij már még halott volt – állítólag öngyilkos lett New Yorkban –, Molotov alan pedig már ingott a szék, igaz, még sokáig és kitartóan tudott rajta ingova ülni.

1957 februárjában Andrej Gromko külügyminiszter-helyettes aláírásával közreadták azt a jegyzéket, amelyben a Szovjetunió elismeri, hogy Raoul Wallenberg a Szovjetunióban volt, és a börtönben meghalt. Halála napjának 1947. július 17-ét adták meg – és ha ez igaz, akkor ezért is törekedtek arra, hogy szovjet börtönökben felderítsék, ki tud, ki tudott róla. Am nyilvánvaló, hogy erre a kihallgatásokozatra akkor is sonk keritenek volna, a róla bírtam is tudók elküldésére akkor is gondoltak volna, ha Raoul Wallenberget azokban a napokban álnéven vagy csak számmal megjelölve netán tovább szállították volna valahol „izolátor”ba. Semmi sem jelentett semmit, s egy élt annál is kevesebbet.

WALLENBERG ZÁRKATÁRSAI (II.)

Szorgalmas „telefonáló” volt...

Ember Mária sorozata

Előző számunkban Konrad Adenauer nyugatnémet kancellár 1955. szeptember 8–14. között lezajlott moszkvai látogatásáról közöltünk hazánkban eddig nyilvánosságra nem hozott részleteket – és ismertettük azt a „titkos szóbeli záradékot”, amelynek alapján több mint harmincezer német hadifogoly és civil hazatérhetett illetőségi helyé-

re. Közülük tizennyolcan a Budapestről 1945. január közepén elrabolt svéd diplomata, Raoul Wallenberg, valamint magyar gépkocsivezetője, Langfelder Vilmos mérnök sorsáról hitelt érdemlő tanúvallomást tettek, miután a moszkvai bírtonokban vagy zárkatársaik voltak, vagy zárkaszomszédaiak...

Szemtől szembe nem mindenki látta Raoul Wallenberget vagy sófrőjét, Langfelder Vilmost ama tizennyolcak közül, akik német (nyugatnémet...) földre érkezve tanúsították, hogy a svéd diplomata és magyar gépkocsivezetője 1945 februárjától kezdődően legalábbis két moszkvai börtönben és szokon belül több zárkában is megfordult. A rabok örökös „mozgatása”, zárkatársai változtatása minden bizonnyal része volt az ellenük vezényelt lélektani hadviselésnek: a kínzó bizonytalanság érzését ily módon is ébren kívánták bennük tartani éber őreik.

„A kapcsolatot részben kopogtatással (morzézéssel) hozták létre a zárkánk között, részben a vízvezetékcsöveken át »telefonáltunk«, amikor a felső emeleti zárkákban voltunk... A víznyomás ugyanis gyakran csökkent, ilyenkor a csövek üresen maradtak. Ilyenkor csak ki kellett nyitni a vízcsapot, és máris beszélgetni lehetett a szomszédos zárkával, ahová ugyezen a cső vezetett. Amikor áthelyeztek a 202-es számú zárkába, kapcsolatot létesítettünk a 203-ossal, mind morzézéssel, mind a vízvezetéknek üjtán, mind a vízvezetéknek keresztül. A 203-as cellában ebben az időben a svéd konzulátus hivatalnokja, Wallenberg ült, ki a budapesti svéd követtség konzuli titkára volt... továbbá a bukaresi német követtség tanácsosa: Roedel. A kapcsolatot Wallenberggel és Roedellel mindaddig fenn tudtuk tartani, amíg mindkettőjüket el nem helyezték a 203-as zárkából.

Wallenberg nagyon szorgalmas »telefonáló» volt. Igen jól morzézott németül. Felénk a hívójel őszöri kopogtatás volt. Ez alatt az idő alatt megtudtam Wallenbergről, hogy 1945. január 13-án mint a zsidókérdés referense elindult a szovjet parancsokogságig, hogy tárgyaljon az oroszokkal Budapest zsi-

dó lakossága ellátásának a javítása érdekében. Eközben Wallenberget lefogták és Moszkvába hozták – kémkedés gyanújával.

A 203-as cellában való tartózkodása idején Wallenberg ismételt követelte a kommisszártól (bizonyára a politikai tisztól vagy – későbbi szóval: – a nevelőisztnól – a szerk.), hogy közöljenek vele valamit a várható sorsát illetően. Ennek során Wallen-

berg miért kívánt Debrecenbe sietni Malinovszkij marsall főhadiszállására, azt még mindig nem tudjuk, de vagy egy egész Budapestet, később egész Magyarországot behálózó svéd élelmiszer-szállítmány giganikus tervével (miként azt Léval Jenő közli 1948-ban Budapesten kiadott Wallenberg-könyvében), vagy a budapesti gettó melletti felszabadítását sürgető kérésével kívánt (más kortársi vélemények szerint) előállni. Mindegy; az apróbb-nagyobb tévedések ellenére nyilvánvaló, hogy Bergemann tanúvallomása Raoul Wallenbergre vonatkozott, senki másra.

„Azon a fotósorozaton, amelyet 1944 novemberében Budapesten készített Raoul Wallenbergről egy tehetséges fiatal fényképész, Venes Tamás, a svéd diplomata az irodájában látható, és az egyik képen éppen telefonál. Képzelnék el őt azok között az elképzeltetlen körülmények között, arra vagyva, hogy a vízvezeték csöveiben ne folyjon a víz!... Bizonyára jól enni is szeretett, hiszen utolsó budapesti leveleiben, 1944. december 8-án azt írta Stockholmba az édesanyjára, hogy „gyakran vagyok meghíva vacsorára, ahol malacpecsenye és más magyar specialitások kerülnek az asztalra!”. Hogy a Lubjankában és a lefortovói börtönben mit kaphattak enni a rabok a háborút követő években, arról a tizennyolc közül egyetlen tanúvallomás sem nyilatkozik.

Az eddig említett rabtársak közül többen voltak korábban a bukaresi német követtség beosztottai: a román kiugrást követően ugyanis (1944. augusztus 23-a után) a hitleri Harmadik Birodalom kiküldöttéi, magányos menekülési kísérleteik közben, szinte kivétel nélkül a szovjet hadsereg kezére kerültek. Közülük a legfontosabb – ötérszentes szempontjából – Gustav Richter lesz, a

A híres „telefonáló” kép: készülék helyett vízvezetékzár

berget többek között azzal biztatták, hogy 1947 márciusában Moszkvában konferenciát rendeznek majd, amelyen a hadifoglyok sorsa eldől...”

Willy Bergemann a bukaresi német követtség munkatársaként került szovjet fogságba; az ő 1956. január 27-én Kiel városban közzétett előző jegyzéknyomába diktált tanúvallomását idéztük. Ő tehát sosem látta Raoul Wallenberget, visszaemlékezésébe, annyi év távolából, több tévedés is keveredett. Wallenberg sosem volt konzulátusi tisztviselő, január 13-a helyett máj 15-én érkezett szovjet fogságba, június 17-én érte meg, „a zsidókérdés referense” kifejezés a náci stabszergon rögzülésére utal, s hogy Wal-

bukaresti német követség volt rendőrfőnöke, aki 1956. január 27-én perendő vallomást ír alá a Rajnamenti Ludwigshafen közjegyzői hivatalában, mint olyan tanú, aki egy zárkában ült Raoul Wallenberggel a félelmetes hírű Lubjanka börtön 123-as cellájában. Aki tehát látta, beszélt vele, nemcsak „telefonon” hallotta a hangját a vízvezetékcsövekén át...

Gustav Richter vallomásának teljes szövege így hangzik:
„Alulírott Gustav Richter, Ludwigshafen am Rhein, Herderstrasse 74, sz. alatti lakos, az alábbi nyilatkozatot teszem, amelyet bármikor késő vagyok bíróság vagy más hatóság előtt eskü alán vallani:

A háború végén a bukaresti német követségen mint rendőrfőnök tejesültem szolgálattal. 1944. augusztus 23-án Bukarestben fogásba estem, és rövid ideig tartó internálás után a moldáviai Tecucin keresztül repülőgéppel Moszkvába szállítottak, ahová 1944. szeptember 7-én érkeztem meg. A Lefortovo börtönbe vittek, a második szinten lévő, 142-es cellában helyeztek el, ahol Max Braun német alezredesi és a bukaresti német főkonzull, dr. Schellhornal voltam együtt.

1945. január 17-én átvittek a Lubjanka börtönbe, a 123-as zárkába. Ott ekkor egy Scheuer nevű osztrák főhadnagy tartózkodott. 1945. január 31-én behozták közeink Raoul Wallenberg, a budapesti svéd követség titkárát.

Wallenberggel hamarosan összebarrátkoztunk. Az alatt az egy hónap alatt, amit együtt töltötünk a börtönben, Wallenberg kitűnő szellemi állapotban és jó hangulatban volt.

Wallenberg elmondta, azért küldték Budapestre, hogy segítséget nyújtson a magyarországi zsidóknak, és svéd védőlevelet szolgáltatson ki nekik. Ebbeli tevékenységében nagy nehézségeket okoztak a német államvédelmi titkosrendőrség (a Gestapo), a Titkos Államrendőrség – a szerk.) képviselői Budapesten. Miből azt a szovjet csapatok elérték a várost, Wallenberg azonnal jelentkezett az orosz katonai hatóságokkal. Egyik helyről a másikra küldték gépkocsivezetőjével, Langfelderrel együtt, végül letartóztatták őket. Románian keresztül vasúton mindkettőjüket Moszkvába szállították, a Lubjanka börtönbe. Megérkezésük követően szétválasztották őket.

Családjáról Wallenberg keveset beszélt, mindazonáltal emlegette édesanyját és

Időpontok és események

A, nemzetközileg ismert, Gustav Richter, arizonai és a Legationen am Rhein, Ludwigshafen, 24. novemberi vallomása megismerésének és azóta ezzel kapcsolatos újabb adatok ismeretével tudunk újabb és újabb dolgokról az ő és Raoul Wallenberg közötti kapcsolatokról.

Az alábbiakban a fent megnevezett eseményekről próbálunk megadni egy áttekintést.

23. augusztus 1944. éjjel a fent említett szobák a Buzarettó és a közeli szomszédos internálótáborok felé az oroszok által felgyújtott vasúti pályán a Lubjanka börtön felé, ahol a fent említett 7. szeptember 1944. este, az arizonai börtön, ahol a nemzetközileg ismert és a nemzetközileg ismert Gustav Richter a nemzetközileg ismert és a nemzetközileg ismert Gustav Richter által írták meg.

17. október 1945. éjjel a fent említett szobák a Buzarettó felé, ahová 1945. október 17-én érkeztem meg. A Lefortovo börtönbe vittek, a második szinten lévő, 142-es cellában helyeztek el, ahol Max Braun német alezredesi és a bukaresti német főkonzull, dr. Schellhornal voltam együtt.

1945. január 17-én átvittek a Lubjanka börtönbe, a 123-as zárkába. Ott ekkor egy Scheuer nevű osztrák főhadnagy tartózkodott. 1945. január 31-én behozták közeink Raoul Wallenberg, a budapesti svéd követség titkárát.

Wallenberggel hamarosan összebarrátkoztunk. Az alatt az egy hónap alatt, amit együtt töltötünk a börtönben, Wallenberg kitűnő szellemi állapotban és jó hangulatban volt.

Wallenberg elmondta, azért küldték Budapestre, hogy segítséget nyújtson a magyarországi zsidóknak, és svéd védőlevelet szolgáltatson ki nekik. Ebbeli tevékenységében nagy nehézségeket okoztak a német államvédelmi titkosrendőrség (a Gestapo), a Titkos Államrendőrség – a szerk.) képviselői Budapesten. Miből azt a szovjet csapatok elérték a várost, Wallenberg azonnal jelentkezett az orosz katonai hatóságokkal. Egyik helyről a másikra küldték gépkocsivezetőjével, Langfelderrel együtt, végül letartóztatták őket. Románian keresztül vasúton mindkettőjüket Moszkvába szállították, a Lubjanka börtönbe. Megérkezésük követően szétválasztották őket.

Családjáról Wallenberg keveset beszélt, mindazonáltal emlegette édesanyját és

Gustav Richter vallomásának részlete: látta, beszélt vele

nagynénjét. Időnként ezt mondogatta: „Mit fogunk szólni a rokonaim, ha megadják, hogy börtönben ülök?” Nagyon aggodott, hogy elvesztje jó híret. Vigasztalni próbáltam, utaltam arra, hogy a jelen körülmények között helyzete nem szögyellni való. Wallenberg azt is elmondta, hogy igen ismert svéd bankárcsaládból származik. Építészeti tanult Amerikában, és foglalkozására nézve építész mérnök. Egy ízben Romániáról beszélvegen megkérdeztem Wallenberget, nem rokona-e egy hasonló nevű kereskedő, aki a háború utolsó időszakában Bukarestben élt és ugyancsak svéd állampolgár volt, amire Raoul Wallenberg igenlő választ adott.

Wallenberg folyékonyan beszélt angolul és németül. Amíg zárkátársak voltunk, címet cserélünk, és határozottan emlékszem, hogy a cédulán, amelyre saját kezűleg írta fel a nevet, címként a stockholmi külügyminisztériumot adta meg. Ezt a cédulát később egy testi motozás alkalmával elvettem tőlem.

Valamikor 1945. február elején Wallenberg írt egy német nyelvű levelet, amelyet a börtönigazgatónak címzett, és tiltakozott a bánásmódom, valamint letartóztatásom ténye ellen. Mint svéd állampolgár és diplomata, Wallenberg követelte: engedélyezték, hogy felvehesse a kapcsolatot a moszkvai svéd követséggel. Ezt a levelet a szomszédos lévő őrmesternek adta át a Lubjanka börtön udvarán.

Az alatt az idő alatt, amit együtt töltötünk a Lubjanka börtönben, Wallenberg csak egyszer vitték kihallgatásra. A ko-

misszár, aki a kihallgatást vezette, egyebek közt ezt mondta neki: »Mi természetesen tudjuk, ki maga. Egy svéd nagymonopólista család tagja...« Wallenberget kémkedéssel vádolták. A kihallgatás egy, legfeljebb másfél órát tartott.

1945. március elején engem észállítottak a 123-as zárkából a negyedik szinten lévő 91-es cellába. A 123-asban Scheuer kettesben maradt Wallenberggel. A Lubjankából 1945. június 17-én a Lefortovo börtönbe kerültem, ahol 1948. februárjig végiglaktam számos zárkát.

1947. július 27-én este 10 óra körül kihallgatásra szólítottak. A kihallgatást egy NKVD-s ezredes vezette. Mellette állt egy tolmács, alezredesi rangban, aki jól beszélt németül. Azt kérdezte, hogy tartásom óta mivel iltem egy zárkában. Felsoroltam a neveket, köztük megemlítettem Wallenbergét is. Ekkor megkérdezték, kinek beszéltem bármint is Wallenbergről. Közöltem, hogy beszéltem róla zárkátársaimnak, a korábbi brassói (Románia) német főkonzullnak: Wilhelm Roddénak és Franz Langernek, aki a Német Munkafront vezetőjének, dr. Leynek volt az adjutánsa. Arról is be kellett számolnom, mit mondott nekem Wallenberg. Egyebéket a Wallenberg-ügyről beszéltem meg Werner Tillessen tengernagynak is, aki Franz Langer elszállítását követően került a zárkába.

E kihallgatás után másik cellába helyeztek, ahol ötvenegy napot töltöttem egyedül. Ezután átentek a 72-esbe, majd a börtön belső sátorozásá miatti a 79-esbe. 1948. február 23-ig egyedül voltam ezekben a zárkákban.

1948. február 23-án a Lefortovo börtön 79-es zárkájába behozták Horst Kitschmann ezredes és Werner Tillessen tengernagy, német állampolgárokat, Kitschmann ezredes, aki korábban egy zárkában volt Wallenberg gépkocsivezetőjével, Langfelderrel, a többi között elmondta, hogy 1947. július 27-én őt is kihallgatották, akárcsak engem. Kitschmann ezredesről tudtam meg, hogy rajta kívül Rodde főkonzull is abban a zárkában ült. Tillessen tengernagy pedig elmondta, hogy Rodde főkonzull ugyancsak 1947. július 27-én szólították kihallgatásra, időben követtem utána.

1950. március végén Kitschmann-nal és Tillessennel együtt mindhármunkat áthelyezték a Lefortovo börtönből a Butirka börtönbe. 1951. júliusában engem visszavittek a Lubjankába, ahol 1952. januárjában megkaptam az ítéletemet. Ezt követően a Butirka börtönbe, onnan pedig 1952. március közepén a vlagyimiri börtönkörhözba kerültem, ahol ismét Kitschmann ezredessel helyeztek közös zárkába. Az úgynevezett Korpusz II-ben voltunk együtt. A körházi részleg körülbelül harvan zárkából állt. ■

WALLENBERG ZÁRKATÁRSAI

Megszólal tizennyolc tanú

Ember Mária sorozata – 1. rész

Váratlanul érte a világ érdeklődő közvéleményét 1957 februárjában az a szovjet bejelentés, hogy Raoul Wallenberg svéd diplomata mégis a Szovjetunióban tűnt el, mivel ezt megelőzően tíz éven át az volt a merev és megfellebbezhetetlen szovjet hivatalos álláspont, hogy ők nem tudnak magyarázatot adni az őket újabb s újabb kérdésekkel elárasztóknak. Igaz, 1952–53 fordulóján a szovjet külügyminisztérium és a szovjet titkosszolgálat hozzákezdett egy újfajta koncepció kidolgozásához, eltökélték, hogy a Wallenberg-ügyet s az érte való felelősséget lerázzák magukról, ám erről a nyilvánosság nem értesült. Ember Mária, aki a Ránk akarták kenni című, nemrég megjelent nagy sikerű könyvében ennek a titoknak járt utána, most ebben a cikksorozatában a másik rejtély nyomába szegődött: végül is miért ismerték el az oroszok 1957 februárjában, hogy Raoul Wallenberget moszkvai börtönök mélye nyelte el?

Sűrű jegyzékállítás előzte meg Konrad Adenauer kancellár nevezetes 1955-ös moszkvai útját. A meghívás kezdeményezője a Kremli volt; az invitáció történetét június 7-i jegyzékre június 30-án elfogadással válaszolt a nyugatnémet szövetségi kormány. Erre felelte a szovjet fél augusztus 3-án, hogy a találkozó célja „a diplomáciai, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok helyreállítása”, valamint „az ezekkel összefüggő kérdések vizsgálata”. Ennél egyértelműbben fogalmazott a bonni válaszjegyzék augusztus 15-én: „A diplomáciai, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok felvétele szükségessé teszi olyan más kérdések megvitatását, amelyek a fentiekkel politikai kapcsolatban állnak, és elválaszthatatlanok a két ország közti diplomáciai kapcsolatok felvételétől. Ide tartozik Németország állami egységének kérdése... továbbá ama németek szabadon bocsátásának ügye, akik jelenleg még a Szovjetunió területén vagy a Szovjetunió befolyási övezetében tartózkodnak, vagy más módon akadályoztatnak a hazatérésben...”

Az augusztus 19-i szovjet válaszjegyzék nem említette ugyan

a német hadifoglyok ügyét, de kinyilvánította a szovjet kormány készségét az iránt, hogy a tárgyalások folyamán napirendre kerüljenek „mindkét felet érintő, egyéb nemzetközi kérdések”. Erre a tapintatos megfogalmazásra vélhetően azért is volt szükség, mert néhány héttel korábban Bulgariában szovjet miniszterelnök, amikor Genfben, az Egyesült Nemzetek tanácskozásán Eisenhower amerikai elnök és Anthony Eden brit minisz-

Bulgariában, Adenauer, Hruscsov: „A föld alatt vannak. Először”

terelnök a német hadifoglyokra vonatkozó kérdést tett föl neki, kijelentette, hogy „a Szovjetunióban már régen nincsenek hadifoglyok”.

Bulgarián megismételte ezt az állítást szeptember 10-én is, amikor szembeállt szembenült a Moszkvában látogató Adenauerrel. „A szövetségi kancellár úr első kérdésként a német hadifoglyok ügyét említette; véleményünk szerint itt is félreértésről van szó – fejtette a szovjet miniszterelnök, és így folytatta: – Valamennyi német hadifogly szabadon hazatérhetett hazájába. A Szovjetunióban csak háborús bűnösök vannak az egykori hitleri hadseregből, bűnösök, akiket a szovjet bíróságok a szovjet nép, a béke és az emberiség ellen költöztet, különösen súlyos bűnök miatt elítéltek.”

A tárgyalásokon megjelent a szovjet párt főtitkára, Nyikita Szergejevics Hruscsov is. Szenvedélyesen tiltakozott a nyugatnémet delegáció kérdésfelvetése ellen. Miként Adenauer leírta Emlékezéseinek 1953–55-ös kötetében (Deutsche Verlags-Anstalt, 1966), Hruscsov kijelentette, hogy ő nem diplomata, ennélfogva megteheti, hogy kimondja, amit gondol. „Olaszország is igényeket támaszt irányunkban, és nem állítja az kérdézní, hogy lettek a katonái? Hová lettek? A föld alatt vannak! Először! Először! Nem mi tehetünk róla, nem mi lépünk át az ő országuk határát!”

Miután Hruscsov először a stílusban kifejtette mondanivalóját, szobrásza jelenített Molotov is, a Szovjetunió külügyminisztere. Ám – miként azonnal megjegyezte: „nem külügyminiszterként, hanem egyszerű szovjet emberként” kívánt hozzájárulni, s bátran helyeselte, amit Hruscsov mondott...

A tárgyalások kis híján megszakadtak. A nyugatnémet küldöttség már előkészületeket tett a hazatérésére, amikor Bulgarián meghívta Adenauert a dicsőítésre. „Négyeszetközi” beszélgetésükön jelen volt Hruscsov is. És a szovjet vezetők becsületszavukat adták, hogy a német foglyokat hazazengedik, amde kikötötték, hogy ez a megállapodás írásbeli nyomot nem hagyhat a magas tárgyaló felek hivatalos papírjain.

1955. október 7-én megjelentek az első hazatérők a friedlandi átmenő táborban. Néhány héten belül közel tízezer német elfélt, továbbá több mint húsz ezer német civil, akiket addig a szovjet hatóságok visszatartottak, fejezhette be végre a maga részéről is a második világháborút.

Kísérőlevél: Molotov szovjet külügyminiszter továbbítja a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának a német hadifoglyok tanúvallomását. Kapják továbbá Szerov és Dudorov elvtársak az NKVD utódszervezete, a KGB élén

Az elélték közül 1955 végén, 1956 elején tizenhatalan tetek közjegyző előtt hitelesített vallomást arról, hogy moszkvai börtönökben egy cellában ültek a Budapestről 1945. január közepén elhurcolt svéd diplomatával, Raoul Wallenberggel, illetőleg a vele együtt lefoglalt gépkocsivezetővel: Langfelder Vilmos magyar mentővel, avagy legálábbis zárkaszomszédak voltak...

A német hadifoglyok szabadon bocsátását követően fordulat következett be a Wallenberg-ügyben.

Erső tíz évvel a második világháború befejezése után már nem mindenki élt azok közül, akik akaratlanul börtönismeretségbe keveredtek Raoul Wallenberggel és gépkocsivezetőjével, Langfelder Vilmostal. Az a tizennyolc rab, aki katonaként vagy diplomataként esett

szovjet fogságba (egyikük olasz volt, a többi német, illetve osztrák), 1955 végén, 1956 elején az illetőség szerinti város vagy község közjegyzői hivatalában olyan fogolytársak nevét is említette, akinek vallomása, jegyzőkönyvbe diktált visszaemlékezése Wallenbergre vagy Langfelderre még fontosabb lehetett volna, mint az övék, ám ezek nem voltak többé kikerdezhetőek.

Ismételten megemlékeztek például Willy Roedelről, a bukaresti német követség tisztviselőjéről, aki vélhetően Wallenberg első zárkatársa volt 1945 februárjában a lefortovói börtönben, általában nem ismert ítéletét követően pedig vagy elszállítottott, vagy főbe lővezték. A svéd lapok, amelyek csak bizonyos diplomáciai készséssel kezdtek ismertetni a tizennyolc tanúvallomást, Roedelt így jellemzik: „en av Himmlers handlangare”, vagyis Adolf Hitler bizalmi emberének, Heinrich Himmler birodalmi rendőr- és SS-főnöknek volt ezek szerint „a meghosszabbított karja” vagy „az egyik fogdmegje”. Ugyancsak sok szó esett egy Otto Scheuer nevű osztrák hadnagyról, akiről 1956. január 31-én Hintersee-ben (Berchtesgaden közelében) aláírt tanúvallomásában a szovjet fogságából visszatért Hans-Erich Voss altengernagy például így nyilatkozott: „Valódi nevét nem ismerem. Scheu-

Megérkezés: a tárgyalások kis híján megzakadtak

er, aki osztráknak adta ki magát, és minden bizonnyal valóban osztrák volt – a kijetéséből ítélve –, a következőket mondotta el magáról. A második világháború előtt rádióüzlete volt Bécsben. Közlebbi címét sohasem árulta el. A felesége oldaláról rokonságba került Stájerországban, Leoben városában a mezőgazdasági iskola egyik professzorával. A háború alatt Scheuer Sztáling-rádba került. Ott rádiós szakemberként működött, és Paulus tábornok hadseregterfőrszéhez irányították azzal a feladattal, hogy ott állítsa helyre a rádióösszeköttetést. A Lubjanka börtönben Scheuert kommisszárok hallgatták ki – és rovására írták, hogy jóval a front mögött, szovjet területen, polgári ruhában fogták el, miközben rádiókészülék volt nála és nagy mennyiségű orosz pénz. Scheuert képmkedéssel vádolták, és agyonlőtték. Bennem az a meggyőződés alakult ki, hogy Scheuer feltehetőleg ügynök volt, és a németeknek dolgozott orosz területen, a német-orosz frontvonal mögött. Jómagam kevéssé bíztam Scheuerben, és az volt a véleményem, hogy Scheuer közléseit a legmesszebbmenő kritikával kell kezelni... Scheuer talán zárkatárta volt a Lubjanka börtönben egy svéd állampolgárnak; beszélt róla..."

Erländer svéd miniszterelnök 1956 márciusában azzal a kéréssel fordult a szovjet kormányhoz, indítsen megint vizsgálatot Wallenberg eltűnése ügyében – és moszkvai látogatása alkalmával átnyújtotta a németországi tanúhallgatások jegyzőkönyveit. Molotov azt felelte erre Hedlund svéd külügyminiszternek, hogy „az átadásra került terjedelmes dokumentumgyűjtemény német, illetve francia nyelvű, és oroszra való lefordíttatása bizonyos időbe telik”. Május elejéről újabb szovjet szóbeli jegyzék árukkodik a további időhúzás szándékáról: felkérjük az illetékes svéd hatóságokat, adjanak „részletesebb információt” – Otto Scheuer-ről.

Há nem lenne olyan szomorú, csakis nevetni lehetne azokon az átátszó trükkökön, amelyeket a szovjet külügyi-belsőügyi hatóságok igénybe próbálnak venni, amikor – ugyanebben a jegyzékben – ezt olvassuk: „Ugyancsak érdekelnék az illetékes szovjet szerveket további részletes információk Wallenberg különös ismertetőjeleiről, a diplomataról készült fényképek és minden egyéb anyag, ami a svéd félnek rendelkezésére áll, és ami elősegíthetné Wallenberg sorsának tisztázását...” ■

Canon menedzser kalkulátor

- világóra
- telefonkönyv
- határidő napló
- kalkulátor

6.990 Ft +ÁFA

HOLLAND

H-1124 Budapest, Mérédek u. 27.
Tel: 185-3755 • Fax: 166-7641

Nyomdai előkészítés felsőfokon

GraphiSET

Nyomdai Előkészítő Kft.
1146 Budapest, Hermina út 57-59.
Telefon/Fax: 251-7895

nevezi ki, és az igazgatóval közösen irányítja a színházat. Az irodalmi vezetőit az igazgató alkalmazzza.) Ez utóbbi változat esetében Görgey nem lát garanciát függetlenségének megőrzésére. – A zsűri ketőnkre együtt szavazott – mondja.

– A pályázatot talán nem pontosan olvastuk el, és nem vettük figyelembe, hogy az elnevezés málygen jött háttérrel jár – mondja Szakonyi Károly. – Nekem nem volt ellentéte Balázsovcival szemben, de ha a pályázatban nem Görgey van mellette, nyilván másképpen ítélek. Most Görgey veszélyeztetve látja saját elképzeléseit, melyekre nincs hivatalos garancia. Ebben a tekintetben a pályázat megítélése számomra utólagosan felbillent. A mostani helyzet meglep, és kicsit röstellem, hogy mintha én is részese lettem volna valami machinációnak. Holott ártatlan vagyok. Suskus azért sem lehetett, mert a döntés Görgey miatt esett erre a pályázatra. Ezek után kiderült, hogy épp ő az, aki legkevésbé bíz benne.

Görgey Gábor még nem döntött, vállal-e tisztséget a Játékszínben, de véleményét így összegezi:

– Ha észrevesszem, hogy a nevemmel visszaélek, azt felhasználják, akkor semmiképpen sem maradok.

Balázsovcis Lajos ebben a naptárral éppen nem tud új bemutatót tartani. Egyrészt anyagi okok miatt, másrészt mert az egyetemesek már megtörténtek. Az igazgató legalább tizenöt elővalonbeli rendezőnek ajánlotta fel a nyitó darab lehetőségét, de ők csak a jövő évben érnek rá. A színészek fogadkoztak ugyan, hogy az új vezetés idején bojkottálják a színházat, de szinte mindegyikük visszatért. Igaz, hogy már nem „szerelemből”, nem alacsonyabb bértért játszanak, mint Berényi idején, hanem a hivatalos gázsíért. Ez az amúgy is szűkös költségvetést többszöröse emeli. A pályázatban beígért szponzorok késnek, a minisztériumnak pedig fogytán a pénz.

A színház a közönség számára december végén bezár. Február végén várható az első bemutató.

Hogy melyik darab lesz az, még az igazgató sem tudja pontosan. Egy valódi Tereź körüli színházat szeretne, amelynek „abszolút más lesz a profíja, mint a Nemzetinek. Naivitás lenne a Körön valamilyen mini Nemzeti Színházat csinálni, hiszen az úgyis lehetetlen” – mondja Balázsovcis Lajos.

Hogy az új színház Görgey Gáborral jön-e létre, még nem tudni. Ha sikerülne az igazgatóval megegyezniük, vették sokan, a közönség és a szakma egyaránt nyerne általa – egy régi, jól bevált, befogadott Játékszín.

ARCÉL A HOMÁLYBAN

Wallenberg sofőrje, Langfelder Vilmos

Emberöltönyi távolból nem könnyű portrét rajzolni egy emberről, akiről még a legbőbeszédűbb könyvek is csak éppen említést tesznek. Egy történelmi katalizma már-már névtelen szereplője ő, kinek nevét olykor le sem írják, neve helyén gyökorta csak epitheton ornansa szerepel: ő volt „Raoul Wallenberg sofőrje”, akinek 1945. február 17-én ugyancsak nyoma veszett. Halálának ideje, körülményei ismeretlenek. Langfelder Vilmos arcélet Murányi Gábor villantja fel.

– Sajnos mi is nagyon keveset tudunk róla – mondja Langfelder Vilmos Budapesti élő rokona, Kellner Miklósné 1992 tavaszán. – Ő a bátyámnak, dr. Simon Gyulának a sógora volt. Társaságban néhányszor összejöttünk, többnyire a Magánmérnökök Országos Szövetségének Andrassy úti klubjában, néhányszor eljártunk táncolni, kirándulni, síelni is. Hiába kérdez, csak nagyon pontatlan „adatokkal” szolgálhatok, azt tudom, hogy amikor a bátyám

1938-ban elvette Langfelder hűgát, akkor Vili már éppen végzett mérnök volt. Az is bizonyos, hogy volt valahol valamilyen mérnöki állása, egészen addig, amíg el nem vitték munkaszolgálatra.

– Vili bácsi nagypapája az én dédapám volt – kapcsolódik be a múltidézésbe Lente Istvánné. – Nem tudom, dédapám honnan jött Budapestre, de a századforduló kezdődő kapitalizmusában alapította meg gépgyárat, a mai XIII. kerületben, a Fegyver utcában. Az anyalföldi gyárban fő-részgépeket állítottak elő, s nagypapámat (Vili bácsi édesapját) már gépészmérnöknek taníttatta ki. Bár a gyárat az első világháború idején eladták, azt tudom, hogy Vili bácsi még a gyártelepen lévő lakásban született 1912 áprilisában.

A piaristáknál érettségizett, megvan a fénykép a tízéves érettségi találkozájukról, s az is tény, hogy a József Nádor Műegyetemen végzett. A szülei korán meghaltak, őt és hűgát a vér szerinti nagynénjük nevelte. Őt úgy hívták, Langfelder Edéné, Margit néni. 1950-ben huszonnégy óra alatt kitelepítették. Gondolom, illetve biztos vagyok benne, hogy a Vili bácsira vo-

Langfelder Vilmos: „nem volt veszélyeztetve”

iném,
öntött
ézetek-
ondo

m tart
odtak

vakor-
onda,

Balá-
mogá-
sához,

a pá-
állalta,

zásuk
ezésük

ben a
yama-
k,

alázso-
a Gör-
önt mű-
hanem

entő ke-
vészeti

érium

natkozó iratok ekkor vesztek el. Végezetül is ennyiben foglaltható össze mindaz, amit tényszerűen meg lehetett tudni Langfelder Vilmos előéletéről addig a pontig, amíg a sors kiszámíthatatlan szeszélye folytán egy történelmi személyiség mellé került, illetve:

– Ha le kellene írnia, milyen volt Langfelder Vilmos, mit mondana? – fordulok Kellner Miklósnéhoz.

– Nem mondhatnám, hogy csinos, amolyan nőhódító lett volna, ebben közéletbe sem ért Wallenbergnek. Vili nem az a férfi volt, aki után a nők azal fordulnak meg, hogy hű de csinos, inkább visszafogottan viselkedett, kedvessége a hosszabb beszélgetések alatt derült ki. Soha nem volt a társaság központja, a beszélgetésekbe is inkább

csak bekapcsolódott, csöndes volt, intelligens és művelt. —

– Milyen nyelveken beszélt?

– Németül egészen jól beszélt, mint-ha franciúl is tudott volna, s talán még latinul is.

– Mit lehet arról tudni, hogyan került Langfelder Vilmos Wallenberg mellé sofőrnek? – kérdezem Kellner Miklósnét, aki 1944 augusztusától maga is a Svéd Követségen dolgozott.

– Lévai Jenőnek a Wallenbergről frott könyvében az szerepel, hogy Vili védelvétel a bátyám szerezte volna; meg kell hogy valljam, én erről nem tudok. Bizonytalan vagyok abban is, hogyan került egyáltalán kapcsolatba e két ember, de azt hiszem, a véletlennek volt ebben szerepe, mert arra határo-

zottan emlékszem, hogy amikor meg-tudtam: Vili lett Wallenberg sofőre, nagyon megnyugodtam, jó helyre került. Valami olyasmi rémlik még nekem, hogy Wallenberg ott járt, ahol Langfelder munkaszolgálatos volt, s mikor Wallenberg azt kérdezte, hogy ki az, aki nemittl beszél és tud kocsit vezetni, Vili jelentkezett.

– Honnan tudott Langfelder Vilmos autót vezetni? Volt a családnak autója?

– A nagyszüleimnek volt kocsija – mondja Lente Istvánné –, sőt a családi legendárium úgy őrzi, hogy Budapest nekik volt a legelső villanyautójuk.

Hogy pontosan mikorolt lett Langfelder Vilmos Wallenberg „fő” vagy más megfogalmazás szerint „szokásos” sofőre, nem tudni. 1989-ben Elisabeth Klimovskij és Király Ferenc kiadott egy – eufemisztikus megfogalmazással is: harmatgyenge – regényt Wallenberg Budapestten címmel, amelynek előszavában beszélgetés olvasható Szál Györggyel. „Wallenberg egyik sofőrével”. Ő, elmondása szerint, augusztus közepétől volt a svéd követési tanácsos gépkocsivezetője, 1944 őszén és telén. A már említett Lévai Jenő-kötetben az olvasható, hogy a nem tudni, mikor Wallenberg mellé került Langfelder Vilmost Wallenberg megszerezte. December végétől kezdve már állandóan csak vele járt, januárban pedig – amikor Wallenberg naponta más és más bűvölyhelyet keresett, és sohasem aludt kétszer egymásután ugyanabban a házban – Langfelder volt az, ki állandóan, éjjel-nappal vele volt.

Több volt ekkor már, mint sofőr – magánitkár és bizalmas munkatárs. Wallenberg elmondta neki terveit, elképzeléseit. Langfelder, aki amúgy is szofikar, hallgatag ember volt, senki-nek egy szót el nem mondott belőle... Wallenberg az általa vezetett Studebaker gyártmányú, AY 152 rendszámú kocsin járt-ekel. Vele volt, amikor 1945. január 17-én, a felszabadulás napján Debrecen irányába elindult.

Langfelder munkájáról, tevékenységéről csupán ennyit jegyzett fel a történetíró. Hogy mikor, milyen életveszélyek közepette szállította Wallenberget, nem tudhatjuk, de ismerve Wallenberg akcióit, sejtésünk mégis lehet. Kellner Miklósnétól viszont tudható, hogy Langfelder, igazodva Wallenberghez, mindig öltönyben dolgozott, tehát nem viselte az akkor „szokásos” sofőregyenruhát és sapkát. Kellner Miklósné emlékszik egy olyan

Válasz 1989-ből: „Semmiféle adatot nem sikerült kideríteni.”

РОССИЙСКОЕ
СОЮЗНОЕ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ ПЕРЕСТРОЙКА

Tisztelt Kellner Miklósné!

A Szovjetunió Külügyminisztériumának illetékesei megkapták a Levelét és megbízták a nagykövetséget az alábbiról tájékoztatni Önt:

A Magyar Nagykövetség Külügyminisztériumának kérésére 1947. júniusában a magyar fél a szovjet nagykövetségben keresett től írásbeli kért arról, hogy a dokumentumok átvizsgálása során a magyar állampolgárok Langfelder Vilmos szovjetunióbeli tartózkodásának körülményeivel kapcsolatban semmiféle adatot nem sikerült kideríteni. Alapoz feltételezés, hogy ezeket az anyagokat, akárcsak a Hozzá Wallenbergre vonatkozókat, a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma akkori vezetőinek rendelkezésére szent megsemmisítették. A lebegjenki börtön forrásainak egyik forrásra látástán azonban találtak egy Langfelder nevű assal a megjelöléssel, hogy "meghalt 1948. március 2-án".

Az Ön levele kapcsolatban a Külügyminisztérium kérésére a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottság /KGB/ 1989. novemberben tájékoztatást adott arról, hogy Langfelder Vilmos soráról újabb ismeretekkel szomszomszagos rendelkeznek.

Tisztelettel

A. Usajpov
a Szovjetunió Nagykövetség
Protokoll osztályának vezetője

Moskva, 1989. december 12.

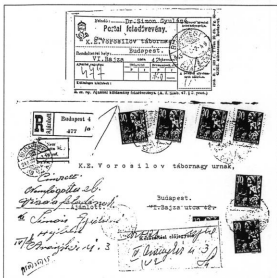
beszélgetésre is, amikor Langfelder ki-jelentette: hálás a sorsnak, hogy Wal-
lenberg mellett lehet.

Lévai Jenő 1948-ban megjelent könyvében igen részletesen foglalko-
zik Wallenberg Budapesten töltött utolsó napjainak történetével. Ezek alapján ismert, hogy Budapest ostrom-
ának utolsó napjaiban Wallenberg már készülődött Debrecenbe, január
12-én például a svájci követségen fel-
kereste a Palesztina Hivatal vezetőjét,
Krausz Miklóst, akivel közölte: mie-
lőbb el akar jutni Malinovszkij mar-
sallhoz azért, hogy tudassa: „Ha a get-
tót nem a legsürgősebben és váratlan
megrohanással foglalják el, úgy a nyi-
lasok és a németek még az utolsó pilla-
natban is megkísérlék a gettó lakóinak
kiirtását.”

Pest és a gettó felszabadulása után is
fenntartotta a debreceni utazás szándé-
kát Wallenberg. A Lévai Jenő könyvé-
ben megőrzött tanák abban ugyan
ellentmondnak egymásnak, hogy Wal-
lenberg és vele együtt Langfelder va-
jon szovjet őrizetben volt-e vagy sem,
az viszont tény, hogy dr. Pető László, a
Zsidó Tanács hivatalos ösztökője el-
mondta: miután Wallenberg végigjárta
a védett házakat, kórházakat, követségi
épületeket, hogy búcsút vegyen az imá-
runk szabadságukat visszanyert védenc-
ceinél, a túrákoci – tehát nem a már
említett Studebaker, hanem talán az S-
A 33-83 rendszámú, Buick gyártmányú
autó – a Váci úton összeütöközött egy
orosz katonákkal szállító teherautóval. A
szikázódó katonák „keze közül”, a fe-
nygetettségből Langfelder Vilmost a
Wallenberg védelmére – őrizetére? –
rendelt szovjet alezredes mentette ki.

Kellner Miklósné is ezen a január
17-i napon látta utoljára Wallenberget
és Langfelder a Révai utcai követségi
házban, s úgy emlékszik, hogy sem
Wallenbergnek, sem Langfeldernek
nem volt vesélyérzete.

– Mi abban a hiszemben voltunk,
hogy miután Wallenberg eljutott Deb-
recenbe, utána hazautazott Svédorszá-
ba. Nem tudunk, nem értünk, mi tör-
ténhetett Langfelderrel. A család vala-
melyik követségén keresztül írt egy le-
velet Wallenbergnek Svédorszába;
kértük őt, tudassa velünk, hogy mi tör-
tént Vilivel – mondja Kellner Miklósné.
– A levélre Wallenberg édesanyja
válaszolt, ő írta meg, hogy Wallenberg
állítólag a szovjetek fogságába esett.
Ezt követően írunk Vorosilovnak, seg-
ítsen valamit meg tudunk róla. A le-
vél azzal jött vissza, hogy azt a címzett,
tehát Vorosilov nem vette át.

Simon Gyuláné segítségkérő levele 1945-ből: „Címzett. Nem fogotta el. Vissza a feladóknak”

– Arról tudnak-e valamit, bármi-
lyen apró adalékot is, hogy mi tör-
tént Langfelderrel? – kérдем beszél-
getőpartneremektől.

– Csak megbízhatatlan híreink van-
nak – kapom a választ –, állítólag a
Ljubjanka börtönbe kerültek, ott vá-
lasztották szét őket, s Langfelder talán
átkerült Lefortovába. Bajtaj Péter, a
Wallenberg Project munkatársa nemré-
giben mondta el nekem, hogy a meg-
nyitló orosz levéltrákból állítólag van
néhány csak Langfelderrel is, de még
csak a listákra látta, a dokumentumok-
kat nem. Én, őszintén szólva, azt remé-
lem, hogy az a hír igazolódik: 1947-
ben mindketten, Langfelder Vilmos és
Wallenberg is meghaltak, mert akkor
nem kellett tovább szenvedniük.

Szólnunk kell még egy könyvről,
John Bierman neves politika újságíró
könyvéről, amely 1982-ben jelent meg.
(Righteous Gentile. The Story of Raoul
Wallenberg, Missing Hero of the
Holocaust. Penguin Books, 1982. –
Magyar fordításban: Tisztességes ke-
resztény. A Holocaust hiányzó hőse:
Raoul Wallenberg története. Ennek a
könyvnek 1985-ben az ABC Függelék
Kiadónak a gondozásában megjelent
egy rövidített, szamizdat változata ma-

gyarul, Kenedi János előszavával és
jegyzetével. S immáron nem tiúk a
fordító, Bojti Gizella neve sem.) E kö-
tetben olvasható, hogy 1935-ben, amik-
or Konrad Adenauer közbenjárására a
Szovjetunió nagy számban engedett
haza osztrák és német hadifoglyokat,
„a svéd külügyminisztérium megbízot-
ta a visztaréők között olyanokra va-
dászta, akik láthatják vagy kapcsolat-
ban lehettek Wallenberggel. Szigorú
előírásoknak megfelelően hallgatták ki
azokat, akik lysesmit állítottak. A hal-
losátsból származó bizonyítékokat ki-
zárták. Csakis olyan információt fog-
adtak el, ami a Wallenberggel valo-
sójárával, Langfelderrel közvetlenül
kapcsolatba került személyektől szá-
mazott.”

A Bierman által „ultra-óvatossá-
dek”-ként jellemzett bizottság végül is
három olyan személyt talált, akik
Langfelderrel is hitelesnek látszó hírt
hoztak. Egyikük, Horst Kutschman
Wehrmacht-százasos, 1945 november-
ében a lefortovói börtön 105-ös cellá-
jában találkozott volna Langfelderrel,
akiről a következőket mondta: „Jó fel-
építésű, kb. 172 cm magas, vörösbár-
nára hajú, kék szemű és valahogyan
borgas orrú. Kora 30-35 körül lehetett.
Emlékszem, azt mesélte, hogy egyik

Küldő szerv név és címe	Küldő neve, főnév	Küldés időpontja és helye		Küldés módja		Küldés célja
		év, hó, nap	hely	tel. n.	hív. n.	
		1956	11	20		

Küldés időpontja és helye	Küldő neve, főnév	Küldés időpontja és helye		Küldés módja		Küldés célja
		év, hó, nap	hely	tel. n.	hív. n.	
		1956	11	20		

Langfelder „elővarázsoló” aláírása: „kérte, vigyék a parancsokhoz”

nagynénjének a tulajdona Budapest egyik legnagyobb malomipari vállalata.”

A másik tanú Erhard Hille, a Wehrmacht tizedese, ugyancsak a lefortovói 105-ösben találkozott Langfelderrel, aki – Hille állítása szerint – azt mesélte cellatársának, hogy Wallenberggel együtt Románián keresztül vonattal vittek őket Moszkvába, s február 6-án kerültek volna a Ljubjankai börtönbe. Innét Langfelder március közepén került volna át Lefortovába.

A következő tanú, aki állítása szerint ugyancsak találkozott Langfelderrel, Ernst Huber híradós tizedes, hasonló személyleírást adott Langfelderrel, mint másik két társa, azzal a különbséggel, hogy szerinte 1945 áprilisában a lefortovói börtönben Langfeldernek már szakálla lett volna. Huber 1956 márciusában a svéd vizsgálobizottság előtt a következőképpen adta elő azt, amit neki Langfelder mondott letartóztatásukról:

„Ő és Wallenberg együtt indultak el kocsival. Még lövöldözések voltak az utcákon, úgyhogy csak nagyon lassan jutottak előre, időnként megálltak egy-egy ház fedezékbe húzódvá. Később orosz katonák megállít parancsoltak, kiszállásra kényszerítették őket, sőt az autógumikat is kiszúrták, nehogy megfújjanak. Wallenberg fölmutatta diplomatairait, és azt kérte, hogy vigyék a parancsokhoz. Ehelyett az NKVD-nek adták át őket, és egy rövid időre ideiglenes börtönbe kerültek Budapesten. Innét azután Wallenberget és Langfeldert egy tiszt és négy katona kíséretében vonattal Románián keresztül Moszkvába vittek... Moszkvában, úgy mint Budapesten, azt mondták nekik, hogy nem foglyok, hanem csak védelem alatt állnak. Miután megérkeztek a szovjet fővárosba, még azt is megengedték, hogy megnézzék a híres

moszkvai metró, aztán gyalog a Ljubjankába vittek őket. Amint ideérkeztek, különválasztották őket. Langfelder elmondta, hogy őt és Wallenberget később azzal vádolták, hogy kémkedtek az USA-nak és talán az angoloknak is.”

Az „ultra-óvatos” svédnek 1956 márciusában éppen ezeknek a vallomásoknak az alapján ismét hivatalos jegyzékben keresték meg Moszkvát, de a Kreml válasza a korábbihoz hasonló volt: se Wallenberg, se Langfelder nincs és nem is volt a Szovjetunióban.

Langfelder Vilmosnak a neve azóta a szovjet hivatalos közleményekben nem szerepelt. A nevezetes, 1957. február 2-án Andrej Gromiko — akkor még külügyminiszter-helyettes — által átadott „beismerő jegyzék” (amely feltételezhetően ugyancsak nem az igazságot tartalmazta) már csupán Wallenberggel foglalkozott.

Sokáig az volt az egyetlen „új” információ, amit A. Oszipov, a Szovjetunió magyarországi nagykövetsége protokollosztályának vezetője válasszott 1989-ben Langfelder rokonainak. Aztán 1989 októberében a stockholmi Raoul Wallenberg Egyesület képviselői, Wallenberg féltestvére, Guy von Dardel és az egyesület titkára, Sonja Sonnenfeld Moszkvában végre kaptak néhány dokumentummásolatot, majd a további „kutatások” során előkerült néhány börtönfőkönyv, s a tussal elűntetmi próbált Wallenberg-és Langfelder-aláírásokat is elővarázsolni a technika segítségével.

Ha a fentebb említett oroszországi levéltári anyagok között a kutatók esetleg rálelnek is Wallenberg és Langfelder Vilmos kihallgatásainak jegyzéknyvére, halálának pontos dátumára, körülményére is, vajon Raoul Wallenberg sófőjének életéről megtudhatunk-e valaha is többet? ■

FRANCIA CSATORNAHÁZ

A híradósztárjai

Este, ha fél tévék francia néző, hogy országai és a világ is se és ráérő ideje sz adó közül válogat nyelmes, kíváncsi : is, fél órát, negyven hat rá, de ha sietős hírek, a nyers információ lényegesen meg tudtorna küzd a kegyes híradós tudja, h van, elsősorban a kell fűrgébbnek, lennie. Itt dől el Cikkünk „a csatorna jelenlegi állásáról”

A lehetőség persze nem párizsi szocialista kormány elzárta nem az a ka rezi, hogy igyekezett elle a médiát, éppen ellenkező bódít tette. Főlata a kor sopóliumot, lehetőséget hogy a közszolgálati adó lenjenek a magánirásai verseny döntse el, ki lesz a szerkesztészek természetesen mindenütt az információ egész csapatok állnak kés dónságért.

Az alagótvény a szakm a professionalizmus. Mi szinten. Nem főhétlenül a vonzó. A francia néző mer első öt napján — szombati cserélődnek a stábok — ug szőnt rá. Éppen ellenkező jezzet. Akit ismer, az híreles objektív. Nem kormánypá lenzék, viszont nem is élé tokollal, mert a híradós : csolnak, rosszabb esetben nára váltának át. Angol- verve alapótvény a „he: négy-öt vezető hírek útm.

FF0031

B-WIRE

18-OCT-1992 05:02:53

RUS H EURO -- RUSSIA HIDING KEY WITNESS IN WALLENBERG CASE: OBSERVER

LONDON, OCT 18 (AFP) - RUSSIAN AUTHORITIES ARE HIDING AND PROTECTING A FORMER KGB OFFICER WHO COULD SOLVE THE MYSTERY SURROUNDING THE DEATH OF RAUL WALLENBERG, THE SWEDISH DIPLOMAT WHO SAVED TENS OF THOUSANDS OF HUNGARIAN JEWS FROM NAZI PERSECUTIONS, THE OBSERVER REPORTED SUNDAY.

THE PAPER SAID WALLENBERG, WHO HAD BEEN ARRESTED IN 1945 BY THE RED ARMY ON CHARGES OF SPYING, WAS ASSASSINATED AT THE LUBYANKA PRISON IN MOSCOW IN 1947.

IT NOTED THAT IN 1957, RUSSIAN AUTHORITIES TURNED OVER TO SWEDEN A DOCUMENT "APPARENTLY SIGNED" BY THE DOCTOR OF THE JAIL STATING THAT THE SWEDISH DIPLOMAT HAD DIED OF A HEART ATTACK.

BUT THE WEEKLY SAID THE CIRCUMSTANCES OF THE DEATH WERE NEVER CLEARED UP.

IT POINTEDLY ASKED WHY RUSSIAN AUTHORITIES DID NOT QUESTION FORMER KGB OFFICER DMITRI KOPYLANSKY, WHO LED THE INTERROGATION OF THE SWEDISH DIPLOMAT AT MOSCOW'S LEFORTOVO PRISON AND "MAY HAVE BEEN INVOLVED IN HIS MURDER IN JULY 1947."

KOPYLANSKY, 74, WHO IS HIMSELF JEWISH, "IS NOW LIVING WITH HIS WIFE AT A SECRET MOSCOW ADDRESS, UNDER THE PROTECTION OF THE AUTHORITIES," THE OBSERVER SAID.

"I CANNOT DENY THAT WALLENBERG WAS MURDERED IN THE LUBYANKA," ALEXEI KONDAUROV, A SPOKESMAN FOR THE RUSSIAN SECURITY MINISTRY, TOLD THE WEEKLY. "INDEED I THINK IT MOST LIKELY THAT HE WAS ... BUT AS FAR AS WE KNOW THERE ARE NO DOCUMENTS TO CONFIRM IT ... AND WE KNOW ONLY ONE WITNESS -- DMITRI KOPYLANSKY. AND HE CAN'T REMEMBER ANYTHING."

SK

Raoul Wallenberg

gyobb, kb. 200 ezer főnyi izraelita közönsége tette megálázottan, megbélyegzetten, a halálfelelem árnyékában napjait, de még életben volt. A tragédiáért, az európai zsidóság túlnyomó többségének pusztulásáért felelősség terheli az antifasiszta koalíció valamennyi nagyhatalmának vezetőit is, akik gyakorlatilag tétlenül maradtak. Egészen 1944-ig még azt sem vették jó néven, ha figyelmeztették őket a szörnyűségekre, és kifejezetten akadályozták a népiirtás feltárást országuk közvéleménye előtt. Még kevésbé volt szó arról, hogy növeljék a fennhatóságuk alatt álló területekre beengedett zsidók számát, és a leghatározottabban elzárkóztak minden olyan katonai akciótól, amely esetleg kísérletet lehetne tenni a fasiszta „végső megoldás” azaz érveteltek, hogy a zsidókat úgy lehet megmenteni, ha megnyerik a háborút, ezért minden erőt erre kell összpontosítani. Bármilyen katonai vagy propaganda módszer, úgymond, erőket, eszközöket von el, megosztja a figyelmet és hátráltatja a tengelyhatalmak leverését. Ennek a logikának csupán egyetlen „hibája” volt — Hitler nem vette figyelembe az antifasiszta koalíció időrendjét és tervét. A koncentrációs táborokban — a más vallásokon kívül — naponta kb. 15–20 ezer zsidót pusztítottak el. Tehát nem volt alapítatlan az a feltételezés, hogy a győzelem időszaka már egyáltalán nem vagy csak nagyon csekély számban maradnak, akiket még meg lehet menteni.

Horthy kormányzó, aki különösen a szövetségesek normandiai partraszállása után világosan látta Hitler vereségét,

nem járult hozzá a zsidóknak tekintett budapesti zsidóság deportálásához. Bizonytani is kívánt velük...

Gazdag ember az üldözöttekért

Wallenberg tevékenységének hátteréhez hozzátartozik két semleges ország, Svédország és Svájc különleges helyzete a Hitler uralta Európában. A háború idején ténylegesen a svéd érc maradt a német acéltermelés alapja. Még 1944-ben is a német vas- és fémapar által felhasznált 7,8 millió tonna ércből 2,6 millió tonna a skandináv országból származott, amelynek golyócsapágy szállítmányai is nélkülözhetetlenek voltak. Németország és Olaszország között a vasúti fővonalak — egyetlen kivétellel — Svájcban át vezetettek. Ezenkívül a svájci járó szintén alapvetően fontos termékekkel látta el a német hadigazdálkodót.

Magyarországon pedig mind a Sztójay-kormány (1944. március 22–augusztus 29.), mind pedig október 16-a után a Szilasi-kormány kerülni kívánta azt a látszatot, hogy német bábok, s igyekeztek megőrizni a szuverenitás külső kelleit. A legitimitáció elengedhetetlen részének tekintették a diplomáciai elismerést a semleges országok, így Svédország és Svájc részéről. Wallenberg tudatában volt az említett körülmények adta lehetőségeinek.

Wallenberg megbízatása egy szűk körre szorított akcióként indult. Csúpn azok megmentésére küldték Budapestre, akik valamilyen bizonyított családi vagy üzleti összeköttetéssel rendelkeztek

A Legújabbkori Történelmi Múzeumban 1992 augusztusában nyitották meg a „80 éve született Raoul Wallenberg” című kiállítását. (A szerk.)

Mi köze volt Raoul Wallenberg svéd alattvalónak a budapesti zsidókhöz? Semmi. És mégis értük áldozta az életét. Hogy pontosan mikor? Nem tudjuk, mert szovjet fogságba került és eltűnt. Nem teljesen nyomtalanul, mert időnként hírek röppentek fel róla; de hogy mi történt vele, azt mind a mai napig „éjszaka és kód” fedi.

A fogság nem csupán az élő embert nyelte el, hanem beárnyékolta tevékenységét is. A rejtély méltatlanul elfedi magát az embert és a tetteit, 1944-ben, Budapesten. Ezért figyelmünket erre összpontosítjuk.

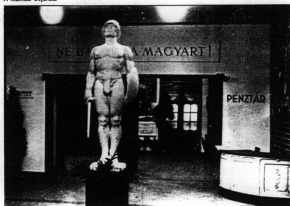
Holocaust és a szövetségesek

A magyar fővárosban, miután a német megszállás követően hetek alatt elhurcolták a vidéki zsidóságot, Európa legna-

montázzsok alkalmazásával mutatta be a vezérkari főnökség alig egy éve életrehívott ó. nemzetvédelmi és propagandaosztályhoz tartozó haditudósító osztálynak a harctéren kifejlett tevékenységét. Jóllehet a társulat rendező elve a szakszerű haditudósítói munka különböző területeinek és eszközeinek bemutatása volt, a kiállítás egyértelműen a hivatalos ideológiához kapcsolódó háborús propaganda céljait szolgálta magas színvonalon. (Maga a hadikiállítás nem új műfaj, volt ilyen az első világháború alatt a Margitszigeten, sőt a Pasaréten műlővészárkok is láthatóak az érdeklődő közönség.)

A kiállítás megnyitásának időpontja sem lehetett véletlen, ekkor tértek haza ugyanis a Donnál elpusztult 2. magyar hadsereg maradványai. A háború poklát megúrt katonák személyes beszámolóit akarják ellenőrizni a nagy sajtókampanyonnal támogatott társulattal. Az eredetileg két hétre tervezett nyitvatartást a rendkívüli érdeklődés miatt meghosszabbították, több mint százezren zárdőkölték el a Vigadóba. A fokozott érdeklődés érthető. Látni

A kiállítás bejárata

Svédországban. Tehát csak a budapesti zsidóság jómódú, kiváltságos rétegéről volt szó. Wallenberg emberi nagyságát azonban többek között az mutatja, hogy állapota a számára szabott korlátokon, és mindent elkövetett, hogy megvalósítsa alapvető célját: „megmentsen annyit életet, amennyi csak lehetséges”.

Roosevelt 1944 januárjában létrehozta a Háborús Menekültek Bizottsága elnevezésű intézményt, hogy a faszalmas üldözöttelnek menedéket biztosítson. „Végül ebben a késői órában az amerikai kormány megpróbálta, hogy megmentsen azt a keveset, ami még megmaradt az európai zsidóságból és Amerika becsületéből” — értékelik az elnök lépését Frederick E. Werbell és Thurston Clarke, az eddigi legteljesebb Wallenberg-életrajz szerzői. A bizottság szükségosnak látta személyes megbízott delegálását Budapestre, és amerikai forrásokból ellátta megfelelő anyagi eszközökkel. Nyilvánvaló volt, hogy a kiválasztott személy, jóllehet elsősorban az Egyesült Államok állampolgár képviselője, nem lehetett amerikai állampolgár. Az előbb említett svéd-német viszony, valamint a svéd külügyminisztérium készsége arra, hogy növelje missziójának létszámát Budapesten, kézenfekvővé tették egy svéd állampolgár kijelölését. Iver Olsen, a bizottság stockholmi képviselője, aki együttáll az amerikai Stratégiai Szolgálati [hírszerző] Hivattal (OSS) is kapcsolatban állott, egy magyarországi zsidó származású svédországj kereskedő, Lauer Kálmán alkalmazottját, Raoul Wallenberget választotta a cégutalponos javaslatára.

Wallenberg biztonságos, kényelmes életet élt a semleges fővárosban. Ő maga nem volt vagyonos, a roppant gazdag család „szegény ágához” tartozott. Úgy érezte, többet kell tennie, mert többre hívott. Oszította a családi etoszt — „mindenkinek, aki a Wallenberg nevet viseli, kötelessége a hazát szolgálni”.

Úgy vélték, a bős fogalmához az is hozzátartozik, hogy valaki a szokványostól, a megszokottól eltérően, illogikusan és váratlanul cselekedjék. Wallenberg már kezdetül fogva elvetette a hagyományos diplomáciai módszereket. V. Gusztáv király személyes jóváhagyásával külön egyezséget csikart ki a svéd külügyminisztériumtól. A megállapodás első pontja szabad kezét adott számdra, hogy „bármilyen eszközzel mentse az áldozatokat, a megvesztegetés is beleértve”. Jogot kapott arra, hogy bárkivel, tehát a németekkel ellenséges vagy a magyar rezsimmel szembenálló személyekkel is kapcsolatba lépjen a nagykövet nélkül, bár ő maga csak követségi titkári státuszban működött, összekötéstés tarthatott fenn a magyar miniszterelnökkel vagy kormányával bármely tagjával; hivatalos kihallgatást kérhetett még a kormányzótól is. Mindezen engedmények a svéd kormányzat rugalmasságát bizonyították, hiszen összeegyeztethetetlenek voltak egy diplomata jogi helyzetével általában és a svéd semlegességgel különösen.

Egyéni telemény

Wallenberg 1944. július 9-én érkezett a magyar fővárosba. Ivan Danielsson svéd

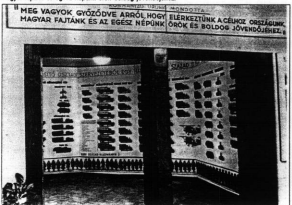
nagykövet már elkezdett egy mentési akciót. A svéd kapcsolatokkal rendelkező zsidók számára olyan ideiglenes útleveleket adott ki, amelyet egyébként világszerte csak olyan svéd állampolgárok kaphattak, akik elvesztették az útleveleiket. A nagykövetnek sikerült elérnie, hogy a magyar hatóságok ezeket a személyeket de facto svéd állampolgároknak tekintés, akik mentesek a sárka csillag viselésétől és a deportálást előkészítő gettózárlástól. Az igazi átútrés a követségi titkár két nagy „találmánya” jelentette: a Schutzpass, vagy a „védőlevél” és a „védett ház”. A „védőlevél” egy igazolás volt, bizonyítandó, hogy tulajdonosa Svédország bebecsúja felségterületére, mielőzt erre a magyar és a német hatóságok a kilépési engedély és az átutazási vízum megadásával lehetővé tegyék biztosítani. Amíg az utazásra nem kerül sor, az illető a svéd követség védelme alatt áll. Wallenberg azt is belátta, hogy a Schutzpass birtokosait egyénileg nem tudja megvéni az atrocitásoktól és az elhurcolásoktól, ezért a svéd követség védelme alatt állónak nyilvánított házakba tömörítette őket. A meghökkenő dolog tehát az volt, hogy a törvény nélküli világban szabályokat, jogi fikciókat alkotott. Ezeket *harározott fellépésével*, alkalmazva a megvesztegetést, a későbbi felelősségrevonással való fenyegetést, helyel-közélfelfogadtatta a zsidó ügyekben illetékes hatóságokkal.

Mindez nem lett volna elegendő, ha beéri az okmányok kiadásával, s utána meghúzódik a diplomáciai immunitás védelme alatt. Wallenberg tudatában volt annak, hogy csak akkor érnek valamit a

akarta mindenki, aki kint volt a frontra, de elmentek a kiállításra mindazok, akiknek fiuk, férjük, vőlegényük nem tért vissza, remélve, hogy a sokszáz fénykép valamelyikén felfedezhetik szeretteik arcát vagy nevét a dokumentumokon. A személyekben nem éreztettek is vorozotta valószínűleg az a lehetőség, hogy bepillantást nyerhettek egy idővel, sokat szívalmazott, borzongatóan idegen világba.

A hadinduló kiállítás jellege hasonlított az 1945 utáni évtizedekben végződik lejáratos agitációs és propaganda kiállításokhoz, hiszen a műfaj ugyanaz, csak az ideológia változott — a háború, az orosz földön harcoló honvéd bemutatása meglehetősen egyszemélyes volt. Dalidás honvédek vonulnak az orosz síkságon, küszködnek az irtatlan utak porával vagy sártergérével, elszántan roharnak, lovagiasan bannak a lakossággal. Vereségekről, veszteségekről nem szólt a kiállítás, a vezető politikusoktól vett, optimizmust sugrózó idézetek feliratok voltak hivatva erősíteni a győzelemben vetett hitet.

„Kormányzó unok mondta: Meg vagyok győződve arról, hogy elérkezünk a oshoz országunk, magyar fajtánk és egész népünk örök boldog jövődjéhez.”

papírral, ha állandó személyes jelenlétével hitelesti érvényüket, és meggyőzi a rendőröket, csendőröket, nyilasokat, sőt még az SS-eket is arról, hogy minden egyes védőlellet ellátott zsidó mögött — Svédország áll. Nem várta meg, amíg kopogtatnak az öltözőtök a követség kapuján, hiszen tudta, hogy nem jutnak el odáig. Ezért ő ment értük *férdáhatatlanul*, életét — különösen október 15-e után — a szó legszorosabb értelmében nap mint nap kockára téve, a védett házakhoz, a pályaudvarokra, az országútra, a hegyeshalmi határállomásra. Tudta azt is, hogy javában hamisítják a védőleveleket, amelyet a zsidó ellenállás nyilas egyenruhába öltözött tagjai osztogatnak, s mindenki kaphat, aki kéri, még akkor is, ha azt sem tudja, merre van Stockholm... Így vált Wallenberg belegegyezésével „demokratikus” az eredetileg exkluzív dokumentum.

Wallenberg érdemeihez tartozik, hogy példát mutatott más budapesti nemzetközi képviselők számára is. A Svéd és a Nemzetközi Vöröskereszt, a svájci, a vatikáni, a spanyol, a portugál és a salvadori (!) missziók szintén megkezdtek menlevelek kiadását és védett házak létesítését. Különösen nagy tömegben kerültek kiadásra svájci Schutzpassok.

Wallenberg tevékenységét igen sokan segíthették. A teljesség minden igénye nélkül említhjük Charles Lutz svájci konzul, Dr. Waldemar Langlet, a Svéd Vöröskereszt budapesti megbízottja, Krausz Miklós, a Palesztina-Hivatal igazgatója, Komoly Ottó a Magyar Clonista Szövetség elnöke, Weiss Arthur a zugyapálfi

üveggyár és a Vadász utcai Üvegház — a svájci akció központja — tulajdonosa, báró Kemény Gáborné, a nyilas külügyminiszter osztrák-olasz származású felesége, Szalai Pál rendőrtiszt, a budapesti rendőrség és a nyilas párt összekötője, valamint Langfelder Vilmos mérnök, Wallenberg sofőrje nevét.

Raoul Wallenberg budapesti tevékenysége során sok tízezert embert mentett meg.

A jutalom: fogság, halál

Wallenberget 1945 januárjában Budapesten vagy környékén a szovjet biztonsági szervek elfogták és Moszkvába, a Ljubljanka-börtönbe szállították. Letartóztatásra Werbell és Clarke még taláznak magyarázatot: gyanússá tették kapcsolatait a német és nyilas hatóságokkal, nyilván az sem volt titok, hogy amerikai megbízatásból érkezett Budapestre. Csálódó kapcsolatai sem tűntek szovjet szempontból kedvezőeknek, hiszen egyik nagybátyja, a Németországban működő Jacob Wallenberg összekötöttesben állt a nyugati szövetségekkel való különbékére törekvő Hitler-ellenes összekötő csoporttal. „Wallenberg magyarázata budapesti jelenlétére, a svéd zsidókra, az ezernyi svéd passzusra és amerikai kapcsolataira az volt, hogy kizárólag humanitárius missziót valósított meg a zsidók megmentésére. Ezt kihallgatói nem tudták megérteni. Egy olyan háború után, amely milliónyi orosz életbe és rettenetes szenvedésbe került, felfoghatatlan volt, hogy egy semleges ország polgára önként

vállalja egy emberbaráti küldetés kockázatait és veszélyét. Hogy e vállalkozás céljúl a zsidók megmentését jelölje meg, méginkább lehetetlenné tette, hogy hígyjenek neki.” — írják Werbell és Clarke, nem csekély empátiáról tanúskodva a korabeli hivatalos szovjet gondolkodásmódot illetően.

— Nem kerülhetjük meg azt a kérdést, hogy milyen felelősség terheli a svéd és az amerikai kormányzatokat Wallenberg sorsáért. Úgy tűnik, hogy 1945–46-ban „Jeliták” őt, és nem tettek semmit erélytelen tudakozódáson kívül. A nduk határozottabban fellépő svájciak őt diplomátát és konzuli tisztviselőt szabadítottak ki oly módon, hogy cserébe két Svájcban elfogott szovjet állampolgárt adtak át Moszkvának. Ismeretes, hogy se szeri se száma a hasonló ügyleteknek.

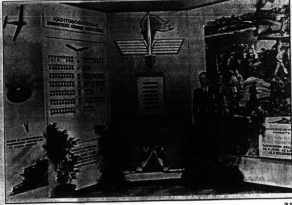
Visnizskij külügyminiszter-helyettes 1947. augusztus 18-án a tőle megszoott, minden ellentmondást kizáró modorban közölte, hogy Wallenberg nincs és soha sem is volt a Szovjetunióban, neve ott teljesen ismeretlen. Nem adott elfogadható magyarázatot arra, hogy ha ez így van, akkor Gyekanaszov külügyminiszter-helyettes, különben szintén Berija egyik bizalmi embere, miért közölte 1945. január 16-án, hogy Wallenberg már szovjet védelem alatt áll.

Ha elfogására lehetők is indokok, az már teljesen érthetetlen, hogy miért nem engedték őt szabadon a hrucsovi években, különösen 1956–1964 között. (Hacsak nem halt meg valójában.) Hiszen nála sokkal „veszélyesebb” embereket bocsátottak el a Szovjetunióból, így 1955-

A sebesült dr. Szentpétery Tibor haditudóhé, kezében Lajos fényképezőgéppel

A kép jobb oldalán a szovjet fölőn hóai halált halt Horthy István kormányzóhelyettesről készített fotómórnák. Alatta a felirat: „Kormányzóhelyettes urunk mondogta: Lovas nép voltunk, repülő nemzet leszünk! Repülünk zell, mert az a jövő, az a hatalom, az a boldogság!”

ben háborús bűnösök is hazatérhettek a két német államba.

A szovjet szervek évtizedeken át még a Wallenberg név említését is „provokációnak” tekintették. Pedig nem zárták le megnyugtatóan az ügyet. Gromiko külügyminiszter 1957. február 2-án egy olyan változatot tett közzé, amely szerint „találtak” egyetlen szál iratot Wallenberg 1947. július 17-én bekövetkezett állítólagos elhunytáról. A probléma csupán az volt, hogy a Gromiko-jegyzékben említett A. L. Szmolcov, a Ljubljanka-börtön kórházának vezetője és Abakumov állambiztonsági miniszter ekkor már nem éltek...

Az 1940-es évek végétől viszont egyre-másra tértek vissza a Szovjetunióból olyan volt rabtársak, akik látták-hallották 1947 után is Wallenberget. 1961-ben Dr. Nanna Svartz kiváló svéd orvosnő egy moszkvai tudományos tanácskozás alkalmából A. L. Mjasznyikovtól, a Szovjet Orvostudományi Akadémia elnökétől és Szemjonov külügyminiszter-helyettesétől arról értesült, hogy Wallenberg életben van, bár egészségi állapota megromlott. Később azonban Mjasznyikov tagadta, hogy ilyen információt adott volna, és „gyenge német nyelvtudásából” adódó félreértésre hivatkozott. Szemjonov pedig „nem volt elérhető” egy újabb megbeszélés céljára. Csupán 1965-ben, Erländer svéd miniszterelnök moszkvai látogatása alkalmából nyilatkoztak ismét Dr.

* 1949 után tudományos igényű Magyarországon először a História tárgyalta a Wallenberg-témát. Lásd Póth János cikkét a Wallenberg-szoborról a História 1984/1. számában. (A szerk.)

Raoul Wallenberg (jobb szélen ül) munkatársával az általa szervezett Humanitárius Csofolyó Utóé irodájában, 1944. november 26.

Svartznak arról, hogy Wallenberg a közelmúltban elhunyt a börtönben. Ezt a dátumot, mint elhalálozásának feltehető időpontját, alátámasztja az a tény is, hogy mostohaapja, Fredrik von Dardel orvosprofesszor 1965. október 19-én kérte egy svéd bíróságtól; érvényesítse Raoul Wallenberg 1939-ben készített végrendeletét.

A szegénytelen Wallenberg-fejezet azonban csak akkor zárul le véglegesen, ha az illetékes, most már orosz hatóságok megfogadják Andrej Szaharovnak még 1980 márciusában a stockholmi Wallenberg-bizottsághoz intézett levelében foglalt javaslatát, és átadják a bizottságnak Wallenberg vizsgálati dossziéját, vala-

mint személyes börtön- és munkatábor iratait.

Hinnünk kell abban — Wallenberg példája bizonyítja —, hogy léteznek olyan igazi értékek, mint a humánus, a szolidaritás, az igazságtalanság és az esztelen-ség megvetése. S e nemes érzelmek, indulatok nem csupán katekizmusok és erkölcsotani munkák lapjain találhatóak, hanem időnként és helyenként cselekvésben is megjelennek. Erre még akkor is jó gondolni, ha az ilyen emberek ugyanazt kapják jutalmul, amit a náluk hiványabbak büntetésül.

SIPOS PÉTER

A haditudósító kiállítás meghatározó anyaga a fénykép, amelyhez eleve a hitelesség, a valóság hű tükrözésének képzelete társul, dokumentatív, szinte bizonyító erejével nem versenyezhet az írás, a hang, legfeljebb csak a film. A fényképek döntő része kinlind. A hivatásos fényképezésekből és nagyon jó amatőrökből verbuvált főtárs haditudósítók megbízható mesterségbeli tudása, valódi főtárs szenvedélye, személyes bátorsága, olykor hősiessége szükségletet a képek megszületéséhez. A kiállításon hangsúlyosan szerepelt és szinte a haditudósító jelképévé vált az a dr. Szentpétery Tiborral készült nagyméretű fénykép, melyen sebesülten, kezében szétlőtt Leica fényképezőgépével volt látható. A gépet fényképezés közben érte a találat.

Azok a fényképek, amelyek alapján fogalmat alkothatunk magunknak az egykori kiállításról, nemrégiben kerültek elő. Egy főtárs haditudósító, dr. Szentpétery Tibor őrizte meg őket saját, mintegy 800 darabos harcéri felvételeivel együtt.

STEMLERNÉ BALOG ILONA

Műalkotások a haditudósító kiállításon

